

ŠÉFREDAKTOR
ROBERT SCHUSTER
ÚVODNÍKÝ, KOMENTÁŘE
ZDENĚK ZBOŘIL
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MILENA BOUČKOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA:

PŘEDSEDA: OTTO PICK
VOJTĚCH BELLING, MILOŠ CALDA,
PETR DOSTÁL, MARTIN EHL,
JIŘÍ FÁREK, RADEK KHOL,
PETR KRATOCHVÍL, KAI-OLAF LANG,
KRISTINA LARISCHOVÁ,
PETR LEBEDA, PAVEL MÁŠA,
MILOŠ POJAR, PAVEL PŠEJA,
MICHAEL ROMANCOV,
JIŘÍ SCHNEIDER, PAVEL SVOBODA,
IVO ŠLOSARČÍK, JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ,
FILIP TESAŘ, JOSEF VESELY,
TOMÁŠ VESELY, ZDENĚK ZBOŘIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 29,50 Kč. Předplatné na rok činí 294 Kč, pro studenty a důchodce 244 Kč, ve Slovenské republice 584,40 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábová 1302, 263 01 Dobříš.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L. K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34, tel.: +421 244 453 711, fax.: +421 244 373 311, e-mail: Herslova@lkpermanent.sk. www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz

Podávání tlačovin povoleno SsRP Banská Bystrica č. j. OPč-3215/B-96 zo dňa 12. 9. 1996.

OBSAH 12/2005 ROČNÍK XXIX

STR.

Světozor	2
Boj s globální chudobou / -zz-	3
BOJ S GLOBÁLNÍ CHUDOBOU	
JAK DÁL S PLNĚNÍM ROZVOJOVÝCH CÍLŮ TISÍCILÉTÍ / Robert Stojanov	4
HLEDÁNÍ KOMPROMISU V BOJI PROTI CHUDOBE / Jaroslav Foltýn	7
VYMÝCENÍ CHUDOBY – CÍL ROZVOJOVÉ POMOCI / Aleš Kocourek	11
OHLÉDNUTÍ ZA ROKEM 2005 V ROZVOJOVÉ PROBLEMATICE / Petr Lebeda	13
MŮŽE NOVÝ MARSHALLŮV PLÁN POMOCI V BOJI S CHUDOBOU? / Pavel Nováček	15
ZEMĚMI SVĚTA	
„SUPERVOLEBNÍ“ PODZIM 2005 V POLSKU: PARLAMENTNÍ A PREZIDENTSKÉ VOLBY / Michal Kubát	18
RAKOUSKÉ ZEMSKÉ VOLBY – VÝSLEDKY A DŮSLEDKY / Jiří Štěpanovský	22
QUO VADIS, SYRIE? / Tomáš Raděj	24
SAÚDSKÁ ARÁBIE V ODDECHOVÉM ČASE / Filip Černoch	27
EKONOMICKÝ OBZOR	
HOSPODÁŘSTVÍ NOVÉHO ZÉLANDU V NOVÉM STOLETÍ / Libor Židek	29
DISKUSE: MÍSTO ČESKA VE SVĚTĚ	
REALISTICKÝ POHLED NA ČESKOU ZAHRANIČNÍ POLITIKU / Jan Zahradil	31
VOLNÁ TRIBUNA	
NEREPREZENTATIVNÍ ELITY A INFORMAČNÍ CHUDOBA / Jiří Bystřický	34
RECENZE	
STRATEGICKÉ OTÁZKY SOUČASNOSTI / Radek Khol	37
VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV	38
Obsah MP 2005 – ročník XXIX	39

Upozorňujeme čtenáře a předplatitele našeho časopisu, že od ledna 2006 dojde vzhledem ke zvýšení výrobních nákladů ke změně ceny Mezinárodní politiky. Jednotlivé číslo bude stát **39,50 Kč**, roční předplatné bude činit **380 Kč**. Zároveň bude zrušena i zvláštní sleva pro studenty a důchodce. Děkujeme za pochopení.

VYJDE V PŘÍŠTÍCH ČÍSLECH MP

vliv ruského faktoru v postsovětském prostoru ► *Ukrajina rok po „oranžové revoluci“* ► *Evropská unie a politika nového sousedství* ► *Klany a klamy Uzbekistánu* ► *Nepokoje ve Francii na konci roku 2005* ► *Nová mezinárodní role a zodpovědnost Slovenska* ► *Dočkáme se systémových změn v ekonomice?* ► *Odkazy baronky kapitalismu. Bez Margaret Thatcherové by dnešní Evropa vypadala jinak*

1. - bavorský premiér Edmund Stoiber prohlásil, že nevstoupí do příští spolkové vlády.

1. - na pařížských předměstích pokračovaly nepokoje, které vypukly 27. října poté, co nešťastnou náhodou přišli o život dva mladíci, kteří prchali před policií, a postupně se rozšířily i do jiných měst. Mladí lidé, převážně potomci přestěhovalců, při nich ničili veřejný i soukromý majetek a útočili na policii.

2. - americký list The Washington Post zveřejnil, že CIA zadržuje a vyslýchá nejdůležitější zajaté členy al-Káida v tajném objektu ze sovětské éry ve východní Evropě.

3. - zveřejněno, že při říjnovém zemětřesení v Pákistánu zahynulo na 73 000 lidí.

3. - americká organizace na ochranu lidských práv Human Rights Watch prohlásila, že CIA zřídila tajné věznice především v Polsku a Rumunsku. Obě země tato tvrzení popřely, stejně jako Česko, Bulharsko, Maďarsko, Thajsko a ruské zpravodajské služby.

3. - generální tajemník OSN Kofi Annan varoval před nebezpečím ptačí chřipky a její pandemii. Následující den Čína nahlásila už čtvrté ohnisko chřipky během jednoho týdne.

3. - Evropská komise upozornila, že existence tajných věznic ve východní Evropě by byla v rozporu s úmluvami o ochraně lidských práv. Den nato vyzvala ty země, které existenci tajných věznic na svém území nepopřely, aby tak učinily. Slovenský ministr zahraničí Eduard Kukan při návštěvě Finska prohlásil, že v jeho zemi takové věznice nejsou a Slovensko od USA také požadavek neobdrželo.

4. - maďarský socialistický premiér Ferenc Gyurcsány se jménem státu omluvil za krvavé potlačení protikomunistického a protisovětského povstání v roce 1956.

6. - irácké dopravní letadlo poprvé po 25 letech přistálo v Iránu.

6. - v parlamentních volbách v Ázerbájdžánu vyhrála vládní strana Nový Ázerbájdžán. Opozice vítězství vládní strany zpochybnila a svolala demonstraci. Pozorovatelé OBSE a Rady Evropy rovněž zpochybnil standardní volební postupy.

7. - australská policie zmařila teroristické útoky, jehož přípravy byly

v konečné fázi. Zatkla přitom 15 osob. Teroristé se zajímali o budoucí opery a Barbour Bridge v Sydney.

7. - nepokoje ve Francii si vyžádaly první lidskou obět. Premiér Dominique de Villepin oznámil, že od 8. listopadu mohou prefekti francouzských měst vyhlašovat zákaz nočního vycházení. Oznámil rovněž, že povolává 1500 záložníků z řad četnictva a policie.

7. - v Chile byl zatčen bývalý peruánský prezident Alberto Fujimori. Peru ho stíhá pro korupční skandály.

7. - v Ženevě byla zahájena třídní konference expertů Světové zdravotnické organizace k problematice ptačí chřipky. Experti oznámili, že v případě potřeby bude možné vyrobit 900 milionů dávek nové očkovací látky.

8. - Rada bezpečnosti OSN schválila prodloužení mandátu mezinárodních jednotek v Iráku o jeden rok. V zemi je nyní 180 000 příslušníků mezinárodních jednotek, z toho 16 000 Američanů.

9. - ruská raketa vynesla na oběžnou dráhu kolem Země evropskou sondu Venus Express. Jejím úkolem je získat další informace o Zemi nejbližší planetě. Náklady na projekt 220 milionů eur.

10. - ve Francii vstoupil v platnost zákon o výjimečném stavu. Ministr vnitra Nicolas Sarkozy řekl, že budou vyhoštěni všichni cizinci, kteří byli nebo budou odsouzeni za výtržnosti na předměstích. Dosud bylo za účast na pouličním násilí odsouzeno 120 cizinců.

10. - polská menšinová pravicová vláda v čele s Kazimierzem Markiewiczem získala důvěru sejmů.

10. - republikánský senátor Bill Frist nepřímo připustil existenci tajných věznic CIA pro předpokládané teroristy. Podle jeho slov se tam neděje se tam prý nic nezákonného.

11. - velká koalice CDU/CSU a SPD se shodla na programu nové německé vlády. Obsahuje mj. zvýšení DPH ze 16 na 19 procent, ustavení nového investičního programu k rozvoji hospodářství, milionářskou daň pro nejvyšší příjmové skupiny, snížení ochrany zaměstnanců před propouštěním.

15. - na sjezdu SPD v Karlsruhe byl novým předsedou strany zvolen Matthias Platzeck (51).

16. - agentura AFP s odvoláním na nejménovaného amerického činitele

oznámila, že USA jedná s Polskem a dalšími evropskými zeměmi o umístění základny se střelami, které by dokázaly ochránit Evropu před raketami dlouhého doletu.

17. - designovaná německá kancléřka Angela Merkelová se přihlásila k podpoře Centra proti vyhánění, které v Berlíně chce postavit Svaz vyhnanců.

17. - v Monaku byl uveden na trůn nový panovník kníže Albert II.

17.-18. - se konal summit Rady pro ekonomickou spolupráci Asie a Tichomoří v jihokorejském Pusanu za účasti Ruska, USA a Číny. Zabýval se stagnující ekonomikou v oblasti, volným obchodem s EU, terorismem a společným bojem proti ptačí chřipce. Někteří účastníci žádali na EU výraznější ústupky v přístupu na její zemědělské trhy.

19. - americký prezident George W. Bush požadoval při návštěvě Pekingu od čínského komunistického vedení, aby poskytlo obyvatelstvu více politických a náboženských svobod, a vyzval čínské představitele, aby se sešli s dalajlámou. Jednal také o snížení čínského obchodního přebytku.

21. - izraelský premiér Ariel Šaron vystoupil z vládní strany Likud a požádal prezidenta Mošeho Kacava, aby rozpustil parlament a otevřel cestu k novým volbám. Vytvořil novou stranu prozatímně nazvanou Národní odpovědnost.

21. - francouzský prezident Jacques Chirac zahájil konzultace, jejichž cílem je zlepšit špatné sociální podmínky na předměstích, které jsou spolu s diskriminací přistěhovalců považovány za nejvýznamnější faktor nepokojů.

22. - německý Spolkový sněm zvolil do funkce spolkové kancléřky Angelu Merkelovou (51) z CDU. Novým ministrem zahraničí se stal Frank Walter Steinmeier (49) z SPD. První zahraniční cesta nové kancléřky vedla do Paříže a do sídla EU v Bruselu.

23. - Rada Evropy zahájila formální vyšetřování informací o údajné existenci tajných věznic CIA ve střední a východní Evropě.

23. - kosovští Srbové při jednáních s vyslancem OSN Martim Ahtisaarem potvrdili, že jsou kategoricky proti nezávislosti Kosova.

23. - bylo oznámeno, že předčasné izraelské volby se budou konat 28. března.

25. - nejménovaný zdroj americké tajné služby potvrdil listu Handelsblatt, že CIA dále letecky přepravuje osoby podezřelé z terorismu s využitím evropských letišť. Francouzský list Le Monde napsal, že USA měly „malé Guantánamo“ na základě NATO v Kosovu (Camp Bondsteel).

26. - v krajských volbách na Slovensku získala převahu vládní pravice. Zcela propadla opoziční Lidová strana-HZDS expremiéra Vladimíra Mečiara. Volební účast činila 18 procent.

27. - se konaly volby do místního dvoukomorového parlamentu v Česku. Účastnilo se 57,4 procenta oprávněných voličů. Nejvíce hlasů získala strana Jednotné Rusko blízka prezidentu Putinovi.

27. - v Barceloně začal první summit EU-Středomoří, který jednal o terorismu a ilegální migraci. Nejvyšší představitel Evropské unie, Izraele, Alžírsko, Egypta, Jordánska, Libanonu, Maroka, Palestiny, Sýrie, Tuniska a Turecka v přijatém textu zcela odsoudili terorismus ve všech jeho formách a v projevech a v odhodlání ho vymýt. Neshodli se však na definici terorismu. Byl přijat pětiletý pracovní plán zaměřený na řešení problémů ilegální migrace.

28. - bylo zahájeno druhé stání procesu se Saddámem Husajnem, které však bylo týž den odročeno o týden, aby si mohl bývalý viceprezident Taha Jásin Ramadan najít vlastního obhájce, protože nepřijal obhájce vybraného soudem.

29. - bylo zveřejněno, že Kanada přislíbila pět miliard kanadských dolarů na desetiletý program, který má pomoci indiánským a eskymáckým komunitám v boji proti chudobě, nemoce a alkoholismu.

29. - premiéry Česka, Slovenska, Polska a Maďarska upozornili britského premiéra Tonyho Blaira, že pokud prosincový summit EU neuzavře dohodu o rozpočtu na léta 2007-13, bude podkopána důvěra v akceschopnost rozšířené Unie.

30. - šéf Evropské komise José Barroso z Bruselu varoval britského premiéra Tonyho Blaira, aby v návrhu rozpočtu EU na léta 2007 až 2013 nepoškodil nové členské státy Unie. Komise se zabývala návrhem Velké Británie, podle něhož se mají snížit výdaje EU proti verzi z června včetně 10procentního škrtu ve strukturálních fondech určených zejména novým členům.

3. - nizozemský ministr zahraničí Bernard Bot při jednání

s českým ministrem zahraničí Cyrilem Svobodou v Praze řekl, že Nizozemsko zvažuje, zda v příštím roce otevře svůj pracovní trh nováčkům v EU. Uvedl, že vidí situaci pro Čechy nadějně.

11. - byly zveřejněny výsledky říjnového výzkumu konsorcia Stega, po-

dle nichž se 52 procenta dotázaných vyslovilo, že EU nefunguje dosti demokraticky, a 70 procent pro to, že rozhodování v EU není dostatečně hospodárné a pružné.

13. - premiér Jiří Paroubek při návštěvě v Bělehradu nabídl zprostředkovatelské služby české diplomacie při jednáních o budoucnosti Kosova.

18. - albánský premiér Sali Berisha při přijetí českého ministra obrany Karla Kühnla řekl, že české investice

by mohly pomoci Albánii rozvinout turistický průmysl.

25. - premiér Jiří Paroubek na schůzce zemí Středoevropské iniciativy v Piešťanech jednal s ukrajinským premiérem Jurijem Jechanurovem, který slíbil splácení dluhu vůči ČR.

29. - senátoři, kteří nedávno navštívili Sudetoněmecký dům v Mnichově, kde jednali s předsedou Sudetoněmeckého landsmanšaftu Berndem Posseltem, odmítli, že by tím poško-

dili zájem České republiky. Smyslem jednání prý bylo otevřít dialog a hledat cesty k porozumění. Návštěva senátorů Eduarda Outraty a Zdenka Bárty byla konzultována s ministerstvem zahraničí.

29. - premiér Jiří Paroubek řekl na mezinárodní konferenci v Londýně, že přechodné období omezující svobodný pohyb pracovních sil nových členů EU, není v souladu se svobodami, na nichž je Unie postavena.

Boj s globální chudobou

Stojí za pozornost, že studiem, jak vzniká bohatství, se lidstvo zabývá dlouho, a navíc to považujeme za vědu. Zejména pak v dobách, z hlediska dějin člověka těch novějších, kdy se bohatství nebo blahobyt považují za příznivý poměr mezi potřebami a prostředky k jejich ukojení. Merkantilisté a jejich stoupenci už od 15. do 18. století podporovali export, omezovali import a věřili, že bohatství vzniká díky povaze obchodování, a podobně si mysleli, že chudobě brání hromadění zlata, stříbra a z nich vyráběných peněz. *Za kulatý zas kulatý, tak vznikly peníze. Tak vznikli lidé bohatý, a první krize...* si o nich později zazpívali Voskovec s Werichem.

Po nich, v 18. století, byli fyziokraté přesvědčeni, že existuje přirozený řád, že společenské a přírodní zákony jedno jsou a že pramenem bohatství je zemědělství a vlastnictví půdy. Víru v jejich učení zviklal svým *Pojednáním o podstatě a původu bohatství národů* Adam Smith. Jeho nástupci v 19. a 20. století se pak dohadovali, zda jsou zdrojem bohatství práce kapitál a půda, zda míra blahobytu závisí na osobních vlastnostech, na efektivitě veřejné správy, ale i na nabytých mravních vlastnostech občanů, jejich podnikavosti, rozumné spořivosti, energii, vytrvalosti a dalších hodnotách, které by ještě dnes mohly být stejně populární.

Smithova politická ekonomie se stala návodem i vědou, jak zbohatnout nebo jak dosáhnout blahobytu, a dnes jsou političtí ekonomové každoročně oceňováni prestižní Nobelovou cenou za to, že dokáží definovat dostatek, bohatství nebo přebytečné bohatství, ale dokonce i za to, že vědí, co to je nedostatek, chudoba nebo nadměrná, dnes už také globální chudoba. Keynesiánci a neoknesiánci se přou s monetaristy, znalci finančních a ekonomických krizí se snaží orientovat v jejich regionálních i globálních rozměrech, libertiáni a neoliberalové se mění v klinické ekonomy, kteří se snaží propracovat od studií bohatství k studiím chudoby a nerovnosti, nebo se snaží o holistický antropologický přístup či uplatnění ekologických hledisek. Přidejme k tomu navíc i opomíjený export nerovnováhy a s ním úzce související problém nereprezentativnosti elit, který vnímáme dokonce i jako informační chudobu.

Ačkoli je touha po porozumění tomu, jak se nabyvá bohatství, tak intenzivně a vědecky fundována, chudoba, bída nebo nouze byly po staletí spíše součástí lidové slovesnosti a jejich ohlas nacházíme v bájesloví a pořekadlech. Ve slovanských národních písních jsou *bída, běda, bieda, bijeda* démonickou bytostí, která chodí po světě, hledá lidi a zmocňuje se jich. Štíhlá, bledá panna, která sedí za pecí, či jednooké monstrum požírající kohokoli na potkání. Někdy potají číhá, pronásleduje lidi, sedá jim na prsa, dusí je a provází krok za krokem až do hrobu. Také se prý rodí s člověkem, zasnubuje se mu a mučí jej, jak zpívala v jedné ruské romanci Maryna Vladyová. Ale našťástí lidé dokáží bídu, kterou doprovází neštěstí a hoře s nouzí, ošidit a zbavit se jí lstí.

Víme ovšem také, že nouze je od nepaměti také právní pojem, kterému můžeme porozumět tak, že je to soubor různých okolností, kterému se i dle práva můžeme bránit, sice přiměřenými prostředky, ale přece jen bránit se. Jsme-li tedy v nouzi vyvolané chudobou, máme právo na obranu a tohoto práva se vždy dovolávali nejen revolucionáři hesly *Lupte uloupené!* nebo *Co bylo ukradeno, musí se vrátit!*, ale i zdivočelé davy v dobách nejruznějších politických změn.

Snad právě proto hesla o boji proti chudobě, i když jde o chudobu třeba globální, jsou přijímána někdy s větší, někdy s menší opatrností, nebo dokonce s obavami, kdo nás o potřebě *obeřtít* chudobu přesvědčuje.

Pokud jsou to renomovaní ekonomové nebo političtí ekonomové, je to ještě snadné. Většinou umíme rozlišit, podle toho, kde kdo studoval, co napsal, komu a jak poradil a kdy se kde změnil, zda je možné jejich lest proti chudobě použít nebo odmítnout. Horší je, když se ekonomie nebo politická ekonomie stanou ideologií a v redukované podobě sociální reklamy nebo politických sloganů ovládnou politické dění.

Východoevropská transice nebo transformace má svého smutného hrdinu, reprezentanta klinické ekonomie, který se prohnal postkomunistickými zeměmi, ukázal svůj harvardský diplom a jako různý šibalové, kdysi působící na dvoře Rudolfa II., rozdal své sporné rady ve Varšavě, Moskvě a také tak trochu v Praze. Jeho tehdejší představa o zchudlých ekonomikách východní Evropy byla zjednodušena do politických hesel, lživě se jí zmocnily místní politické elity a právě jimi odůvodňovaly svou reprezentativnost. Dodnes se ještě dohadojeme o míře této reprezentativnosti nebo spíše nereprezentativnosti, která je ve skutečnosti postdemokratickým fenoménem stále ještě nedostatečně analyzovaným.

Ještěliže máme výhrady k počínání několika jednotlivců, jak se máme vypořádat s činností mezinárodních organizací a agentur, jejichž agenda je v prvním i druhém plánu koncentrována na vypořádání se s chudobou? Nemusíme být ani bezprostředně dotčeni aktivitami ECOSOCu, Mezinárodního měnového fondu nebo WTO, nemusíme pochodovat ulicemi měst, ve kterých se čas od času scházejí reprezentanti, o jejichž zastupitelské legitimitě lze pochybovat, abychom konstatovali, že chudoba ve světě ubližuje milionům lidí a je ku prospěchu těch, kteří žijí v dostatku a hojnosti.

Jsou však skutečně dichotomie chudoba – bohatství, bída – blahobyt, nadměrná nouze a nadměrné bohatství, o kterých se mluví na všech zasedáních Organizace spojených národů třeba už od roku 1978, ale také od její *Miléniové deklarace* z roku 2000, obrazem naší doby nebo jen sociálně-psychologickým fenoménem? Světový summit OSN v letošním roce sice umožnil provést oddlužení zemí, které ale nejprve byly přinuceny zadlužit se, bylo dohodnuto rozšíření rozvojové pomoci, která byla v posledních letech podstatně omezena, a přislíbil, že bude dbáno metod, jež by měly umožnit to, co bylo nazváno Novým mezinárodním ekonomickým řádem, na který se už pomalu také zapomnělo.

Zdá se, že přes veškerý pokrok v nabytí znalostí a schopností organizovat výrobu a obchod, skýtat individuální svobodu i těm, kteří chtějí pracovat a podnikat, vytvářet účinné kontrolní mechanismy nebo alespoň monitorovat růst bohatství nebo chudoby a vyměňovat si o tom poznatky na skutečně globální úrovni, stále se nedostává oněch *nabytých mravních vlastností*, jak o nich snili ekonomové před víc než dvěma staletími. Bez nich není totiž *boj* proti chudobě ničím jiným než právě jen *bojem*, který má stále stejně poražené.

-zz-

zboril@iir.cz

Jak dál s plněním Rozvojových cílů tisíciletí

ROBERT STOJANOV

Úvod

Světová veřejnost, politici, nevládní občanské iniciativy i experti na rozvojovou problematiku vyhodnocují v letošním roce pětileté plnění tzv. Rozvojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals). Ve své komplexnosti a šíři záběru se jedná o jeden z nejambicióznějších a zároveň reálných závazků mezinárodního společenství v dějinách lidstva v boji s globální chudobou, na kterém se hlavní představitelé všech zemí na světě byli schopni shodnout. Klíčem ke splnění těchto cílů je především navýšení investic do sociální oblasti (zdravotnictví, vzdělávání, výživy a plánování rodičovství), životního prostředí (vody a hygieny, environmentální technologie) a infrastruktury (silnic, elektřiny a přístavů, informačních a komunikačních technologií) v hospodářsky chudých zemích. Tato opatření musí být nutně doprovázena maximálním oduštěním zahraničních dluhů ze strany bohatých zemí.

Jak dál ...

Na začátku nového tisíciletí je koncept rozvoje chápán ve smyslu získání svobody, zvyšování možností a schopností lidí žít život podle svých představ. Důležité je, že se stále více berou v úvahu argumenty a pohledy skupin, které byly dříve vyloučeny z debat o rozvoji (například hlediska environmentálních hnutí, skupin zabývajících se kulturní, genderovou či etickou problematikou ve vztahu k rozvoji). Rozvojové cíle tisíciletí jsou právě posledním programem, který tento koncept posiluje.

Se zprávami hodnotícími naplňování rozvojových cílů se letos doslova „roztrhl pytel“. Zpráva o lidském rozvoji (Human Development Report) za rok 2003 uvádí, že jeden z hlavních rozvojových cílů – osvobození více než miliardy lidí z pout

extrémní chudoby – může být naplněn pouze za předpokladu, že chudé země přijmou rozsáhlé reformy a bohaté státy na ně odpoví stanovením lepších obchodních podmínek a vyšší rozvojovou pomocí (UNDP, 2003: 15–16).

V podobném duchu se vyjadřují i další dvě zprávy. Na začátku roku 2005 vydal studii UN Millenim Project (UNMP, 2005) poradní orgán generálního tajemníka Spojených národů pro vytváření strategií k naplnění Rozvojových cílů tisíciletí, ve které hodnotí dosavadní pokrok v plnění těchto závazků. A za stejným účelem v dubnu vydala Světová banka spolu s Mezinárodním měnovým fondem (WB, 2005) své hodnocení.

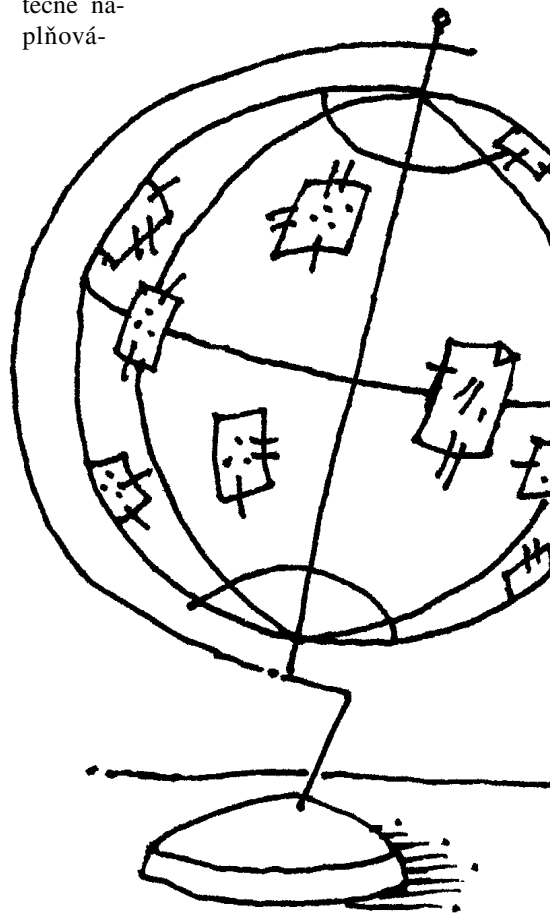
Rychlé výhry

Zpráva s názvem *Investice do rozvoje* s podtitulem Praktický plán pro splnění Rozvojových cílů tisíciletí (UNMP, 2005) je určena přímo generálnímu tajemníkovi Spojených národů Kofi Annanovi a vypracoval ji tým odborníků pod vedením bývalého poradce Světové banky (WB) a Mezinárodního měnového fondu (IMF) Jeffryho Sachse a současného ředitele dvou významných institucí UN Millenim Project a Earth Institute na Columbia University. Studie je významná tím, že představuje praktický plán konkrétních kroků a doporučení nutných ke splnění daných cílů. Její hlavní myšlenkou je, že rozvojové cíle tisíciletí jsou splnitelné, ovšem za předpokladu, že bude navýšena finanční pomoc chudým zemím. Ta musí být doplněna řádnou státní správou a dodržováním lidských práv ze strany vládních režimů v rozvojových zemích.

Studie odmítá často užívané a zjednodušené odůvodnění problémů Afriky špatným řízením státu ze strany místních vlád (bad governance) nebo existencí vá-

lečných konfliktů. Naopak uvádí seznam zemí s dobrými způsoby řízení, nízkou mírou korupce a existencí svobodných společností (např. Ghana, Mali, Senegal, Benin). Opírá se přitom o indikátory pocházející ze zdrojů Světové banky a renomovaných nevládních organizací Freedom House a Transparency International, které se zabývají sledováním dodržování lidských práv, respektive míry korupce ve světě (UNMP, 2005: 146–148). Mezi další „brzdy“ rozvoje tohoto regionu zpráva řadí velmi vysoké místní ceny dopravy a malé trhy; velmi vysoké zatížení oblasti nemocemi; nepříznivé (geo)politiky z minulosti (např. břímě z dob otrokářství, kolonialismu, ale i studené války); velmi nízké rozšíření moderních technologií pocházejících ze zahraničí a nízká zemědělská produktivita. Tato kombinace společně s vysokým přírůstkem obyvatel nedovolí těmto zemím nastartovat vlastní rozvoj bez pomoci zvenčí (UNMP, 2005: 148).

Zpráva Sachsova týmu právě výrazně kritizuje nedosta-
tečné na-
plňová-

ní závazků navýšení rozvojové pomoci ze strany hospodářsky rozvinutých zemí. Pokud by tyto státy chtěly dodržet svůj slib, tzn. do roku 2015 navýšit pomoc hospodářsky chudým zemím na úroveň 0,7 procenta ze svého HDP, znamenalo by to dnes více než ztrojnásobení částky téměř 65 miliard USD (ekvivalent 0,23 procenta HDP států OECD; USA dokonce jen 0,15 procenta HDP se stále klesající tendencí !!!) z roku 2002. Pokud by cíle měly být dodrženy, vyžadovalo by to zdvojnásobené navýšení finančních prostředků již pro rok 2006 na 135 miliard USD (odpovídá přibližně 0,44 procenta HDP) a další postupné navýšení na zmíněnou úroveň 195 miliard USD do roku 2015 (ekvivalent 0,54 procenta HDP ve stejném roce) (UNMP, 2005: 251). Jak můžeme vidět, ani tato studie nepočítá se skutečným dodržáním závazku 0,7 procenta HDP.

Autoři zprávy navrhuji přijmout strategii tzv. rychlých vítězství (quick wins), která by v horizontu tří let nebo několika dalších let mohla přinést rychlé výsledky v podobě záchranu životů milionů lidí zasažených HIV/AIDS,

tuberkulózou, malárií podáním již existujících léků nebo zrušením poplatků za základní zdravotnické služby; sníženého počtu hladovějících či podvyživených obyvatel doplněním jejich stravy o nezbytné minerály a vitamíny; zvýšené školní docházky dětí zaplacením školného, školních uniforem a obědů ve školách; sníženého počtu malárií infikovaných obyvatel za pomoci šíření anti-malarických sítí zdarma pro každé dítě v oblastech zasažených touto nemocí; nižšího počtu zneužívaných žen pomocí národních kampaní vedených pro posílení role žen ve společnosti a reformy či posílení legislativy zaměřené na ochranu žen a dívek aj. Tato strategie by měla být zaplacená hospodářky bohatými státy zdvojnásobením jejich rozvojové pomoci za pomoci agentur Spojených národů (UN), Světové banky a Mezinárodního měnového fondu, které by se měly chopit příležitosti spustit tuto iniciativu již v roce 2005 (UNMP, 2005: 65–67).

Kromě toho by hospodářsky vyspělé země měly otevřít své trhy exportu zboží a služeb z rozvojových zemí a přednostně zrušit dotace svých především zemědělských výrobků tak, jak se dohodli zástupci zemí sdružených ve Světové obchodní organizaci (WTO) v Kataru v roce 2002 (podrobněji viz UNMP, 2005: 212–220). Katarské kolo liberalizace trhu by tak mělo být dokončeno do roku 2006. Nejbližší setkání zástupců členských zemí se má uskutečnit na konci letošního roku v Hongkongu, kde mezi hlavní agendu bude patřit právě časový harmonogram odstraňování subvencí zemědělské výroby v hospodářsky vyspělých zemích, protože zemědělské výrobky jsou jednou z mála komodit (kromě surovin), s níž se

mohou prosadit na trzích ekonomicky bohatých zemí.

Ekonomický růst až na prvním místě

V podobném duchu se o světové liberalizaci obchodu a snížení zemědělských subvencí vyjadřují i experti Světové banky a Mezinárodního měnového fondu ve studii nazvané „Zpráva o globálním monitoringu za rok 2005. Rozvojové cíle tisíciletí od shody k činům“. „Mezinárodní společnosti musí usilovat o ambiciózní výsledek v jednáních Katarského kola o plné realizaci rozvojových slibů, které zahrnují především důležitou reformu obchodování se zemědělskými komoditami v rozvinutých zemích,“ tvrdí autoři zprávy a doslova hovoří o „pomoci obchodu“ („aid for trade“), což by pro hospodářství chudých zemí mělo znamenat dlouhodobý pozitivní efekt (IBRD, 2005: 10).

Naléhání na urychlené přijetí konkrétních opatření vedoucích k pokroku v plnění přijatých závazků je i v této zprávě jedním z hlavních apélů. V opačném případě hrozí vážné ohrožení splnění rozvojových cílů, zvláště v oblasti subsaharské Afriky, kde současné trendy ukazují výrazný deficit v plnění všech cílů (IBRD, 2005: 10). Autoři této studie poukazují na fakt, že výhody z jejich naplnění nebudou mít pouze stovky milionů chudých lidí, ale bude to znamenat rozvoj a větší bezpečnost pro všechny obyvatele světa. Právě rok 2005 je příležitostí dát jasný signál ke skutečnému naplnění cílů, protože nutnost zvýšit a zrychlit přijímání jednotlivých opatření je evidentní (IBRD, 2005: 11).

Zpráva dále připomíná, že každý týden v rozvojovém světě umírá 200 tisíc dětí do věku pěti let a 10 tisíc žen při porodu. Přibližně 115 milionů dětí v rozvojových zemích nenavštěvuje školu a jenom v subsaharské Africe letos zemrou dva miliony lidí na nemoc AIDS (IBRD, 2005: 1). Jako hlavní lék na odstranění těchto problémů a splnění všech vytyčených cílů experti obou finančních institucí ordinují ekonomický růst. „Podpora ekonomického růstu musí být základem strategie vedoucí ke splnění rozvojových cílů. Subsaharská Afrika potřebuje téměř dvojnásobné tempo růstu, to znamená v průměru sedm procent v příštím desetiletí“ (IBRD, 2005: 5). Ekonomický růst tvoří i základ tzv. *Dokumentů o strategiích na snížení chudoby* (Poverty Reduc-

tion Strategy Paper – PRSP), které rozvojové země přijímají na doporučení a po konzultaci s IMF a WB.

Pro urychlení pokroku v naplňování Rozvojových cílů tisíciletí vytvořili odborníci obou institucí tzv. pětibodovou agendu. Obsahem prvního bodu je přijetí zmíněných PRSP, což má být základní dokument státu, ale i pro donory pro boj s chudobou a harmonizaci rozvojové pomoci. Dalším bodem je zpřísnění výdajů veřejného rozpočtu společně s vytvořením příznivého klimatu pro soukromé podnikání, s tím, že se zajistí stabilní makroekonomické prostředí (nízká úroveň inflace, stabilní hodnota měny apod.) a konkrétními kroky v oblasti politiky (boj s korupcí, legislativní reformy, posílení vlastnických práv, zvýšení investic do budování infrastruktury). Takové prostředí má přilákat investice a vytvořit potřebný ekonomický růst, nutný pro boj s chudobou a ostatními problémy. Třetím bodem agendy je rozšíření základních služeb v oblasti zdravotnictví a školství, ale také i ve finančním sektoru. Obsahem předposledního bodu je již zmíněné uzavření jednání Katarského kola WTO nejpozději do konce roku 2006, a zejména reforma obchodu se zemědělskými komoditami (IBRD, 2005: 2–11).

Poslední, pátý bod agendy Světové banky a Mezinárodního měnového fondu se týká udržitelného zvýšení úrovně a zároveň i efektivity pomoci rozvojovým zemím. Konkrétně by mělo dojít ke zdvojnásobení oficiální rozvojové pomoci (ODA) do pěti let, zejména státům s nejmenšími příjmy a zemím subsaharské Afriky. Dále by měla být zvýšena kvalita pomoci, její flexibilita a předvídatelnost. V roce 2005 by mělo být uzavřeno současné jednání týkající se dalšího oddlužení (IBRD, 2005: 11–13).

Spor nejen o rychlost

V čem se ovšem obě zprávy zásadně liší, je především důraz na prosazování neoliberálních principů v politice a hospodářství. Ve zprávě *Investice do rozvoje* od UN Millenium Project zaznívá silná kritika na adresu mezinárodních finančních institucí, a především Mezinárodního měnového fondu. Tyto instituce prý neberou rozvojové cíle vůbec v potaz a lpěním na rozpočtové disciplíně přímo zabraňují plnění národních plánů na snížení chudoby. Kritizovány jsou dosavadní a údajně málo ambiciózní dokumenty ke

snížování chudoby (PRSP), které jsou dosud základem oddlužení a půjček Světové banky. Přitom iniciativy v posledních letech směřují k výrazné redukci nebo úplnému odpuštění dluhů. A pokud již tvrdí, že se zaměřují na dosažení rozvojových cílů, nenabízejí téměř žádný prostor na jejich financování z veřejných rozpočtů. Proto Jeffrey Sachs a jeho tým požadují okamžitou revizi těchto dokumentů a jejich přizpůsobení Rozvojovým cílům tisíciletí. A zemím, které nemají dosud schválené strategie na snížování chudoby, doporučují, aby při jejich přijímání braly za základ plnění zmíněných cílů (UNMP, 2005: 58–61).

Autoři zprávy z UNMP připouštějí, že není možné očekávat změnu v hospodářství bez adekvátního budování infrastruktury, dodržování vlastnických práv, lidského kapitálu a zajištění fyzické bezpečnosti. Ale už se liší v názoru na politiku daňových prázdin či úlev pro nové investory. Podle nich se jedná pouze o chybné prosazování zájmů velkých zahraničních společností ze strany Mezinárodního měnového fondu a Světové banky (UNMP, 2005: 47).

Naopak experti Světové banky a Mezinárodního měnového fondu zase odmítají strategii „rychlých vítězství“, zmiňovanou ve zprávě UN Millenium Project, respektive ji považují za nedostatečnou. Rozumějí tomu, že je zde „pochopitelný zájem na rychlých výsledcích, jako jsou například insekticidy ošetřené sítě nad lůžky a zrušení školného“ (IBRD, 2005: 111). Zároveň však varují, že tyto „rychlé výhry“ nemusejí být dlouhodobě udržitelné a mohou vyčerpat kapacity potřebné v budoucnu, i když připouštějí, že některé nejrychlejší výhry je nutné použít jako část dlouhodobého procesu.

Tato argumentace expertů IMF a WB proti strategii „rychlých vítězství“ není příliš přesvědčivá, ale v každém případě je dobře, že upozorňuje na nutnost dlouhodobých či udržitelných řešení. Jisté je, že se v případě této strategie nejedná jen o psychologickou snahu dosáhnout alespoň nějakého viditelného pokroku, ale že zde hovoříme o zcela regulérních návrzích na záchranu života i zdraví milionů obyvatel hospodářsky nerozvinutého světa. Mezinárodní instituce odpovědné za rozvoj a vlády ekonomicky bohatých zemí by měly identifikovat země s kvalitním vládnutím a snahou snížit chudobu

a co nejdříve jim rapidně zvýšit pomoc. Podpora dobrého vládnutí by pak plnila i motivační úlohu pro jiné státy a případně i veřejnost v diktátorských režimech. Právě příklon k malým a jednoduchým řešením by mohl nahradit předchozí strategie založené na financování nesmyslných megalomanských projektů, které přinesly rozvoj převážně kontům několika státníků či velkých společností, a obyvatelům rozvojových zemí větší chudobu a nekonečné zadlužení.

Dosažitelnost Rozvojových cílů tisíciletí

„Cíle jsou příliš důležité, než aby mohlo jejich naplnění selhat,“ tvrdí autoři zprávy z UN Millenium Project (UNMP, 2005: 2). Rozvojové cíle tisíciletí jsou jistě finančně dosažitelné a technicky proveditelné, nicméně některé země budou potřebovat podstatně silnější rozvojovou pomoc, lepší přístup k informacím, moderním technologiím a rovněž silnější instituce. V rozvojových zemích jsou podmínky často špatné vzhledem k nedostatečným investicím do základních sociálních a jiných veřejných služeb. Následkem špatného zdravotního stavu lidí, špatné výživy, nízké vzdělanosti, omezeného přístupu k přírodním zdrojům a často i nevladatelnému populačnímu růstu se mnoho obyvatel rozvojových zemí dostává do cyklické pastí chudoby.

Dosáhnout zlepšení je v našich silách. Svědčí o tom i fakt, že se během 90. let podařilo celosvětově zvýšit průměrnou délku života z šedesáti na více než sedmdesát let, a míra dětské úmrtnosti naopak klesla ze sta na padesát dětí z tisíce nově narozených. Klesl i počet podvyživených ze zhruba 900 na 800 milionů a počet gramotných dospělých osob se zvýšil z 60 na 80 procent. Podíl venkovských rodin s přístupem k nezávadné vodě v rozvojových zemích se za posledních 30 let více než zpětinasobil. Otázkou zatím ještě zůstává udržitelnost těchto pozitivních výsledků.

Závěr: letos se nerozhodne

Podle mnoha autorů se v letošním roce mělo rozhodnout o naplnění Rozvojových cílů tisíciletí. Že tomu tak není, je dnes už evidentní. Rozhodnou až následující léta a plnění letošních slibů. V sázce je však především důvěryhodnost vlád ekonomicky bohatých států

a důvěra mezinárodní veřejnosti v hospodářsky vyspělých i chudých zemích, u nichž by selhání mohlo způsobit apatii, podobně jako mnoho dřívějších neúspěšných velkých projektů a teorií. „Západní veřejnost nepozná, že hlavním důvodem selhání byla nedostatečná snaha jejich představitelů, a svalí tak vinu na neřešitelné bludné kruhy v rozvojových zemích“ (Lindner, 2005). V takovém případě bude ohrožena i důvěryhodnost mezinárodního systému, mnoha mezinárodních smluv a organizací, včetně Organizace spojených národů.

Je dobře, že se zpráva UNMP ohrazuje proti tvrzením, že rozvojová pomoc nepomáhá, a je naopak kontraproduktivní. Je nutné se podrobněji podívat, o jaké pomoci je řeč a kdo byl jejím příjemcem. Peníze vložené v rámci rozvojové pomoci pomáhají, musejí však být vydávány správně. Spolupráce se musí řídit potřebami adresátů, tedy chudých vrstev, a spolupracovat s nimi.

Robert Stojanov (1974) působí na Katedře geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.
iguana@prfnw.upol.cz

Přehled použitých pramenů

LINDNER, Tomáš: Rok nula plus pět. Literární noviny č. 7/2005 a Infoservis Člověka v tísni, o.p.s. Publikováno 3. 3. 2005. [cit. 2005-04-14]. Dostupné na www.info.servis.net/art.php?id=1069233447

NÁDVORNÍK, Ondřej: Co je rozvoj? In: Nádvorník, O.; Volfová, A. (editoři): Společný svět. Příručka globálního rozvojového vzdělávání. Člověk v tísni, společnost při ČT, Praha, 2004, str. 51–62. ISBN 80-903510-0-X

SACHS, Jeffrey D.: Demokratizace pomoci. [online]. Project Syndicate, 2005. [cit. 2005-04-26]. Dostupné z www.project-syndicate.org/series.

THE INTERNATIONAL BANK FOR RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT (IBRD): Global Monitoring Report 2005. Millennium Development Goals: From Consensus to Momentum. [online]. Washington 2005. [cit. 2005-04-10] ISBN 0-8213-6077-9. Dostupné z www.worldbank.org

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME (UNDP): Human Development Report 2003. Millennium Development Goals: A compact among nations to end human poverty. [online]. New York, Oxford University Press, 2003. [cit. 2005-04-26] ISBN 0-19-521915-5. Dostupné na hdr.undp.org/reports/global/2003/

UNITED NATIONS MILLENNIUM PROJECT (UNMP): Investing in Development. A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals. Earthscan, New York 2005. [cit. 2005-04-20] ISBN: 1-84407-217-7. Dostupné na www.millenniumproject.org/reports/index.htm

Hledání kompromisu v boji proti chudobě

Na okraj Světového summitu OSN 2005

Teprve několik týdnů po záříjovém Summitu OSN se ze značného množství hodnotících statí, komentářů i drobnějších článků začíná rýsovat obecnější závěr, i když zatím spíše implicitně než explicitně vyjádřený. V boji proti globální chudobě, soustředěně převážně – nikoli ovšem výhradně – v rozvojových zemích (RZ) tzv. Jihu, zejména zemích subsaharské Afriky a jižní Asie, která byla jedním z hlavních bodů agendy, je nutná koncepční metodologická změna.

Přes slovní kouřovou clonu o úspěchu (oddlužení, slib zvýšení rozvojové pomoci aj.) je zřejmé, že skluz v plnění cíle miléniové deklarace se v tomto ohledu spíše prohlubuje a současnými metodami se ho do roku 2015 nepodaří dosáhnout. Přestože opticky ještě „ustál“ situaci okolo summitu i doprovodných akcí směř jen poněkud modifikovaných neoliberalních metod Světové banky a Mezinárodního měnového fondu, vyjádřený před několika lety ve Washingtonském konsenzu, je zesílené volání po změně zcela patrné.

V tomto článku se pokusíme upozornit na dvě možné alternativy neoliberalních metod, které by je mohly přinejmenším doplnit (nemusí jít o úplnou substituci). Jsou to jednak revitalizace neokenesiánských přístupů, jednak nový, tzv. širokospektrální koncept „klinické ekonomie“. Zejména poslední z nich by mohl asi posloužit jako kompromisní řešení „sui generis“ mezi prvními dvěma (Washingtonským konsenzem a neokenesiánskými opatřeními) staršího data. Ač to může znít poněkud kuriózně, mohl by je eventuálně i doplnit tam, kde se zdají překážky jejich zavedení příliš vysoké.

Neoliberalní představy

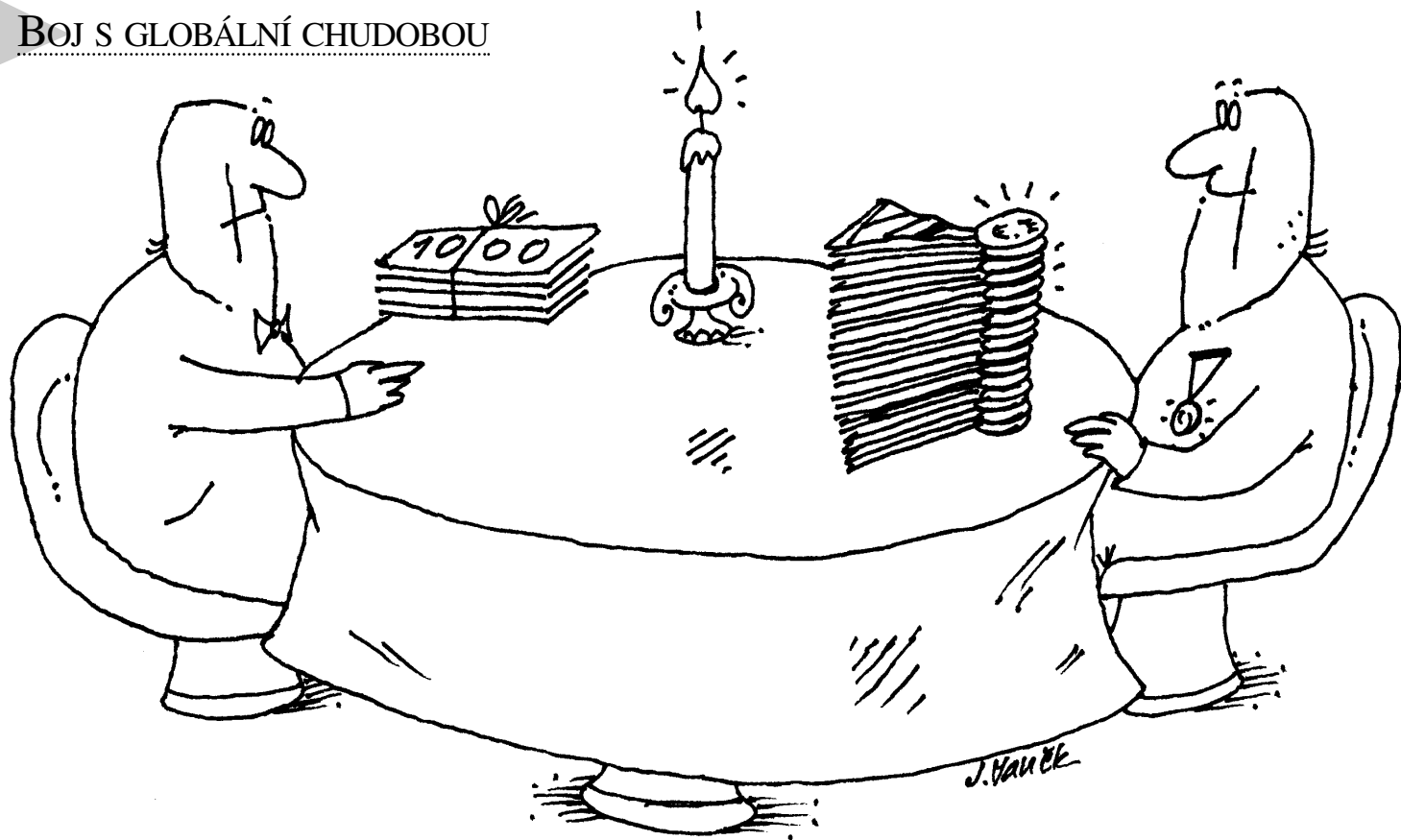
Washingtonský konsenzus je natolik dobře znám a popsán, že není třeba se jím znovu zabývat. Co nejširší liberalizace mezinárodního obchodu včetně volného

pohybu kapitálu, urychlená privatizace a minimální ingerence státu v ekonomickém prostředí však nejsou pro rozvojové země z řady důvodů příliš atraktivní. To průkazně dokládají neúspěchy meziministerských summitů Světové obchodní organizace (WTO) v Seattlu (1999), neshody okolo Programu z Dauhá (od roku 2001 dodnes), vytvoření skupiny G-21, obavy z podobného vývoje na příštím summitu v Hongkongu (prosinec 2005), námitky dalších agentur OSN (UMCTAD, UNIDO, ILO) atd. Jsou doprovázeny kritikou četných nevládních organizací (NGO) a našly svou odezvu i na Světovém summitu v polovině letošního září ve vystoupení řady delegací.

Teoreticky vycházejí principy Washingtonského konsenzu z prací Friedricha A. von Hayeka (Nobelova cena 1974), Maurice Allise (Nobelova cena 1988), blízké jsou i teorie veřejné volby či výběru Jamese M. Buchanana (Nobelova cena 1986) a dalších respektovaných a renomovaných ekonomů. Zná je každý student ekonomie.

Avšak ani obě další zmíněné alternativy nepostrádají velkých jmen. Zde musíme ovšem být již obširnější, protože jejich protagonisté jsou teoretiky (a částečně i hospodářskými politiky) širšího záběru a u nás jsou méně známí.

U neokenesiánských receptur se jedná především o Jamese Tobina. U širokospektrální „klinické ekonomie“ o Jeffrey-

ho D. Sachse. Oba tito američtí ekonomové patří také do okruhu špičkových ekonomů, ale kromě globálního problému chudoby se zabývali širším, často multidiscipinárním okruhem otázek. Totéž činí další nositel Nobelovy ceny A. Sen.

Neokynesiánské představy

Odpůrce monetarismu profesor Yaleské univerzity James Tobin získal Nobelovu cenu v roce 1981 za přínos v teorii finančních trhů, jejich vztahu ke spotřebě, zaměstnanosti a cenám. K monetarismu byl vždy kritický pro jeho přílišnou upřednostňování jednoho specifického aktiva, tj. peněz, i z dalších důvodů. Je údajně autorem známého bonmotu, že „neviditelná ruka trhu může sice ledacos zastat, ale trpí zánětem ramenního kloubu a tzv. tenisovým loktem“ a ve spojení s výše zmíněnou preferencí finančních a peněžních nástrojů pro všeobecnou rovnováhu není příliš funkční. Jako odborník na finanční trhy se znepokojením sledoval růst objemů migrace spekulativního kapitálu všeobecně a ve vztahu k rozvojovým zemím zvláště. V souvislosti s tím, jak se objevil nový fenomén světové ekonomiky – finanční a ekonomické regionální krize (asijská, ruská a obě latinskoamerické), navrhl již v 90. letech tzv. Tobinovu daň,

kteřá by plynula ze spekulativních kapitálových transakcí a posloužila by jako zdroj příjmů pro pomoc rozvojovým zemím a ke zmírňování globální chudoby. To by ale nebylo možné bez zesílení ingerence státu a fiskálních soustav, daňové politiky vůbec. Proto je Tobin pokládán za člověka, který v poslední době nejvíce přispěl ke znovuoživení keynesiánských přístupů, aniž by on sám o to explicitně usiloval.

Návrh Tobinovy daně byl samozřejmě ihned tvrdě napaden ekonomickými neoliberaly jako nefunkční, eventuálně zcela utopický. Nicméně se tento návrh objevil znovu ve stanoviscích dvou významných zemí, Německa a Francie, na Světovém summitu OSN a na summitu G-8 v Gleenagles a rozvojové země ho pochopitelně uvítaly.¹⁾

Odhadnout uskutečnitelnost, výši přínosů, funkčnost a efektivnost Tobinovy daně je velmi obtížné. Závisely by na mnoha faktorech, z nichž nejzávažnější by byly problémy se spoluprací daňových soustav a administrativ, burz a velkobank, nastavení parametrů, kritérií pro určení stupně spekulativnosti, schopnosti absorpce a možností dislokace, a samozřejmě na politické vůli. Je ale nesporné, že i při zcela snesitelném zatížení v řádu promilí procentních bodů by bylo možné

tyto prostředky shromažďovat, a to dlouhodobě. Při obrovských objemech kapitálových přelivů portfoliového kapitálu zcela spekulativní povahy (například za poslední tzv. argentinsko-brazílské krize v letech 2002–2003 činily tyto migrace stovky miliard USD) by se jednalo o krok závažný a systémový, pro světovou ekonomiku navíc s převažujícími pozitivními efekty pro stabilizaci konjunktury v globálních i regionálních aspektech. Při rozpočtové napjatosti a stálých nářcích na nedostatek prostředků (zesílených nyní „válkou“ s terorismem) by alespoň část z těchto rozpočtových potíží zmírňovaly.

James Tobin, na rozdíl od většiny známých ekonomů, nikdy nenapsal žádnou z tzv. velkých prací, žádné „opus magnum“. Jeho rozsáhlá publicistická činnost je soustředěna do mnoha dílčích statí a esejů. Jeho koníčkem je historie a v tomto oboru také publikoval. Možná je to však dobře pro časovou přizpůsobivost a interdisciplinární nadhled autora.

Nová širokospektrální „klinická ekonomie“ (comprehensive clinical economics)

Ještě barvitější postavou je protagonista tohoto metodologického směru Jeffrey Sachs. Dřívější „zlatý hoch“ Harvardu (tenurovanou profesuru zde získal v rekordních 28 letech) začínal původně jako

monetarista a liberál. Úspěšně potlačil hyperinflační jevy v některých latinskoamerických zemích a byl „hvězdou“ obliběnou ve Světové bance a v Mezinárodním měnovém fondu. Neúspěch však utrpěl při svých liberálně laděných projektech transformace v socialistických zemích, zejména v Polsku a Rusku. Z těchto neúspěchů obvinil – možná částečně i oprávněně – intriky „kleptokracie“ a sám rezignoval v roce 1993 na funkci speciálního poradce prezidenta Jelcina i na další aktivity v tomto směru v tranzitivních ekonomikách. Mnozí komentátoři však jeho neúspěšné aktivity připisují neznalosti prostředí, netrpělivosti, neschopnosti setrvat delší dobu na místě a z toho plynoucího romantismu. Jeffrey Sachs je skutečně jeden z největších „cestovatelů“ světové akademické obce, což vyplývá jak z jeho povahy, tak i jeho četných poradenských angažmá.

V poslední době se více zabývá rozvojem ekonomikou (development economics) a opouští do jisté míry neoliberalistické přístupy. Jeho nová kniha „*Konec chudoby*“ z letošního března překvapila jak tématem, tak kritikou receptor Světové banky a MMF, jejichž byl dlouholetým poradcem a zastáncem.²⁾ Došlo k tomu údajně i pod vlivem jeho zvýšené frekvence návštěv rozvojových zemí a přijetím funkce ekonomického poradce generálního tajemníka OSN Kofiho Annana,³⁾ jakož i inspirací pracemi i názory jeho manželky Sonji Ehrlichové, dětské lékařky.

„Klinická ekonomie“ spatřuje příčiny chudoby a možnosti její terapie nikoli již v izolovaných úsporně-monetaristických přístupech, ale v ovlivňování celé sítě problémů, včetně přístupu ke vzdělávání, lékařské péči, zaměstnání, vodě, bydlení a stravě, ve změnách v sociálních, etnických, náboženských, mezilidských, rodinných a dalších vztazích. Mnoha těchto problémů si J. Sachs dosud buď vůbec nevěšmal, anebo k nim přistupoval pouze z pozic chladného ekonomického kalkulu. Na počátku své kariéry tak například kritizoval tzv. strategii základních potřeb (basic-needs approach) a růstu zdola (grass-roots development, growth from below).

Překvapivě tak „klinická ekonomie“ rezonuje s prací dalšího držitele Nobelovy ceny (1998) Amartyi K. Sena, indického ekonoma, který ale obohatil ekonomickou analýzu o mnoho interdisciplinárních

prvků: problémy nerovnosti, svobody, jednoty, ekologických hledisek atd. Jak důležité je zahrnout tyto otázky do problematiky chudoby, není snad nutné zdůrazňovat.

Možný vliv příprav a průběhu Světového summitu OSN 2005

Na revitalizaci neokeynesiánských návrhů à la Tobinova daň a na modifikaci původních postojů Jeffreyho Sachse mohly mít nesporně vliv jak přípravné, tak závěrečné dokumenty tohoto summitu, zejména schůzky představitelů G-8 ve skotském Gleneagles. I když, jak bylo řečeno, neznamenaly definitivní změnu či zásadní průlom do postulatů Washingtonského konsenzu, ukázaly na jejich dosavadní malou účinnost a vrhly světlo na rozměry a naléhavost globálních problémů, zejména chudoby. Není možné, aby si jich člověk například Sachsova intelektuálního formátu nepovšiml. To je zřejmě důvod, proč se aktivně účastnil, dokonce do té míry, že časopis Time umístil citát z jeho „plánu“ (o 8 milionech ročně umírajících lidí – a to bezprostředně – v souvislosti s chudobou) na obálku čísla věnovaného převážně globální chudobě.⁴⁾

V průběhu přípravných prací i na zasedáních byly identifikovány skutečně ohromné parametry chudoby a částečně i znepokojivé trendy. Původně uvažované termíny eliminace absolutních počtů či snižování po etapách jsou stále prodlužovány. Když například v roce 1978 v První zprávě o rozvoji byly vytyčeny dva scénáře (základní a alternativní) této podstatné redukce, byly pokládány za realistické, ale dnes, po téměř třiceti letech nejenže nebylo dosaženo žádného pokroku, ale bohužel v řadě ohledů a regionů se situace ještě značně zhoršila. Počet absolutně chudých (žijících na subsistenční úrovni 1 USD denně) stoupl na 1,1 mld., zatímco podle původních scénářů Světové banky měl již v roce 2000 klesnout na 0,63 mld. (základní scénář), resp. na 0,26 mld. (alternativní scénář). Trendově se situace nejvíce zhoršila v subsaharské Africe, ale poněkud i v Latinské Americe a v postsovětských zemích. Poněkud klesla v jižní Asii, ale o mnoho více v jihovýchodní Asii (o 65 procent).⁵⁾

Dramaticky již po léta klesá rozvojová pomoc. Tento trend po roce 2000 ještě zesílil, zejména vlivem růstu volatility globální bezpečnostní situace a poklesu an-

gažovanosti největšího donátoru v absolutních objemech – USA. Vzhledem k tomu, že na tento faktor jsou názory velmi kontroverzní, je lépe eliminovat subjektivismus citací některého světově reprezentativního pramene. Časopis Time například píše: „... Od 11. září 2001 USA spustily válku s terorismem, ale zanedbaly hlubší příčiny globální nestability. Za oněch téměř 500 mld. USD, které letos utratí na vojenské účely s tím spojené, si asi USA nikdy nekoupí trvalý smír, pokud budou vynakládat jen jednu třicetinu této částky, okolo 16 mld., aby oslovily nejchudší z chudých v jejich těžké situaci, destabilizující jejich společnost vlivem extrémní bídy. Těch 16 mld. reprezentuje 0,15 procenta národního důchodu USA, pouhých 15 centů na každých 100 dolarů. Tento podíl věnovaný na účel pomoci klesal po desetiletí a je pouze nepatrným zlomkem toho, co Spojené státy opakovaně slibovaly, ale nedodržovaly.“⁶⁾

Na summitu G-8 ve Skotsku (červenec 2005) těsně předcházejícímu Světovému summitu OSN se proto účastníci dohodli, že obnoví (ovšem postupně) závazek poskytovat 0,7 HDP na rozvojovou pomoc. Dále se domluvili na oddlužení nejchudších rozvojových zemí, zejména subsaharské Afriky. Politické rozhodnutí skupiny G-8 bylo pak 14. září na zvláštním zasedání Světového summitu OSN k otázce rozvojové pomoci a světové chudoby rozpracováno do konkrétních poloh a do návaznosti na výsledky konference v Monterrey (Rozvojových cílů tisíciletí – Millenium Development Goals) z roku 2000. Základní strategická metodologie Washingtonského konsenzu zde byla sice modifikována, ale nebyla opuštěna.

Ještě významnější pro téma boje s chudobou bylo ovšem zveřejnění *Zprávy o lidském rozvoji* UNDP (Human Development Report) týden před zahájením Světového summitu. Autoři této zprávy jasně sdělili světu, že „...pokud se dodrží dosavadní tendence, závazky Miléniové deklarace nebudou splněny“.⁷⁾ U více než stovky zemí nasvědčují totiž trendy, že je splnit už nelze. Pokud jde o oddlužení, u mnoha rozvojových zemí jde v podstatě o prázdné gesto – jejich dluh se dávno vymkl realitě možnosti splacení (například Niger, Uganda aj.). Obnovení závazku na postupné dosažení 0,7procentní hranice HDP pro rozvojovou po-

BOJ S GLOBÁLNÍ CHUDOBOU

moc je také víceméně gestem, tato hranice byla obecným konsenzem přijata již v polovině 70. let (7. mimořádné zasedání OSN) k otázkám rozvoje a k tzv. Novému mezinárodnímu ekonomickému řádu – a posléze potichu opuštěna.

Pokud jde o důvody pesimismu Zprávy o lidském rozvoji v oblasti chudoby, extrapolace trendů naznačuje, že v roce 2015 bude více než 0,8 mld. lidí (přesně 827 mil.) žít v absolutní chudobě, což je o 380 mil. lidí více, než je cíl Miléniové deklarace, bod č. 1. Další 1,7 mld. lidí bude žít na příjmu 2 USD na osobu a den.⁸⁾

I u dalších cílů (přístup k základnímu vzdělání, dětská úmrtnost, pitný a nutriční standard), současné tendence naznačují, že časové horizonty jejich dosažení budou ležet daleko za rokem 2015 (například u snížení dětské úmrtnosti až v roce 2095). Trendy nasvědčují i prohlubování vnitřních nerovností, mezi regiony, subregiony, etniky, pohlavími atd. Na žebříčku indexu lidského rozvoje (HDI), zahrnujícím i některé sociální charakteristiky, se propadlo 18 zemí s asi půl miliardou obyvatel.

Summit G-8 v Gleneagles přislíbil navýšit rozvojovou pomoc na 20 mld. USD ročně, ovšem až k roku 2010. Uvážíme-li, jak napjaté jsou rozpočty většiny donátorů (cíl 0,7 procenta plní zatím jen dvě země a jen pět se k němu přibližuje), bude i tento horizont obtížné splnit. Evropská unie stojí před nutností sociálních reforem, Spojené státy před nutností snížit anebo zabrzdit strmý růst platební bilance, a Japonsko se teprve vzpamatovává z následků asijské regionální krize. Ostatně i navýšení na zmíněných 50 mld. je nedostatečné a v nejlepším případě by plnění cílů Miléniové deklarace zabezpečilo asi jen ze tří čtvrtin.

Závěr

Přes určitý pokrok v některých rozvojových problémech a teritoriích je po vývojových peripetiích prvních let 21. století zřejmé, že strategická koncepce, vycházející z Washingtonského konsenzu zklamala v mnoha ohledech a bude muset být perspektivně alespoň pozměněna či podstatně doplněna. Že určité alternativy existují, jsme se pokusili naznačit. Struktura rozložení obtíží rozvojových ekonomik naznačuje, že bude nutné muset nastat posun jak ve směru ke širokospektrální strategii, tak i v uplatnění některých

neokeynesiánských přístupů. Rozvojové země se totiž na summitu zavázaly, že zpracují své vlastní plány splnění miléniových cílů a při tak velkém počtu zemí dojde zřejmě k posílení těchto tendencí, neboť i problémy a ekonomiky jednotlivých zemí jsou širokospektrální a multidisciplinární.

Velmi zajímavé v tomto směru budou výsledky prosincového summitu WTO v Hongkongu. Zde se patrně ukáže, jaké jsou limity i možnosti takového procesu. Dohody předchozích summitů z Dauhá a agenda Katarského kola narazily na velké potíže, které znamenaly praktické přerušení tohoto kola negociací po většinu let 2003–2004. Teprve v září 2004 byly částečně překonány tzv. Ženevským kompromisem, který naznačil, že i v obecnější rovině celkové metodologické a koncepční strategie by asi tento posun možný byl.

Diskuse o změně priorit metodologických východisek boje proti globální chudobě by však měla být vedena bez apriorní ideologické a teoretické předpojatosti, pouze na základě reálných procesů, problémů a vzhledem k efektivnosti výsledků metod dosavadních. Že by měly být při ní minimalizovány zájmy různých elit a lobbistických skupin, jakožto i vojensko-strategické aspekty, netřeba ani zdůrazňovat. V sázce je příliš mnoho lidských osudů a utrpení celých národů a etnických skupin. Také experimentování a časové horizonty by neměly být neúměrně zdlouhavé. Situaci, kdy 40 procent populace (2,5 mld. lidí) žije s příjmem menším než 2 USD na osobu a den a tento segment se podílí na globálním produktu jen pěti procenty, nelze totiž vůbec považovat za trvale udržitelnou.

Praha, 18. 10. 2005

Jaroslav Foltýn (1936) je dlouholetý vysokoškolský učitel (VŠE) a vědecký pracovník (EÚ ČSAV).

¹⁾ Le Monde, 22. 9. 2005.

²⁾ Sachs, Jeffrey: The End of Poverty, N. Y., March 2005.

³⁾ Annan, K.: In Larger Freedom, N. Y., March 2005.

⁴⁾ Podrobněji viz Jeníček, V. – Foltýn, J.: Globální problémy a světová ekonomika C. H. Beck, Praha, 2005.

⁵⁾ Time, How to End Poverty, cover story, 14. 3. 2005.

⁶⁾ Tamtéž, str. 34.

⁷⁾ UN Bulletin, č. 8–9, IC OSN Praha, str. 5.

⁸⁾ UNDP Human Development Report 2005, www.hdr.undp.org.

Sedmnáctý říjen byl v prosinci roku 1992 prohlášen Valným shromážděním OSN Mezinárodním dnem boje s chudobou. Dekádu 1997–2006 označila Organizace spojených národů za desetiletí boje proti chudobě. V roce 2000 se v rámci Rozvojových cílů tisíciletí deklarovaných na tzv. summitu tisíciletí stal boj s chudobou a hladem cílem číslo jedna. Přestože chudoba není mezi fenomény světové ekonomiky žádným nováčkem, stala se zejména v posledních letech středobodem rozvojových programů a strategie snižování chudoby jsou jedním ze základních kamenů hospodářských reforem doporučovaných Světovou bankou rozvojovým zemím. Otázkou zůstává, je-li měřítko chudoby správným indikátorem úspěšného rozvoje a rozvojová pomoc ideálním nástrojem k jeho dosažení.

Chudoba jako statistický problém

Techniky odhadů počtu chudých, tzn. lidí žijících s příjmem pod hranicí chudoby, se na přelomu tisíciletí ustálily na metodologii Shaohua Chena a Martina Ravalliona, kteří upravili původní metodu postavenou na prostém odhadu počtu chudých, vycházejícím z objemu spotřeby a z informací o distribuci příjmů ve společnosti. Chen a Ravallion ve svých analýzách využili data z více než 450 národních výzkumů, hodnoty životní úrovně domácností normalizovali podle počtu členů domácností a funkce distribuce příjmů upravili váhami podle velikosti domácností a vzorku populace, na němž byl výzkum proveden. Na základě výsledků svých analýz definovali hranici absolutní chudoby na úrovni denního příjmu ve výši 1,08 USD ve stálých cenách roku 1993 (přepočteno podle parity kupní síly místní měny). Hodnota 1,08 USD byla zvolena tak, aby pokrývala reprezentativní počet lokálních hranic chudoby zemí s nejnižšími příjmy na světě. Sami autoři však upozorňují, že hranice chudoby 1 USD na den poskytuje velmi konzervativní odhad o úrovni chudoby v zemi a pro vytvoření přesnější představy o situaci v ekonomice doporučují širší definici chudoby pomocí hranice extrémní nouze ve výši 2,15 USD na den nebo tzv. hranici relativní chudoby, která stanovuje mezní denní příjem na úrovni jed-

Vymýcení chudoby

ALEŠ KOCOUREK

rozvojové pomoci

né třetiny (eventuálně jiné procentní části) mediánu denní soukromé spotřeby *per capita*.

Podle odhadů Světové banky došlo během dvou desetiletí (1981–2001) ke snížení podílu obyvatelstva rozvojových zemí žijícího pod úrovní absolutní chudoby z přibližně 40 procent na 21 procento. V celosvětové populaci žil s příjmem do jednoho dolaru denně v roce 1981 každý třetí člověk, v roce 2001 každý pátý. Počet chudých se snížil z 1,5 miliardy o přibližně 390 milionů.¹⁾

Značnou měrou se na úspěchu boje s chudobou podílí Čína a Indie. V Indii klesl počet chudých během zmíněných dvou dekád o bezmála 24 milionů, v Číně o 422 milionů (pro další regiony viz tabulka).

K razantnímu snížení podílu chudé populace v Číně však došlo v první polovině 80. let, kdy byla statistická šetření v nejlidnatějších zemích světa ještě v plenkách. Pokud zpochybníme jejich relevanci a extrapolujeme údaje pro počátek 80. let na základě odhadu trendové funkce z pozdějších měření, nevyzní již úspěchy globálního boje s chudobou ani zdaleka tak příznivě. Počet chudých odhadnutý touto metodou poklesl za 20 let „jen“ o čtvrt miliardy.

Odhady a měření chudoby mají ve srovnání s makroekonomickými statistickými šetřeními delší periodu provádění statistických šetření. Výjimkou nejsou ani ekonomiky, kde proběhl takový výzkum zatím jen jednou nebo dvakrát (představují cca 30 procent všech rozvojových zemí). Statistické prokazování účinnosti hospodářských, politických a sociálních opatření v boji proti chudobě bude tedy poměrně obtížné. A pokusy o hodnocení dlouhodobých trendů a projekce vývoje až ke klíčovému roku 2015 nelze označit jinak než jako odvážné a sporné.

Přesnost odhadů počtu chudých rovněž komplikuje fakt, že v rozvojových ze-

mích žijí přibližně tři čtvrtiny obyvatel na venkově, kteří se živí zemědělstvím. Zjišťovat u nich denní soukromou spotřebu je vzhledem k naturálním příjmům přinejmenším problematické, o technikách přepočtu statistických údajů za domácnosti na jednotlivce ani nemluvě.

Chudoba jako ekonomický problém

Z pohledu ekonomické teorie je chudoba, tedy nepřiměřeně nízký příjem domácností, problémem s celým komplexem nežádoucích hospodářských důsledků, které lze v modelové podobě shrnout do tzv. bludného kruhu chudoby: řetězec nízkých příjmů – nízkých úspor – nízkých investic – nízké kapitálové akumulace – nízké pro-

duktivitu práce směřující opět k nízké hladině příjmů. Nízká úroveň příjmů vede ale také k nízkým daňovým výnosům, a ty k nedostatečné a chabé státní správě. Jejím důsledkem je nejen vysoká míra korupce, ale také špatná infrastruktura, odrazující zahraniční investory, špatné zdravotnictví a nedostupné školství, jež se opět promítají do malé produktivity práce a nízkých příjmů... Generace chudých rodičů je odkázána na práci svých chudých dětí, kterým se nedostává základního vzdělání, ani lékařské péče a stávají se další generací „chudých rodičů“, semeništem extremistických názorových proudů a živnou půdou terorismu.

Teorii bludného kruhu chudoby mnozí lidé kritizují a vyvracejí,²⁾ aktuální situaci rozvojových zemí však popisují poměrně výstižně. Její využití jako ekonomicko-teoretického nosníku pro rozvojovou pomoc, která má doplňovat nedostatečné domácí zdroje investic, vést k rozvoji průmyslu a infrastruktury, k přilákání komerčních zahraničních investorů a nastartování růstu produktivity práce, je nicméně pochybné. Mnoho statistických analýz³⁾ prokázalo, že rozvojová pomoc poskytovaná od 50. let k doplnění nedostatku

Tabulka Počet chudých a jejich podíl na populaci

(počet osob v mil. s denním příjmem pod hranicí absolutní chudoby a podíl těchto osob v procentech na populaci rozvojových zemí v regionu)

	1981	1983	1987	1990	1993	1996	1999	2001
Východní Asie	795,6 57,7%	562,2 38,9%	425,6 28,0%	472,2 29,6%	415,4 24,9%	286,7 16,6%	281,7 15,7%	271,3 14,9%
z toho Čína	633,7 63,8%	425,0 41,0%	308,4 28,5%	374,8 33,0%	334,2 28,4%	211,6 17,4%	222,8 17,8%	211,6 16,6%
Jižní Asie	474,8 51,5%	460,3 46,8%	473,3 45,0%	462,3 41,3%	476,2 40,1%	461,3 36,6%	428,5 32,2%	431,1 31,3%
z toho Indie	382,4 54,4%	373,5 49,8%	369,8 46,3%	357,4 42,1%	380,0 42,3%	399,5 42,2%	352,4 35,3%	358,6 34,7%
Blízký východ a severní Afrika	9,1 5,1%	7,6 3,8%	6,9 3,2%	5,5 2,3%	4,0 1,6%	5,5 2,0%	7,7 2,6%	7,1 2,4%
Tranzitivní ekonomiky	3,1 0,7%	2,4 0,5%	1,7 0,4%	2,3 0,5%	17,4 3,7%	19,8 4,2%	29,8 6,3%	17,6 3,7%
Latinská Amerika a Karibik	35,6 9,7%	46,0 11,8%	45,1 0,9%	49,3 11,3%	52,0 11,3%	52,2 10,7%	53,6 10,5%	49,8 9,5%
Subsaharská Afrika	163,6 41,6%	198,3 46,3%	218, 46,8%	226,8 44,6%	242,3 44,0%	271,4 45,6%	294,0 45,7%	315,8 46,9%
Celkem	1481,8 40,4%	1276,8 32,8%	1171,2 28,4%	1218,4 27,9%	1207,3 26,3%	1096,9 22,8%	1095,3 21,8%	1092,7 21,1%

Pramen: Chen, S. – Ravallion, M.: How Have the World's Poorest Fared since the Early 1980s? *The World Bank Research Observer*. Washington: World Bank 2004, Vol. 19, No. 2, p. 146, 152. ISSN 1564-6971.

BOJ S GLOBÁLNÍ CHUDOBOU

financí (tzv. „financial gap“) vede v řadě rozvojových zemí spíše k růstu spotřeby než investic a přímé zahraniční investice hrají v rozvojových zemích při podpoře hospodářského růstu jen doplňkovou úlohu.⁴⁾

Na konci 80. let se prosadila snaha mobilizovat jinou složku bludného kruhu bídy, a sice úspory. I přesto, že nejnižší příjmové vrstvy obyvatel rozvojových zemí mohou ze svých příjmů uspořít jen mizivou část, se v řadě zemí podařilo úspěšně rozjet programy mikrofinancování (zejména mikroúvěrů), a podpořit tak rozvoj soukromého sektoru. Podle odhadů Kapitálového rozvojového fondu OSN se každoročně díky rozvoji mikrofinancování zvýší životní úroveň přinejmenším jednoho milionu obyvatel nad hranici extrémní chudoby.⁵⁾

Od druhé poloviny 90. let se obrací pozornost k chudobě. Snahám o vymýcení chudoby mají dopomoci další Rozvojové cíle milénia: zajištění základního vzdělání pro všechny, posílení role žen ve společnosti, zajištění dostupné zdravotní péče, přístupu k pitné vodě a sanitárnímu zařízení a další. K financování těchto cílů má sloužit především rozvojová pomoc. V tomto ohledu nepředstavují Rozvojové cíle tisíciletí žádnou výjimku z dlouhé řady slibů rozvinutých

ekonomik, že zvýší oficiální rozvojovou pomoc (ODA)⁶⁾ na 0,7 procenta hrubého domácího produktu (HDP). I když se v létě letošního roku nejvyspělejší ekonomiky světa, země skupiny G-8, zavázaly ke zvýšení oficiální rozvojové pomoci o 50 mld. USD ročně, na podíl ODA/GNI by se tento nárůst projevil posunem ze současných 0,27 procenta na přibližně 0,44 procenta GNI poskytovatelů pomoci.

Rozvojová pomoc v boji proti chudobě

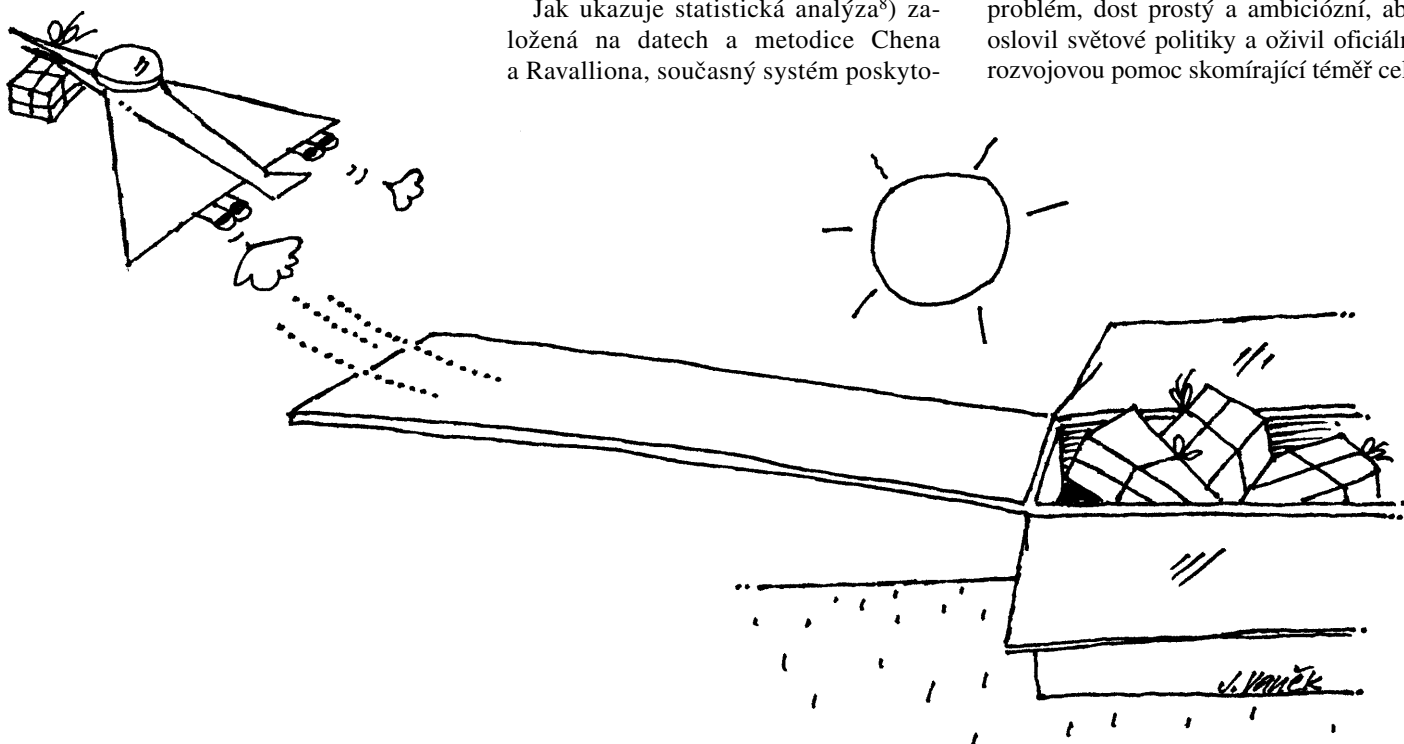
Rozvojové pomoci se dnes přikládá takový význam, že začíná představovat samostatný obor světové ekonomiky. Obor, v němž panuje rostoucí konkurence,⁷⁾ a také obor, který již tradičně vykazuje velmi nízkou efektivitu vynakládaných prostředků. Na nízkou úroveň závislosti hospodářského růstu na rozvojové pomoci upozornil už v 60. letech Lester B. Pearson. Ani politika strukturálních změn podpořených rozvojovou pomocí v 80. a 90. letech nezaznamenala úspěch (zejména proto, že politické a strukturální změny nelze prosazovat zvnějšku) a odrazila se v růstu počtu chudých v subsaharské Africe, Latinské Americe, postižené finančními krizemi, i v zemích východní Evropy a Střední Asie, zatížených transformací někdejších totalitních režimů a ruskou finanční krizí.

Jak ukazuje statistická analýza⁸⁾ založená na datech a metodice Chena a Ravalliona, současný systém poskyto-

vání rozvojové pomoci není ideálním nástrojem ani pro boj s chudobou. Analýza vychází z interpolovaných údajů o počtu osob žijících pod hranicí absolutní chudoby a extrémní nouze z let 1988–2002. Ze 46 ekonomik vybraných ze seznamu příjemců pomoci podle OECD vykázala statisticky významnou negativní korelaci mezi objemem ODA a počtem lidí žijících pod hranicí absolutní chudoby méně než každá třetí země a stejně málo efektivní se oficiální rozvojová pomoc ukázala také v boji s extrémní nouzí.

Stejná analýza prokázala jen slabou nepřímou závislost (na hranici 5 procent statistické významnosti) mezi objemem pomoci a jejím účinkem v boji s absolutní chudobou. Zato korelace Giniho koeficientů⁹⁾ nerovnosti v rozdělování důchodů a objemů oficiální rozvojové pomoci je negativní a středně silná. Jinak řečeno prostým navyšováním objemu rozvojové pomoci se sice snižuje nerovnost v rozdělování důchodů v rozvojových zemích, ale dochází k tomu pravděpodobně díky zvyšování důchodů středních příjmových skupin.

Boj s chudobou formou rozvojové pomoci tak zatím přispívá spíše ke kritice stávajícího systému poskytování rozvojové pomoci než ke zvyšování životního standardu nejchudších obyvatel planety. Na druhou stranu ovšem chudoba představuje zásadní makroekonomický problém, dost prostý a ambiciózní, aby oslovil světové politiky a oživil oficiální rozvojovou pomoc skomírající téměř celá

90. léta v důsledku tzv. „únavy z pomoci“. Přejít od snadno kvantifikovatelných ekonomických cílů s menší vypovídací schopností ke komplexnějším a hůře měřitelným veličinám typu chudoba, má zatím jediný pozitivní výsledek, kterým je od roku 1998 opět rostoucí trend ODA. Efektivita využití těchto prostředků však zůstává nadále sporná.

Aleš Kocourek (1979) je studentem doktorského studijního programu na Katedře ekonomie Hospodářské fakulty Technické univerzity v Liberci.
ales.kocourek@gmail.com

¹⁾ Chen, S. – Ravallion, M.: How Have the World's Poorest Fared since the Early 1980s? The World Bank Research Observer. Washington: World Bank 2004, Vol. 19, No. 2, pp. 141–169. ISSN 1564-6971.

²⁾ Např. Bauer, P. T.: *From Subsistence to Exchange and Other Essays*. Princeton: Princeton University Press 2000. ISBN 06-9100-667-9.

³⁾ Např. Boone, P.: Politics and the Effectiveness of Foreign Aid. *European Economic Review*. North-Holland 1996, Vol. 40, No. 2, pp. 289–329. ISSN 0014-2921.

⁴⁾ Kocourek, A.: *Vicious Circle of Poverty in the View of Statistical Analysis*. In Proceedings from the 5th Annual of International Conference IMEA 2005, Liberec, 20. května 2005, pp. 35, ISBN 80-7083-929-5.

⁵⁾ *Basic Facts about Microfinance*. [online] [cit. 2/10/2005] Dostupné z www.uncdf.org/english/microfinance/facts.php

⁶⁾ Za oficiální rozvojovou pomoc se podle OECD považují takové toky do zemí části I (Part I) Seznamu příjemců pomoci podle Komise pro rozvojovou pomoc při OECD (DAC) a mnohostranným institucím zabývajícím se toky do zemí části I seznamu příjemců pomoci DAC, které jsou poskytovány oficiálními agenturami, včetně států a místních vlád, nebo jejich výkonnými agenturami, přičemž každá jednotlivá transakce těchto toků má za hlavní cíl podporu ekonomického rozvoje a blahobytu rozvojových zemí, je ze své podstaty zvýhodněná a obsahuje grantovou složku ve výši přinejmenším 25 procent. *OECD – CRS User's Guide: Basic concepts – Official development assistance, Official aid – ODA Definition*. [online] [cit. 04/02/2004]. Dostupné z www.oecd.org/dataoecd/26/14/26415658.pdf

⁷⁾ Herfindahlův index měřící sílu konkurence v odvětví sumou čtverců tržních podílů subjektů působících v daném oboru klesl během 2. pol. 20. století z hodnoty blízké 1 až na současnou úroveň kolísající kolem 0,1. Harford, T. – Hadjimichael, B. – Klein, M.: Aid Agency Competition. *Public Policy for the Private Sector*. Washington: View Point, World Bank 2004, Note Number 277.

⁸⁾ Podrobnosti viz Kocourek, A.: *Oficiální rozvojová pomoc jako nástroj boje proti chudobě*. In Sborník ze 6. mezinárodní vědecké konference FMV EU, Kaštieľ Mojmirovce, Slovenská republika, 1.–2. prosince 2005.

⁹⁾ Giniho koeficient měří nerovnost v rozdělování důchodů v ekonomice. Nabývá hodnotu od 0 do 1, přičemž hodnota 0 představuje na prostou rovnost v rozdělování důchodů.

Ohlédnutí za rokem 2005 v rozvojové problematice

Rok 2005 se jistě zapíše jako jeden z nejživějších roků v oblasti rozvojové problematiky od konce studené války, plně srovnatelný s roky 1992 (Summit v Riu de Janeiro) a dekadou velkých konferencí OSN či zaznamenanými roky dekády „nulté“: rokem 2000 (Miléniový summit) či 2002 (Summit v Monterrey a v Johannesburgu). Ačkoliv mluvit o roku přelomovém by bylo poněkud nadnesené, několik významných událostí a procesů se letos bezesporu odehrálo.

PETR LEBEDA

Jejich plné dopady je samozřejmě možné docenit až s určitým odstupem. Navíc jedna z nejvýznamnějších událostí letošního roku, ministerská konference Světové obchodní organizace (WTO) v Hongkongu, je stále před námi. Přesto lze částečně bilancovat a zhodnotit dosavadní výsledky mezinárodních aktivit.

Miléniový summit nepřinesl nic převratného

Ústředním momentem roku 2005 bylo bezesporu zvlátní zasedání Valného shromáždění OSN na nejvyšší úrovni (14. až 16. září), překřtěné na summit Milénium + 5. Horečné přípravy na zhodnocení první pětiletky naplňování Rozvojových cílů tisíciletí totiž shodně rozpohybovaly k větší aktivitě v oblasti rozvojové problematiky nejen globální občanskou společnost a mezinárodní instituce, ale rovněž vlády bohatých i chudých zemí. Nikdo nechtěl vypadat tak, jako že mu na rozvoji svém či těch méně šťastných nezáleží.

Přesto anebo právě proto, že se k němu upínala taková pozornost, summit nic převratného nepřinesl. Došlo k potvrzení starých závazků a novějších rozporů mezi Severem a Jihem. Ovšem nejen na půdě OSN se čím dál více projevují rozpory i uvnitř jednotlivých uskupení, mezi velkými středně rozvinutými zeměmi a nejchudšími z rozvojových zemí, ale také například mezi Evropskou unií a Spojenými státy. Delegace USA v závěrečných jednáních souhlasila až na poslední chvíli s tím, že termín „MDGs“ se vůbec objeví v závěrečné deklaraci. Naopak Evropská unie, která by chtěla být považována

za globálního tahouna v boji proti chudobě, stvrdila svůj slib navýšit svou oficiální rozvojovou pomoc na 0,7 procenta hrubého domácího produktu (HDP) do roku 2015. Ono konkrétní datum je zásadní, ačkoliv tento závazek byl obecně bohatými zeměmi na půdě OSN podepsán již před více než čtvrtstoletím.

Širokou mezinárodní shodu o ústředních kořenech chudoby, globálních prioritách a nástrojích jejich řešení, včetně shody na tom, z jakých zdrojů by boj proti chudobě měl být financován, nelze v nejbližších letech očekávat. Největší přínos summitu Milénium + 5 tak asi spočíval právě v tom, že k problematice rozvoje přitáhl pozornost médií, veřejnosti i politiků, a v globální mobilizaci, která mu předcházela po celý letošní rok.

Summit G-8 slíbil zdvojnásobit pomoc Africe

Z pohledu hmatatelných přínosů pro rozvojové země bylo daleko významnější zasedání skupiny G-8 ve skotském Gleneagles (8.–10. července). Vrcholní představitelé největších světových ekonomik tam pod britským vedením slíbily zdvojnásobit pomoc Africe a potvrdily předchozí slib svých ministrů financí, že osmnácti z nejzadluženějších chudých zemí bude odpuštěno 100 procent jejich dluhu u Světové banky, MMF a Africké rozvojové banky. Závazek poté – coby explicitní příspěvek k naplňování MDGs – potvrdily i správní rady brettonwoodsých institucí na tradičním podzimním výročním zasedání ve Washingtonu (24.–25. září).

BOJ S GLOBÁLNÍ CHUDOBOU

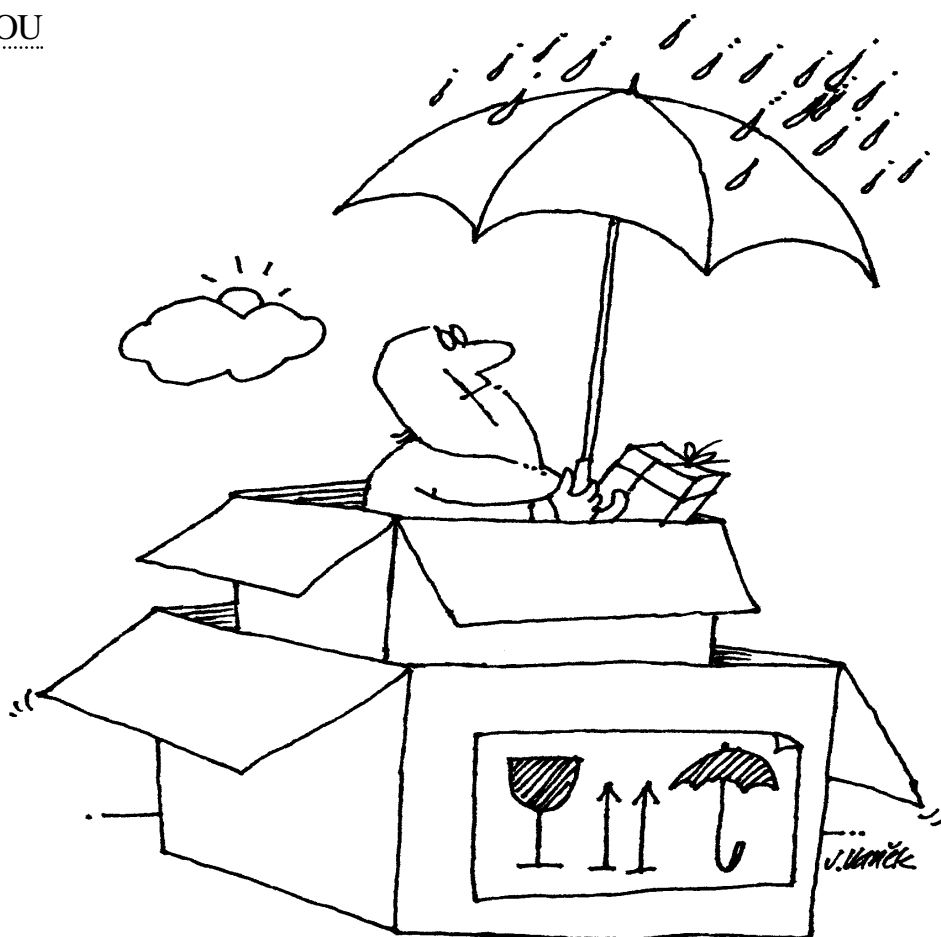
Ačkoliv většina zdrojů pro odpuštění dluhů je již k dispozici, zůstává otázkou, do jaké míry a jak rychle k oddlužení opravdu dojde. A zejména z jakých zdrojů a za jakých podmínek. Oddlužení by se mělo hradit z nových či dodatečných zdrojů zejména proto, aby neubíralo chudším rozpočtům dárců na rozvojovou pomoc. Kolem tzv. kondicionality oddlužení se pak strhla asi nejurputnější debata. Hrozí tím, že jinak potřebný dozor nad až 40 miliardami dolarů půjde nad rámec transparentního a odpovědného vládnutí a oddlužované země budou v rozporu se svými rozvojovými potřebami tlačeny do další privatizace veřejných služeb či k dalšímu otvírání svých trhů neférové konkurenci.

Podobné oddlužení slíbili ministři financí sice již před devíti lety dvojnásobnému počtu zemí, které jsou součástí tzv. Iniciativy pro těžce zadlužené rozvojové země (HIPC), a sama iniciativa je velmi kontroverzním programem. Průlomem letního komuniké G-8 však bylo zejména uznání, že řada zemí skutečně potřebuje plné a okamžité odepsání dluhů, nikoli jen oddlužení částečné či odklad dluhové služby po omezenou dobu.

Absolutní sumy či potenciální úspory, které by pro chudé země – a naplňování MDGs – mohlo znamenat navýšení rozvojové pomoci (až o 50 miliard dolarů) a oddlužení (až 40 miliard dolarů) však blednou před částkami, o které se hraje ve světovém obchodu. Jen souhrn globálních zemědělských dotací se pohybuje nad 300 miliardami dolarů ročně a všechny krávy v Evropské unii dostávají z Bruselu denně více (2 dolary), než za kolik musí žít více než miliarda lidí.

Ministerská konference WTO v Hongkongu

Proto se v současné době upírají zraky politiků, odborníků i nevládních organizací na zasedání ministerské konference Světové obchodní organizace v Hongkongu (13.–18. prosince). Sázky jsou vysoké, protože případný další neúspěch (po krachu předchozí konference v Cancúnu v roce 2003) jednání WTO o liberalizaci by byl vnímán jako rána do zad nejen světové ekonomice a řadě středně rozvinutých zemí, které především by z uzavření tzv. Rozvojového kola z Dauhá těžily, ale zejména ambiciózní WTO samotné.

V tuto chvíli však vyhlídky na úspěch nevypadají příliš nadějně. Klíčová jednání o otevření zemědělských trhů a omezení dotací se zdrhávají především na neochotě Francie a dalších zemědělských zemí EU. S nabídkami Evropské komise, které jsou na hraně stravitelnosti pro tyto členy Unie, však nejsou spokojeny USA ani rozvojové země. A pro EU je proto těžké získat ústupky jinde – např. v oblasti průmyslových celů či obchodu se službami, které by pak mohla politicky „prodat“ doma a „vyhandlovat“ za reformu společné zemědělské politiky.

Ani úspěch WTO v Hongkongu a vyhlídky na uzavření liberalizačního kola z Dauhá však neznamenaají automatickou výhru pro rozvojové země. Naopak ty vůbec nejchudší nemají příliš co získat a další liberalizace by pravděpodobně měla velmi nerovnoměrné, často nanejvýš sporné dopady na boj s chudobou mezi zeměmi i uvnitř rozvojových zemí samotných.

Ke konferenci v Hongkongu směřuje i poslední vrchol Globální výzvy k akcím proti chudobě (GCAP). Ke kampani globální občanské společnosti se připojily i české neziskové nevládní organizace (NNO) sdružené v koalici Česko proti chudobě. Letošní rok jim nabídl unikátní

příležitost ke sjednocení nad společným tématem a spolupráci rozvojových, ekologických, gender či globalizačních NNO. Množství a rozsah společných akcí, vzájemná podpora často úzce zaměřených platform, trvání a hloubka mobilizace se nakonec mohou ukázat jako nejtrvalejší a nejpodstatnější změny, které rok 2005 přinesl.

V řadě momentů tak národní kampaně, evropské lobbovací akce a globální koordinace navazují na proces, jež spustilo Světové sociální fórum v Porto Alegre. Není proto od věci doplnit, že první významnou událostí letošního roku bylo vedle bezprecedentní vlny globální solidarity a humanitární pomoci po ničivé tsunami v Asii i poslední setkání světového sociálního fóra (SSF), které se konalo v Porto Alegre (26.–31. ledna) před rotací po dalších rozvojových kontinentech. Ukázalo, že vágní masová mobilizace, vnitřní politická rozpolcenost a bezzubost, kterou kritici po právu SSF vyčítají, může nést i velmi praktické výsledky na rozvojovém poli.

Petr Lebeda (1974) pracovník Pražského institutu pro globální politiku – Glopolis.
lebeda@glopolis.org

Může nový „Marshallův plán“ pomoci v boji s chudobou?

V roce 2000 identifikoval „Summit tisíciletí“, organizovaný v New Yorku Organizací spojených národů, osm tzv. Rozvojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals) následovně: odstranit extrémní chudobu a hlad, dosáhnout základního vzdělání pro všechny, prosazovat rovnost pohlaví a posilovat postavení žen, snížit dětskou úmrtnost, zlepšit zdraví matek, bojovat proti HIV/AIDS, malárii a dalším nemocem, zajistit udržitelný stav životního prostředí a budovat globální partnerství pro rozvoj. Tyto cíle by měly být splněny do roku 2015 a už dnes je jasné, že se tak nestane.

PAVEL NOVÁČEK

Poněkud bezradné se zdá být mezinárodní společenství při budování globálního partnerství pro rozvoj. Právě tento cíl by se mohl stát motorem pro naplňování předchozích cílů, pokud bychom definovali globální partnerství pro rozvoj jako nový „Marshallův plán“, tentokrát ne na obnovu válkou zničené Evropy, ale na boj s chudobou v rozvojových zemích.

V průběhu historie se několikrát objevily myšlenky, které, pokud byly realizovány, se staly katalyzátorem dalekosáhlých pozitivních změn. V 19. století britský kapitál napomohl významným způsobem rozvoji ekonomiky Spojených států. Po druhé světové válce tzv. Marshallův plán, známý také jako Program evropské obnovy, ukázal, jak může velkolepá vize ovlivnit budoucnost společnosti.

Bývalý viceprezident Spojených států Albert Gore přišel s myšlenkou nového, globálního Marshallova plánu. Podle něj by mezi hlavní cíle takového plánu měly patřit:

- záchrana životního prostředí planety;
- stabilizace populace na Zemi;
- podpora technologií přátelských vůči životnímu prostředí;
- zlepšení ekonomických norem a ukazatelů pro hodnocení vlivu na životní prostředí;
- vytvoření nové generace mezinárodních dohod;
- vytvoření programu pro globální ekologické vzdělávání.

Středoevropský výzkumný uzel projektu Millennium (Central European Node of the Millennium Project), který působí při Centru pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, inicioval v roce 2001 samostatnou studii, která by tuto ideu rozpracovala. Studie sestávala z dvoukolového dotazníku a následných interview s politiky, zástupci nevládních organizací, představiteli akademické sféry a dalšími osobnostmi. Cílem studie bylo prozkoumat možnosti prosazení a efektivní realizace takového plánu.

Hlavní výsledky projektu

Dvoukolového dotazníku a interview s experty se zúčastnilo celkem 80 lidí z dvaceti zemí.

Pokrok při směřování k udržitelnému rozvoji ve všech regionech světa je jedním ze současných klíčových globálních témat. Stejně jako Marshallův plán pomohl v polovině 20. století obnovit válkou zničenou Evropu, mohl by podobný plán uskutečněný na globální úrovni pomoci rozvojovým zemím směřovat rychleji k udržitelnému rozvoji.

Země, které byly obnoveny po 2. světové válce, měly tradici podnikatelského ducha a průmyslového rozvoje, a proto finanční a technická pomoc těmto zemím způsobila výrazné zlepšení situace ve velmi krátké době. Většina rozvojových zemí tuto tradici podnikání a industriálního vývoje nemá. Proto úsilí bude muset

být mnohem větší a komplexnější, než tomu bylo v případě původního Marshallova plánu. Potřebujeme společnou platformu pro bohaté a chudé národy světa k vytvoření partnerství, které by zahrnulo všechny aktéry globalizace.

Pokud by byly k dispozici finanční prostředky, nejvíce žádoucím dlouhodobým cílem by bylo vykořenění extrémní chudoby a nebezpečných nemocí, stejně jako integrace ekologického a ekonomického rozvoje.

Nejdůležitějšími a přitom uskutečnitelnými projekty pro takové partnerství jsou zejména ekologicky orientované zemědělství, které by snížilo spotřebu vody a energie, mezinárodní kulturní, vzdělávací a vědecké výměny, přístup k informačním technologiím, zvláště internetu, a imunizační programy.

Bylo navrženo, aby nový Marshallův plán byl financován na základě zdanění nadnárodních korporací. (Toto bylo považováno za velmi důležité, avšak nepravděpodobné.) Zdanění užívání některých společných globálních zdrojů, mezinárodní uhlíková daň nebo obchodovatelná emisní povolení pro CO₂ byly dalšími navrženými možnostmi, jak Marshallův plán financovat.

Klíčové předpoklady pro úspěšnou implementaci globálního Marshallova plánu představují především:

- respektování lidských práv a mezinárodního práva v zemích příjemce pomoci (hodnoceno jako největší důležitost, ale nejmenší pravděpodobnost realizace);
- projekty, které jsou dostatečně dlouhodobé a intenzivní, aby přispěly k podstatné změně (hodnoceno nejvýše podle kritéria důležitosti i pravděpodobnosti realizace).

Organizace spojených národů a její agentury byly identifikovány jako nejvhodnější instituce pro koordinaci programů globálního Marshallova plánu.

Mezinárodní nevládní organizace, jako Oxfam, Lékaři bez hranic a další by měly pracovat pod záštitou OSN. Účinek jejich práce bývá přímý, viditelný a dokáží dosáhnout nízkých režijních nákladů.

Je důležité poukázat na úspěchy podobných projektů nebo iniciativ, které by pomohly politikům rozhodnout se implementovat globální Marshallův plán. Některé příklady „příběhů úspěchu“, citované Globálním výzkumným panelem:

BOJ S GLOBÁLNÍ CHUDOBOU

- Původní Marshallův plán, který poprvé ukázal, že široce pojatý mezinárodní rozvojový projekt může být úspěšný; tento plán se tak odlišuje od početných „partnerství“, která jsou dnes často vyhlášována, jsou však neefektivní.
- Podpora z fondů Evropské unie, která přispěla k modernizaci, ekonomickému rozvoji a posílení demokracie ve Španělsku, Portugalsku a Řecku.
- Lékaři bez hranic (v oblasti zdravotnictví).
- Mezinárodní iniciativy Rotary klubu, jako je vakcinace proti obrně.
- Den Země (který odstartoval celosvětové hnutí; Den Země ztělesňuje transformaci vágního konceptu na lokální, konkrétní aktivity po celém světě).

Jaké jsou hlavní cíle globálního Marshallova plánu?

Globální výzkumný panel projektu Millennium identifikoval vykořenění extrémní chudoby a nebezpečných nemocí jako hlavní cíl pro budoucnost. Podle publikace Světové banky „World Development Indicators“ (4) „šestina světové populace produkuje 78 procent zboží a služeb a získává 78 procent světového příjmu (v průměru sedmdesát amerických dolarů denně). Tři pětiny světové populace v 61 nejchudších zemích získávají jen šest procent světového příjmu, to je méně než dva dolary za den. Avšak jejich chudoba je ještě vážnější. Zatímco ve vyspělých zemích umírá sedm dětí z tisíce před dosažením pátého roku věku, více než devadesát dětí z tisíce umírá v chudých zemích.“

Existují cíle, které můžeme chápat jako základní a akceptovatelné napříč různými kulturami. Jsou to: eliminace násilí na ženách, podpora základního vzdělání a řemesel, vykořenění některých nemocí (lepra, dětská obrna apod.) a eliminace dalších přenosných nemocí, stejně jako přístup k nezávadné vodě pro všechny. Mezi další důležité rozvojové cíle patří výstavba infrastruktury (především dopravy a telekomunikací), efektivní veřejná správa a vytváření střední třídy, která představuje stabilizující prvek společnosti. Mezi významné rozvojové cíle patří také efektivní a environmentálně přátelské technologie a podpora výzkumných a vývojových kapacit.

Cílem globálního Marshallova plánu by mělo být pomoci zemi příjemce do-

sáhnout úrovně, kdy se stane atraktivní pro soukromé investory a kdy bude zajištěna schopnost této země vést se zahraničními investory korektní vyjednávání. Proto jsou prioritou investice do rozvoje lidských zdrojů. Jinými slovy, jde o sdílení informací a znalostí v oblasti vzdělávání, veřejné správy a rozvoje občanského sektoru.

Jak by měl být globální Marshallův plán implementován?

Každá země, která nedosahuje úrovně hrubého domácího produktu 5000 USD/osobu/rok (podle parity kupní síly), by měla být možným kandidátem pro začlenění do projektu. Důraz by měl být kladen na nejchudší země, ale vyloučeny by neměly být ani bohatší země, které mají předpoklady stát se brzy „novým dárcem pomoci“ a později plnohodnotným dárcem pomoci.

Globální Marshallův plán by měly tvořit dvě fáze. V první – krátkodobé fázi – by se mělo pomoci zemi (nebo regionu), aby se vymanila z krize a stabilizovala se situace. První fáze by měla trvat omezenou dobu, například čtyři roky, což je stejné období jako trvání původního Marshallova plánu. Druhá, dlouhodobá fáze, by měla zemi pomoci stát se středně rozvinutou, s HDP kolem 8–10 000 USD/osobu/rok, kde je již uspokojivě rozvinuto podnikatelské prostředí a aktivity a kde investice, především ze soukromého kapitálu, mohou proudit do země. Konečným cílem globálního Marshallova plánu by mělo být dosažení prahu udržitelného rozvoje, kdy HDP je ve výši přibližně 12–15 000 USD/osobu/rok. Celá druhá fáze vyžaduje nejenom ekonomické změny, doprovázené případně politickými změnami, ale také sociální a kulturní změny. Tyto sociální a kulturní změny se objeví ve formě změněného postavení žen, zrušení dětské práce, rozvoje podnikatelského prostředí a kultury, posílení etického prostředí, které eliminuje korupci atd. Tyto sociální a kulturní změny jsou dlouhodobým úkolem a mohou trvat snad dvě generace, tedy asi čtyřicet let.

Implementace globálního Marshallova plánu v dané zemi by měla sestávat ze čtyř etap:

Etapa 1: Země pouze získává pomoc, která je zaměřena na uspokojení základních potřeb – výživy, zdravotní péče a zá-

kladního vzdělání. (Tato etapa je totožná s první, krátkodobou fází globálního Marshallova plánu.)

Etapa 2: Země přijímající pomoc vytváří vlastní fondy pro domácí využití. Vytvoření těchto fondů přinese zdroje pro investice ve vlastní měně a na vlastním území. (Podobným způsobem fungoval Marshallův plán.)

Etapa 3: Země přijímající pomoc je schopna vytvářet zdroje pro mezinárodně prospěšné projekty, ale v omezeném rozsahu. Tyto investice by opět byly realizovány na vlastním území a ve vlastní měně. Například země s tropickým deštivým lesem by mohla splácet část svého zahraničního dluhu prostřednictvím „výměny dluhu za přírodu“ (debt for nature). To znamená, že část dluhu by byla splacena prostřednictvím péče o ekosystém globálního významu (deštivý les) ve vlastní měně, na vlastním území a s využitím domácí pracovní síly.

Etapa 4: Dřívější příjemce pomoci se stává dárcem pomoci. Toto se týká zemí, jejichž hrubý domácí produkt přesáhl 8–10 000 USD/osobu/rok, a země tak vytvářejí finanční zdroje, které mohou být investovány v jiných zemích.

Tyto čtyři etapy mohou být dále děleny do následujících konkrétních kroků:

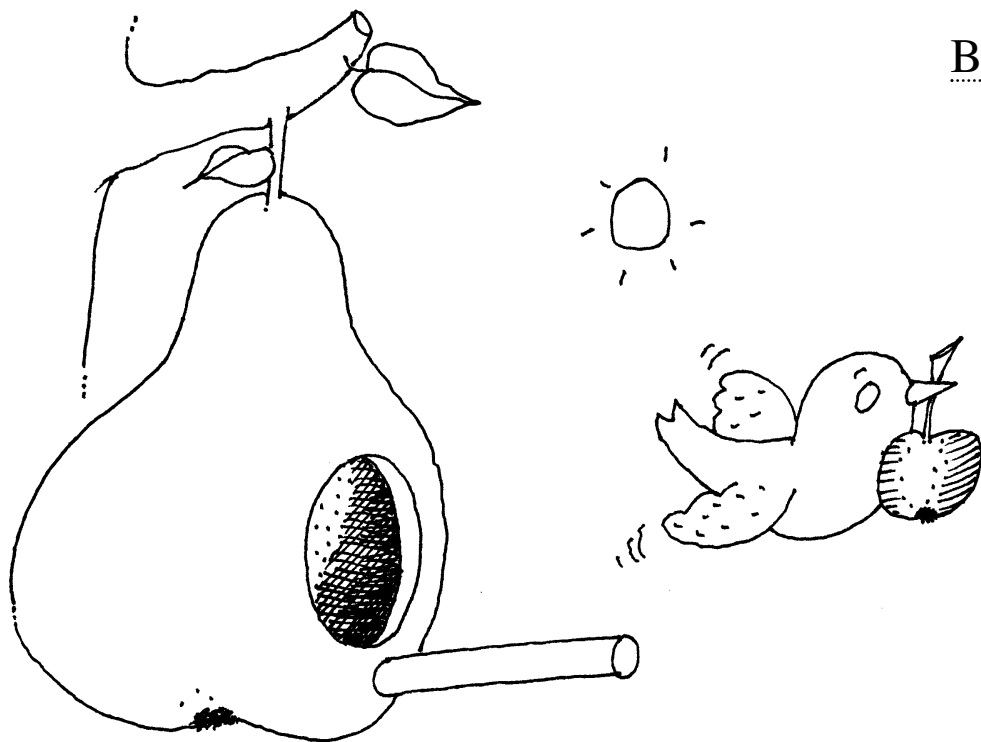
Etapa 1:

- Začátek pilotního projektu a studie proveditelnosti.
- Strategie projektu.
- Zaměření na uspokojení potřeb k přežití: výživa, pitná voda, přístřeší.
- Zaměření na uspokojení základních potřeb: vzdělání, zdravotní péče, zlepšení postavení žen.

Dosažení HDP ve výši cca 1000 USD/osobu/rok; porodnost a úmrtnost jsou stabilizovány na nízké úrovni, základní životní potřeby jsou uspokojeny.

Etapa 2:

Vytváření efektivní veřejné správy na národní i místní úrovni. Sběr dat a jejich statistické vyhodnocování. Podpora malého a středního podnikání. Pomoc při budování infrastruktury (zejména v oblasti energetiky, dopravy a telekomunikací). Dosažení HDP ve výši cca 5000 USD/osobu/rok; stát je schopen garantovat dodržování lidských práv, sociální a zdravotní pojištění; zdravotní péče a další služby jsou na uspokojivé úrovni.

Etapa 3:

Rozvoj země nebo regionu pokračuje s významnou podporou zahraničních soukromých investic. Země je schopna plně a rovnoprávně participovat v mezinárodním obchodu. Země se stává „nově se vynořujícím dárcem“, přestává být čistým příjemcem pomoci.

Dosažení HDP ve výši cca 8–10 000 USD/osobu/rok; existují příznivé podmínky pro podnikatelské aktivity a pro rozvoj nevládního neziskového sektoru, rozvíjejí se občanské iniciativy.

Etapa 4:

Země se stává plně rozvinutou, lidé mohou rozhodovat svobodně o svém životě a mohou rozvíjet svůj tvůrčí potenciál. Země se vydala na cestu směřování k udržitelnému rozvoji. Dosažení HDP ve výši cca 12–15 000 USD/osobu/rok; pozornost je zaměřena více na kvalitu a udržitelnost života než na materiálně orientovaný ekonomický růst.

Kdo by měl Globální partnerství pro rozvoj koordinovat? Respondenti Globálního výzkumného panelu projektu Millennium nejčastěji identifikovali OSN jako nejvhodnějšího kandidáta pro koordinaci Globálního partnerství pro rozvoj, zvláště Poručenskou radu (Trusteeship Council). Světová banka, Světová zdravotnická organizace (WHO), Program OSN pro životní prostředí (UNEP), Komise OSN pro udržitelný rozvoj (UN CSD) a Organizace OSN pro zemědělství a výživu (FAO) byly také zmiňovány jako

možní koordinátoři. Poručenská rada získala výbornou pověst díky úspěšné dekolonizaci, za kterou byla odpovědná, a za úspěšné spravování území, která jí byla svěřena. Komise pro globální řízení navrhla v roce 1995 pro Poručenskou radu nové poslání: správcovství společného dědictví lidstva (global commons), čímž je míněna Antarktida, moře a oceány mimo jurisdikci národních států a blízký kosmický prostor. Protože Poručenská rada vyčerpala své původní poslání, měla by být buď zrušena, nebo by jí měla být přidělena další mise. Proto může být považována za jednoho z kandidátů na koordinování globálního Marshallova plánu. Jinou možností je vytvořit novou agenturu v rámci systému OSN. Dobrým příkladem úspěšného a efektivního rozvojového fondu je Globální fond pro životní prostředí (Global Environmental Facility – GEF). Globální fond je administrován prostřednictvím tripartitní úmluvy mezi Programem OSN pro životní prostředí (UNEP), Programem OSN pro rozvoj (UNDP) a Světovou bankou. Poskytuje financování globálních environmentálních programů ve čtyřech oblastech: ochrana ozónové vrstvy; snížení emisí skleníkových plynů a zlepšení energetické efektivity; ochrana mezinárodních mořských a sladkovodních zdrojů; ochrana biodiverzity. GEF je podporován donorskými zeměmi, což však nesnižuje jejich financování klasické rozvojové pomoci. Podobně by mohl být ustanoven Globální fond obnovy (Global Recovery Fund), který by koordinoval

globální Marshallův plán. Globální fond obnovy by měl fungovat jako horizontální organizace (umbrella organization – „deštníková“ organizace), koordinující a financující různé projekty přijaté do struktury globálního Marshallova plánu. Aby se stal globální Marshallův plán úspěšným, potřebujeme na rozdíl od mnoha bilaterálních a multilaterálních rozvojových projektů formulovat a prosadit komplexní, na budoucnost orientovaný rozvojový program, který bude mít jasně definovatelné, měřitelné a dosažitelné cíle, jako tomu bylo u původního Marshallova plánu.

Závěr

V roce 2003 se sešla v Německu skupina akademiků, politiků, zástupců sdělovacích prostředků, kultury a lidí zabývajících se problematikou mezinárodního rozvoje a diskutovali o alarmujícím stavu globálních problémů, kterým lidstvo čelí. Došli k závěru, že právě globální Marshallův plán by byl nejlepší odpovědí na tyto výzvy. Tak se zrodil koncept Iniciativy globálního Marshallova plánu (Global Marshall Plan Initiative). Tato iniciativa získala od počátku značnou dynamiku a je nyní podporována více než padesáti nevládními organizacemi, stejně jako mnoha významnými osobnostmi.

Iniciátoři projektu – Římský klub, Evropské ekosociální fórum, Nadace pro globální úmluvu a Budapešťský klub – získali brzy spojence mezi významnými ekonomickými a nevládními organizacemi, jako je VENRO (Německá asociace pro nevládní rozvojové organizace), národní pobočky Přátel Země (Friends of the Earth), studentská organizace AIESEC, BWA (Německá federální asociace pro podporu podnikání a zahraničního obchodu) a mezinárodní organizace JCI (Junior Chamber International).

Byla připravena řada konferencí v evropských zemích a iniciativa byla představena na významných mezinárodních fórech, jako bylo Světové sociální fórum v Bombaji, setkání Parlamentu světových kultur v Ankaře, na konferenci Parlamentu světových náboženství v Barceloně a na Světovém summitu o informační společnosti v Ženevě a v Tunisku.

Pavel Nováček (1961) předseda Středoevropského výzkumného uzlu projektu Millennium, Centrum sociálních a ekonomických strategií FSV UK v Praze a Centrum interdisciplinárních studií UP v Olomouci)
pavel.novacek@upol.cz

„Supervolební“ podzim 2005 v Polsku:

parlamentní a prezidentské volby

V Polsku se v září a říjnu 2005 konaly hned dvoje klíčové volby: parlamentní a prezidentské. (Podzim je v zemi tradičním obdobím voleb, ještě se však po roce 1989 nikdy nestalo, aby se oboje volby konaly téměř současně a podle současných volebních pravidel se podobná situace může opakovat nejdříve za 20 let.) Polsko stále ještě není zemí, ve které by volby přinesly pouhé střídání vládnoucích politických týmů; naopak, zatím vždy vedly k proměnám polského stranického systému. Podzimní volby 2005 však zašly ještě dál, protože v jejich důsledku pravděpodobně dohází či v blízké budoucnosti dojde ke kvalitativním změnám polské politiky.

Politická situace před volbami

V posledních parlamentních volbách 2001 drtivě zvítězili postkomunisté reprezentovaní silnou a jednotnou stranou Spojenectví demokratické levice (SLD). Jejich postavení se zdálo být neotřesitelné. SLD mělo výraznou většinu v obou komorách parlamentu (v Senátu dokonce absolutní), dominovalo ve vládě, „patřil“ mu rovněž postkomunistický prezident republiky (A. Kwaśniewski), ovládalo média v čele s veřejnoprávní televizí, kontrolovalo podnikatelské prostředí. Na politické scéně v podstatě nemělo konkurenta. Političtí protivníci se vzpamatovávali po těžké volební porážce způsobené neúspěšnou vládou Volební akce Solidarita (AWS), která se před volbami 2001 rozpadla na několik menších pravicových uskupení.

V roce 2002 SLD zvítězilo v komunálních volbách, a to na všech třech úrovních samosprávy (obce, okresy, vojvodství). Tato vynikající výchozí pozice však byla v průběhu volebního období let 2001–2005 beze zbytku promarněna. SLD se dopustilo mnoha chyb a přijalo řadu nesprávných politických rozhodnutí. Vládnoucí politici se zapletli do velmi vážných politických a ekonomických skandálů (Rywina-va aféra, Starachowická aféra, PKN Orlen a další). Začali čelit rekordní nepřízní veřejnosti. V roce 2004 padla vláda krajně nepopulárního a zkompromitovaného postkomunistického premiéra Leszka Millera. Nefunkční a rozhádaný Sejm začal být dokonce přirovnáván k „anarchistickým“

MICHAŁ KUBÁT

Sejmům tzv. I. šlechtické Rzeczpospolité 16.–18. století. Zkrátka, vládnoucí politická moc dospěla ke stavu ochromení.

Tuto situaci přirozeně provázely pohyby na politické scéně. Především došlo k rozpadu doposud monolitního SLD. V březnu 2004 založili její odštěpenci novou levicovou stranu, Polskou sociální demokracii (SdPI), která měla být „čistou“ protíváhou „nereformovatelné“ SLD.

Tabulka č. 1 Výsledky voleb do Sejmu

politické uskupení	hlasy	% hlasů	mandáty	% mandátů
PiS	3 185 714	26,99	155	33,7
PO	2 849 259	24,14	133	28,9
Sebeobrana	1 347 355	11,41	56	12,2
SLD	1 335 257	11,31	55	12
LPR	940 762	7,97	34	7,4
PSL	821 656	6,96	25	5,4
MN*	40 050	0,34	2	0,4
volební účast	40,57 %			

*Je to složený údaj. Ve skutečnosti byl 1 poslanec zvolen za Volební výbor voličů Německá menšina ve volebním obvodu č. 21, kde získal 34 469 hlasů (0,29 procenta) a 1 poslanec byl zvolen za Volební výbor Slezské německé menšiny ve volebním obvodu č. 29, ve kterém obdržel 5 581 hlasů (0,05 procenta).

Vysvětlivky zkratk: PiS – Právo a spravedlnost, PO – Občanská platforma, SLD – Spojenectví demokratické levice, LPR – Liga polských rodin, PSL – Polská lidová strana, MN – Německá menšina.

Pramen: Data pocházejí z *Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 września 2005 o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 25 września 2005 r.* a *Protokół Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 września 2005 o zbiorczych wynikach głosowania na okręgo-ve listy kandydatów na posłów.*

Na jaře 2005 se jiná skupina dosavadních politiků SLD podílela na procesu přeměny Unie svobody (UW) v Demokratickou stranu – Demokraté.pl (PD). Mezi nimi byl i nový premiér Marek Belka (nahradil L. Millera), který odešel ze SLD a vstoupil do PD, čímž vyvolal absurdní situaci, kdy předseda vlády je členem neparlamentní a opoziční politické strany! Aby toho všeho nebylo málo, před říjnovými volbami 2005 stáhlo Spojenectví demokratické levice svou podporu vládě, ale ponechalo tam své ministry. Je to o to pikantnější, že SLD odůvodnilo tento krok nesouhlasem s vládní politikou, kterou ovšem samo prostřednictvím svých ministrů utvářelo, protože mělo ve vládě většinu (zbytek byli nestraníci)!

Není divu, že dlouhodobé předvolební průzkumy signalizovaly propad podpory levice, která se v případě SLD pohybovala v rozmezí maximálně 10 procent a její odštěpenci se vůbec neměli dostat do parlamentu. Z toho profitovala zejména konsolidující se pravice – „liberální“ Občanská platforma (PO) a „konzervativní“ Právo a spravedlnost (PiS), které se s podporou okolo 30 procent každá měly utkat o vítězství v parlamentních volbách a jejichž kandidáti Donald Tusk (PO) a Lech Kaczyński (PiS) se stali jednoznačnými favority pro prezidentské volby. Tento scénář se zhruba naplnil.

Parlamentní volby a jejich výsledky

Parlamentní volby proběhly 25. září 2005. Jako vždy se volilo současně do obou komor parlamentu – Sejmu i Senátu.¹⁾

Voleb do Sejmu (460 členů) se zúčastnilo 10 658 kandidátů umístěných na 594 kandidátkách, které vystavilo 22 tzv. volebních výborů (tj. politických uskupení). Hlasovat přišlo 12 263 640 osob z celkového počtu 30 229 031 oprávněných voličů. Volební účast tedy činila 40,57 procenta (platných hlasů bylo odevzdáno 96,40 procenta, neplatných hlasů bylo 3,60 procenta). Volební klauzuli ve výši pěti procent překonalo šest politických stran. Poslanecká křesla obdrželo sedm uskupení, protože pro volební výbory reprezentující národnostní menšiny klauzule neplatí, musíme tedy k parlamentním uskupením připočítat ještě Německou menšinu, která tak získala 2 mandáty. (Viz tab. 1)

Tabulka č. 2

Výsledky voleb do Senátu

politické uskupení	mandáty	% mandátů
PiS	49	49
PO	34	34
LPR	7	7
Sebeobrana	3	3
PSL	2	2
nezávislí kandidáti	5	1

Vysvětlivky zkratk: viz tabulka č. 1.

Pramen: data pocházejí z *Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 września 2005 o wynikach wyborów do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 25 września 2005 r.*

Do stočlenného Senátu kandidovali 623 uchazeči, kteří reprezentovali 108 volebních výborů. Počet oprávněných voličů byl stejný jako v případě voleb do Sejmu, tj. 30 229 031 osob. Voleb se zúčastnilo 12 262 311 lidí, tj. 40,56 procenta všech oprávněných voličů, kteří odevzdali 96,52 procenta platných a 3,48 procenta neplatných hlasů. Senátorská křesla získali zástupci pěti politických stran a nezávislí kandidáti.

K výsledkům voleb do Senátu je nutné dodat, že po volbách 2 nezávislí senátoři

oznámili, že vstoupí do senátního klubu strany Právo a spravedlnost (PiS). Znamenalo by to, že PiS bude mít v této parlamentní komoře absolutní většinu hlasů.²⁾ Počty členů klubů se však mění.

Prezidentské volby a jejich výsledky

Prezident republiky je v Polsku od roku 1990 volen v přímých a všeobecných volbách.³⁾ První kolo voleb proběhlo 9. října 2005, druhé kolo se konalo 23. října 2005. Celkový počet oprávněných voličů činil 30 060 027 osob pro první kolo a 30 279 209 osob pro kolo druhé. Prvního kola voleb se zúčastnilo 15 051 157 voličů, tedy 49,74 procenta. Pro zvolení v prvním kole bylo nutné získat alespoň 7 473 345 hlasů. Tuto podmínku nesplnil žádný z 12 kandidujících uchazečů o funkci prezidenta republiky, a proto bylo nutné přistoupit k druhému kolu hlasování. Druhé kolo voleb přilákalo 15 439 684 voličů, tj. 50,99 procenta. Zúčastnili se ho dva nejsilnější kandidáti z kola prvního – Lech Kaczyński z Práva a spravedlnosti a Donald Tusk z Občanské platformy. Nakonec zvítězil Lech Kaczyński se ziskem 54,04 procenta hlasů.

Tabulka č. 3 Výsledky prezidentských voleb

kandidát a jeho strana	1. kolo voleb		2. kolo voleb	
	hlasy	% hlasů	hlasy	% hlasů
Lech Kaczyński (PiS)	4 947 927	33,1	8 257 468	54,04
Donald Tusk (PO)	5 429 666	36,33	7 022 319	45,96
Andrzej Lepper (S)	2 259 094	15,11	–	–
Marek Borowski (SdPI)	1 544 642	10,33	–	–
Jarosław Kalinowski (PSL)	269 316	1,8	–	–
Janusz Korwin-Mikke (UPR)	214 116	1,43	–	–
Henryka Bochniarz (PD)	188 598	1,26	–	–
volební účast	49,74 procenta		50,99 procenta	

Tabulka zahrnuje pouze kandidáty, kteří získali více než jedno procento hlasů. V této souvislosti není bez zajímavosti, že zbylých 5 kandidátů obdrželo řádově méně hlasů, než kolik předložili Státní volební komisi podpisů, aby mohli vůbec kandidovat.

Vysvětlivky zkratk: PO – Občanská platforma, PiS – Právo a spravedlnost, S – Sebeobrana, SdPI – Polská sociální demokracie, PSL – Polská lidová strana, UPR – Unie reálné politiky (její předseda J. Korwin-Mikke ovšem kandidoval jako reprezentant Platformy Janusze Korwina-Mikkeho), PD – Demokratická strana – Demokraté.pl.

Pramen: data pocházejí z *Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 10 października 2005 o wynikach głosowania i wyniku wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, zarządzonych na dzień 9 października 2005 r. a Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 24 października 2005 o wynikach ponowného głosowania i wyniku wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.*

kandidátů vedly obratnou politiku a předvolební kampaně, uměly vytěžit z neuspěchů levice maximum, tj. dokázaly reagovat na očekávání voličů a její lídři se dokázali zviditelnit.⁴⁾

Mezi vítěze voleb můžeme rovněž zařadit Sebeobranu. Tato v 90. letech bezvýznamná populistická strana dokázala udržet úroveň své podpory z voleb 2001 a stala se největší opoziční stranou v Sejmu. Její populistický lídr A. Lepper se z pozice prezidentského kandidáta-outsidera let 1995 a 2000 v nynějších volbách vyhoupl až na třetí místo. Nemohl sice ohrozit Tuska s Kaczyńským, ale 15procentní podpora voličů je neobyčejně vysoká, navíc tito voliči sehráli důležitou roli ve druhém kole voleb, kdy významně podpořili L. Kaczyńského a „zařídili“ tak jeho vítězství.⁵⁾

V jistém smyslu bychom za relativního vítěze voleb mohli označit také Polskou lidovou stranu (PSL). Předvolební průzkumy této agrární straně totiž nedávaly žádné naděje na překonání volební klauzule a její venkovští voliči měli utéci především ke stejné agrární, ovšem mnohem radikálnější a populističtější Sebeobraně. V průzkumech se neprojevila tradiční disciplinovanost těchto voličů, kteří sice v menším počtu než ve všech předchozích parlamentních volbách, přesto však svou stranu nakonec podpořili a PSL se téměř zázračně ocitla, byť značně oslabená, v parlamentu. Její nevýrazný prezidentský kandidát J. Kalinowski ovšem zcela propadl (v roce 2000 měl 6 procent hlasů). Personální krize je dávnou tradicí této strany.

Kdo je poraženým a proč

Hlavním poraženým parlamentních i prezidentských voleb je postkomunistická levice. Volební zisk SLD se oproti volbám 2001 snížil o skoro 30 procent a SdPl se vůbec nedostala do parlamentu (získala však více než tři procenta, konkrétně 3,89 procenta hlasů, což znamená, že má nárok na státní dotace⁶⁾). SLD navíc nebude mít ani jednoho senátora. Důvody porážky levice jsou zřejmé a byly nastíněny v první podkapitole. Naopak spíše udivuje nakonec paradoxně relativně dobrý výsledek SLD, který rozhodně předčil očekávání. Kde hledat příčiny? Za SLD nekandidovali nejvíce zkompromitovaní politici a došlo k radikální obměně (a omlazení) jejího vedení. Straně pomohla disciplinovanost jejího volič-

stva, které setrvalo na stanovisku, že SLD je na rozdíl od SdPl přece jenom jakási značka. Nepřesunuli se k SdPl, kterou nezačali považovat za její seriózní alternativu (spíše naopak). V této souvislosti by mohl udivit relativně dobrý výsledek lídra SdPl Marka Borowského v prezidentských volbách. To ale není zásluha Borowského či snad jeho strany. Je to důsledek odstoupení z prezidentského klání předsedy Sejmu za SLD W. Cimoszewicze – jediného kandidáta, který byl podle průzkumů schopen ohrozit vedoucí dvojici Tusk–Kaczyński. Cimoszewiczův případ je příznačný a dobře ilustruje stav celé postkomunistické levice. Tento veterán Polské sjednocené dělnické strany a později SLD byl dotlačen k rezignaci poté, co se ukázalo, že byl ještě jako ministr zahraničí zapleten do nejasných finančních transakcí na burze (obchodoval mj. s akciemi PKN Orlen). Odmítl přiznat pochybení a svou vinu svalil na všechny okolo; prostě se urazil a doslova utekl na svou zemědělskou farmu.⁷⁾ Část jeho voličů se pak přesunula k Borowskému jako jedinému umírněnému levicovému kandidátu socialistického či sociálnědemokratického ražení.

Neuspěla Demokratická strana – Demokraté.pl (PD), která je pokračovatelkou kdysi významné Unie svobody (UW) a ke které se na jaře 2005 přidali někteří politici SLD. PD získala pouhých 2,45 procenta hlasů. Tato situace je jen pokračováním dlouhotrvajícího úpadku UW, který začal už volbami 2001. Zdá se, že tento úpadek je tentokrát již definitivní. Na rozdíl od voleb 2001 strana totiž nedosáhla ani tříprocentní hranice zaručující státní finanční subvence, což se pro ni může stát osudným. Průvodním jevem krize této strany je kandidatura neznámé a nevýrazné paní H. Bochniarzové v prezidentských volbách, jejíž „kvality“ přesně odpovídají jejímu výsledku 1,26 procenta hlasů.

Zbývá nacionalistická a katolická Liga polských rodin, která bez ohledu na podporu některých vlivných (a extrémních) církevních kruhů (hlavně Radio Maryja)⁸⁾ nedokázala zlepšit svůj volební výsledek a její kandidát na prezidenta Maciej Giertych (otec lídra LPR Romana Giertycha) nakonec z voleb odstoupil a vyzval k podpoře L. Kaczyńského.⁹⁾ Zdá se, že deset procent je maximum, kterého je schopna dosáhnout. (Navíc se objevily zprávy o dezintegračním pnutí uvnitř

strany, kdy někteří regionální lídři v čele s poslancem Evropského parlamentu M. Rogalskim Ligu opustili na protest proti „diktátorství“ předsedy R. Giertycha.¹⁰⁾

Axiologické poselství voleb

V úvodu tohoto textu bylo řečeno, že podzimní volby 2005 znamenají nejen výměnu vlády, ale také přinášejí jisté kvalitativní změny polské politiky. V této souvislosti je nutné zamyslet se nad dvěma hlavními okolnostmi.

První okolností voleb je pravděpodobně definitivní konec období zvaného éra kulatého stolu. Lidé spjatí se starým režimem a ti, kteří se u kulatého stolu podíleli na utváření podoby třetí republiky, vesměs odcházejí z politiky. V nově zvoleném parlamentu není místo pro oživování starých sporů komunisté vs. opozice, zastánci kulatého stolu vs. jeho odpůrci apod. V parlamentu nebudou mít významné zastoupení postkomunisté, tím spíše, že SLD prochází personální obměnou a zbavuje se „starých kádrů“.

Druhou axiologickou okolností je skutečnost, že ve volbách zvítězili politici nad technokraty moci. Tento fakt nejlépe ilustrují polští novináři z týdeníku *Politika*, kteří si všimli odlišné rétoriky (pravicových) vyšetřovatelů parlamentní komise pro šetření Rywinovy aféry a vyšetřovaných vládnoucích politiků (levice). Zatímco lidé vyšetřovaného premiéra Leszka Millera hovořili utilitárně-byrokratickým jazykem, opozice používala jazyk axiologický. „Komise říkala: čest, Polsko, poctivost, právo, veřejný zájem; Millerovi odpovídali: procenta, usnesení, miliony, body, paragrafy. Jedni hovořili jazykem hodnot, druhí jazykem hry a taktiky.“¹¹⁾ Vládnoucí levice odložila svou ideologii, vzdala se svého politického přesvědčení ve prospěch profesionální akceschopnosti. V okamžiku, kdy se profesionální akceschopnost nedostavila, nastala prázdnota, kterou levice neuměla zaplnit. Moc začala být spravována pro samou moc. Téměř zákonitým důsledkem takového hodnotového vyprázdnění politiky je korupce a pocit beztrestnosti. Opozice toho dokázala mistrně využít a proti „technokratickému profanum“ postavila „politické sacrum“.¹²⁾ Snad nejviditelnějším projevem takového snažení je požadavek PiS vytvořit tzv. čtvrtou republiku. Je to samozřejmě čistě politická (a také do značné

míry populistická) koncepce, která není historicky reálná, protože republiky se střídají v důsledku klíčových historických změn, a ne po volbách,¹³⁾ nicméně snaha vybudovat čtvrtou republiku jakožto očistu po „zkorumpované“ a „zkažené“ republice třetí (navrhované četné ústavní změny zde hrají menší roli) je přirozeným důsledkem ideologické prázdnoty předchozích čtyř let vládnutí levice. Hlavním tématem těchto voleb byla, jak to nazval známý polský sociolog Edmund Wnuk-Lipiński, „restaurace slušnosti“.¹⁴⁾ Jak se ukázalo, voliči zareagovali na snahy PiS a PO o obnovení základních hodnot v politice jednoznačně pozitivně. Je zde ovšem také skryto značné nebezpečí, protože nebudou-li se vítězové voleb řídit hodnotami, po kterých tolik hlasitě volali, budou nemilosrdně smeteni, a navíc mohou uvrhnout zemi do hluboké morální krize. Uvidíme, jak to dopadne.

○

Michal Kubát (1975) působí na Katedře ruských a východoevropských studií Institutu me-

zinárodních studií FSV UK a na Katedře politikologie a mezinárodních vztahů Filosofické fakulty ZČU v Plzni.

majkkubat@hotmail.com

¹⁾ Volební období je stejné (čtyřleté), jiný je volební systém. Sejm je volen proporčně ve 41 volebních obvodech (od 7 do 13 mandátů), s použitím modifikované Sainte-Laguéovy metody volebního dělitele a 5procentní volební klausulí (pro koalice stran je to 8 procent). Senát je volen pomocí blokového hlasování (tj. kombinace prosté většiny a vícemandátových volebních obvodů, přičemž volič disponuje tolika hlasy, kolik je v obvodu k rozdělení mandátů; velikost obvodů se pohybuje od 2 do 4 mandátů). Více viz Kubát, M. *Demokracie v Polsku. Politický systém Polské republiky (1989–2005)*. SLON, Praha 2005, str. 113–118.

²⁾ *PiS ma bezwzględna większość*. Rzeczpospolita 21. 10. 2005.

³⁾ Volební systém je dvoukolový, většinový. Pokud žádný z kandidátů nezíská v prvním kole nadpoloviční většinu hlasů, koná se po 2 týdnech kolo druhé, do kterého postupují dva nejsilnější kandidáti z kola prvního. Ve druhém kole je zvolen kandidát s vyšším počtem hlasů. Podmínkou účasti voleb je předložení 100 tisíc podpisů voličů podporujících kandidaturu příslušné osoby. Více viz Kubát, M. *Demokracie v Polsku...*, str. 119.

⁴⁾ Jan Rokita se zviditelnil jako tvrdý, rétoricky brilantní a nekompromisní „parlamentní vyšetřovatel“ Rywinovy aféry. „Svěže“ vypadající Donald Tusk vedl výbornou profesionální volební kampaň. Lech Kaczyński na sebe upozornil coby „akceschopný“ (ve skutečnosti ovšem spíše populistický) primátor Varšavy.

⁵⁾ Lech Kaczyński přetáhl hlasy Leppera v 80 procentech, volili jej také voliči lidovce J. Kalinowského (75 procent) a většina nehlasujících v prvním kole (54 procenta). Oproti tomu Donald Tusk dokázal získat hlasy Marka Borowského (74 procenta). Srov. Internetové vydání *Gazety Wyborczej* (www.bi.gazeta.pl, 24. 10. 2005).

⁶⁾ SdPl se může každoročně těšit na 4 miliony 593 tisíc zlotých. Pro informaci: PiS dostane 22 mil. 186 tis., PO 20 mil. 840 tis., Sebeobrana 11 mil. 792 tis., SLD 11 mil. 707 tis., LPR 8 mil. 706 tis. a PSL 7 mil. 753 tis. zlotých. Tyto dotace jsou každoroční. PAP 29. 9. 2005.

⁷⁾ *Cimoszewicz skapitulował*. Rzeczpospolita 15. 9. 2005, *Cimoszewicz poddał się*. Rzeczpospolita 15. 9. 2005.

⁸⁾ Ovšem nikoliv církve jako takové. Polský episkopát podle svého vyjádření oficiálně nikoho nepodpořil. Církev pouze vyzývala k účasti ve volbách. Srov. *Kościół nikogo nie popiera*. Rzeczpospolita 7. 10. 2005.

⁹⁾ Vliv Radia Maryja kněze T. Rydzka a „jeho“ televize Trwam a novin Nasz Dziennik lze dobře ukázat právě na příkladu odstoupení z voleb M. Giertycha, protože ten rezignoval po příslušné Rydzkově výzvě! Následně vyzval své voliče k podpoře Lecha Kaczyńskiego. *Rydzek apeluje, Giertych rezygnuje*. *Gazeta Wyborcza* 5. 10. 2005.

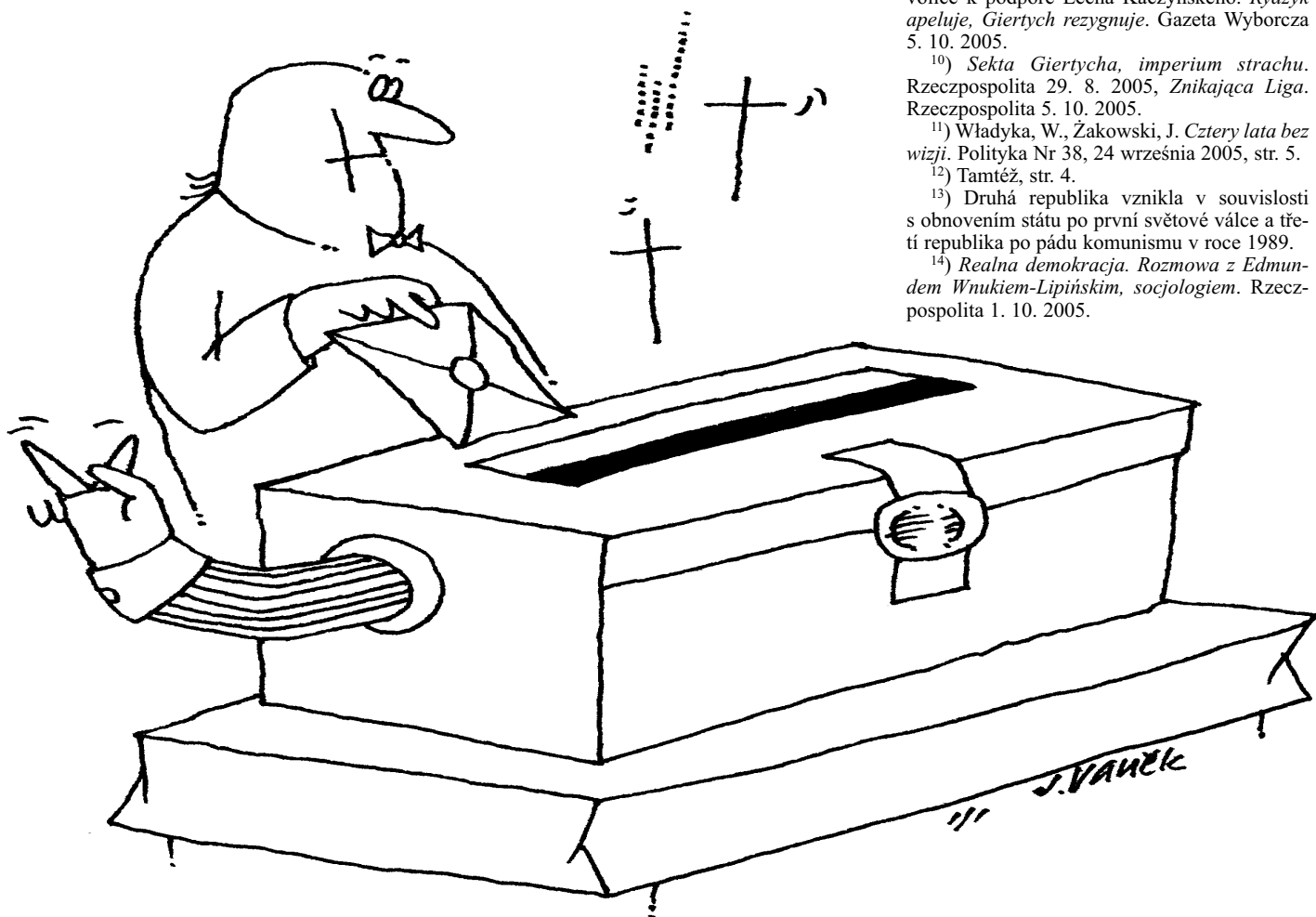
¹⁰⁾ *Sekta Giertycha, imperium strachu*. Rzeczpospolita 29. 8. 2005, *Znikająca Liga*. Rzeczpospolita 5. 10. 2005.

¹¹⁾ Władyka, W., Żakowski, J. *Cztery lata bez wizji*. *Polityka* Nr 38, 24 września 2005, str. 5.

¹²⁾ Tamtéž, str. 4.

¹³⁾ Druhá republika vznikla v souvislosti s obnovením státu po první světové válce a třetí republika po pádu komunismu v roce 1989.

¹⁴⁾ *Realna demokracja. Rozmowa z Edmudem Wnukiem-Lipińskim, socjologiem*. Rzeczpospolita 1. 10. 2005.

Rakouské zemské volby:

výsledky a důsledky

Federální (či spolkové) Rakousko vyniká vysoce vyvinutou (a i složitou) strukturou samosprávy svých osmi „zemí“ (Länder) a hlavního města Vídně. Některé z těchto zemí mají staleté dějiny, které vzhledem k sepětí obyvatel s nimi nebylo možno po roce 1918 při vytváření novodobého Rakouska přehlédnout. Snad právě proto jsou jednotlivé země rozdílné co do své plochy, počtu obyvatel i hospodářského významu. Na jedné straně stojí jen asi čtvrtmilionové Burgenlandsko, na straně druhé země s více než milionem obyvatel, jako je Vídeň (přes 1,5 milionu obyvatel), Horní Rakousko a Štýrsko.

JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ

Jejich politicko-právní postavení je v rakouské ústavě zajištěno ve Spolkové radě (Bundesrat), která – na rozdíl od Národní rady (Nationalrat), jež je volena všemi Rakušany – je složena ze zástupců jednotlivých zemí poměrně k počtu jejich obyvatel. Vzhledem k tomu, že volby do zemských parlamentů neprobíhají v tomtéž termínu, dochází v Rakousku i mezi celostátními parlamentními volbami k politickým přesunům, které mohou mít širší význam i dopad. Je tomu tak i proto, že Spolková rada, je-li složena politicky jinak než Národní rada, může svým hlasováním blokovat legislativu parlamentu po dobu až několika měsíců.

Rozpad koaličního partnera

Podobně jako rok předcházející, přinesl i rok 2005 v Rakousku některé změny ve složení zemských sněmů a hejtmany vedených zemských vlád. Až do roku 2004 ovládali většinu zemí (bez Vídně, Burgenlandska a Korutan) rakouští lidovci (ÖVP). Ti po svých volebních úspěších v letech 1999 a 2002 spolu s „modrými“ koaličními partnery (Svobodnými – FPÖ) mají většinu v parlamentu a dosadili do čela vlády svého kancléře Wolfganga Schüssela. Přestože koaliční vláda pravicových stran vládla celkem úspěšně a zahájila některé užitečné reformy, využili opoziční sociální demokraté (SPÖ) jejich chyb a nedostatků k posílení svého vlivu mezi voliči. Překvapivá byla v roce 2004 ztráta kontroly lidovců nad zemí Salcbursko, kde se ujala funkce předsedkyně zem-

ské vlády poprvé žena – členka SPÖ – Gabi Burgstallerová.

K neúspěchu lidovců ve volbách v dalších zemích v roce 2005 – kromě některých slabín jejich hospodářské a sociální politiky však významně přispěl i rozpad jejich slabšího, ale pro parlamentní většinu nezbytného koaličního partnera – pravicové strany Svobodných (FPÖ). Tato strana, kterou před léty přivedl k volebnímu úspěchu její někdy volený, zpravidla však většinou jejich členů a příznivců aklamovaný vůdce – korutanský hejtmán Jörg Haider, se postupně stávala obětí jeho nereálných ambicí a honby za osobní popularitou. Ty postupně oslabovaly vládní koalici a na jaře 2005 způsobily rozpad strany. Vzniklo tak „oranžové“ Spojenectví pro budoucnost Rakouska (BZÖ) v čele s Jörgem Haiderem a zbytková „modrá“ FPÖ – bez Haidera.

Změna ve Štýrsku

Těžkou politickou ztrátu znamenaly pro ÖVP výsledky voleb ve třetí největší spolkové zemi Štýrsku 2. října 2005. Přestože většina členů spolkové vlády v čele s kancléřem přijela v září podpořit lidoveckou kandidátku, vedenou dobře známou „matkou Štýrska“ – hejtmankou Waltraud Klasnicovou, přinesly volby po 60 letech nepřetržité vlády lidovců jejich porážku. Opoziční SPÖ získala 41,7 procenta odevzdaných hlasů, ÖVP jen 38,7 procenta a BZÖ mizivých 1,7 procenta. Za své vítězství vděčili sociální demokraté ani ne tak osobnosti mladého kandidáta Franze Vovese, jako spíše oslabení lidov-

ců. Příčiny jejich nezdaru byly shledávány zejména v omezené schopnosti hejtmanky zvládat místní problémy a osobní spory. Jedním z nich byla i nevráživost mezi Klasnicovou a bývalým lidoveckým členem zemské vlády Gerhardem Hirschmannem, který ve volbách vystoupil s vlastní kandidátkou a sám tak odčerpал ÖVP přes dvě procenta všech hlasů.

Dalším nemilým výsledkem voleb byl snad největší volební úspěch Komunistické strany Rakouska za několik posledních desítek let. Její velmi lidumilně vystupující kandidát Ernest Kaltenegger získal pro KPÖ 6,3 procenta hlasů, a tím i poprvé čtyři místa v zemském sněmu.

Mezi lidovci i na spolkové úrovni zavládl neklid. Objevila se i obava, zda jejich kancléř nenese na ztrátě Štýrska část viny. I objektivní politolog, innsbrucký profesor Anton Pelinka, poznamenal, že ještě nikdy spolkový předseda ÖVP nepřišel během svého předsednictví o větší kontrolu nad dvěma zeměmi. (Profil 40, 3. 10. 2005, s. 15). Převládá však názor, že hlavní příčiny štýrské porážky je zapotřebí hledat v příbližné federalizaci ÖVP, znesnadňující nápravu nedostatků v jejich zemských organizacích.

Utvrzení stavu ve Vídni a v Burgenlandu

Jakousi předehrou k vídeňským volbám – ovšem v mnohem menším měřítku – byly zemské volby konané 9. října 2005 v nejmenší a také spolu s Vorarlberskem hospodářsky méně blahobytne a z hlediska státoprávního nejmladší rakouské země – Burgenlandsku. Tam připravili lidovce o vedoucí pozici socialisté již v roce 1964, zejména v důsledku změn v ekonomické struktuře, když ubylo rolníků a vzrostl počet dělníků a zaměstnanců. Vládli v dalších letech úspěšně, a to i v nedávné době zejména proto, že Burgenlandsko jako relativně méně vyvinutá část Rakouska po roce 1995 se těšilo značným podporám z Evropské unie. Zemské volby proto přinesly posílení pozic SPÖ (ze 46 procent na 52,23 procenta všech odevzdaných hlasů), a to v podstatě na úkor FPÖ, která bezmála 7 procent hlasů ztratila. Lidovci si udrželi místo druhé nejsilnější strany (přes 36 procent), naproti tomu Haiderova BZÖ ani nekandidovala.

Přestože bylo málo pochyb o tom, kdo zvítězí v tradičně většinově rudé (či spíše růžové) Vídni, rozhořel se tam předvolební boj před zemskými volbami z 23. 10. 2005 ve značném rozsahu. Šlo o prestiž dvou vedoucích politických stran neje-

nom v hlavním městě, ale současně i v nejlidnatější rakouské „zemi“. Nespornou výhodou sociálních demokratů byla jejich mnohaletá sociální politika, v níž – pokud bylo Rakousko demokratické – vždy ve Vídni vynikali. Proto má také SPÖ ve Vídni na 100 000 organizovaných členů a v předvolební kampani tisíce dobrovolníků.

Neméně významná je (a nejenom ve Vídni) osobnost vídeňského starosty („hejtmana země Vídně“) Michaela Häupla. Jeho vynikající vlastnosti jako politika jsou všeobecně uznávány. Dokáže být rozhodný a sebevědomý, ale i srdečný a lidem blízký. Nikoliv náhodou zněla na volebních plakátech SPÖ slova: „Volíme Vídeň – volíme Häupla.“ Snad proto se i v řadách SPÖ čas od času ozvou hlasy, že by měl být v případě vítězství SPÖ ve všeobecných volbách sociálnědemokratickým kancléřem namísto méně výrazného dnešního předsedy strany Alfreda Gusenbauera. Häupl to odmítá. Využívá raději svých schopností ve Vídni, kde má SPÖ většinu v zemském sněmu, než aby dělal dnes opoziční a jednou snad i koaliční vládní politiku na spolkové úrovni. Ve Vídni proto opoziční lidovci pracně shromažďovali všechny slabiny a nedostatky Häuplovy správy velkoměsta, zejména v citlivé sociální oblasti.

Kromě dílčích nedostatků v některých sociálních zařízeních (domovech důchodců ap.) se poukazovalo na vídeňskou nezaměstnanost (přes 9 procent), která je nejvyšší v celém Rakousku. Häupl v této polemice upozorňoval na výjimečné postavení Vídně, v níž dříve a rychleji než v ostatním Rakousku mizí (zejména průmyslová) výroba a je (byť i pomaleji) nahrazována novodobými službami, takže asi polovina zaměstnanců (s výjimkou státních a veřejných) mění zaměstnání, a zejména ti starší mezi nimi jen s obtížemi (a při horších mzdách) nacházejí nějaké nové uplatnění.

Výsledky zemských voleb ve Vídni z 23. 10. 2005 potvrdily většinu mandátů SPÖ ve vídeňské městské („zemské“) radě, a tím i staronového starostu – hejtmana Michaela Häupla. I když socialistických voličů přibýlo (ze 46,9 procenta v roce 2000 na 49,0 procent v roce 2005), předvolební odhady byly ještě vyšší. Sociální demokraté poukazovali na obtíž přimět voliče, pevně se spoléhající na zajištěnou většinu, aby se vůbec dostavili k urnám. Vzrostlo i procento hlasů odevzdaných ÖVP (ze 16,4 procenta na 18,8 procenta), a proti očekávání nehaide-

rovská FPÖ dosáhla 14,9 procenta ze všech odevzdaných hlasů – oproti dřívějším 20,2 procenta. Byla tak nakonec o 0,2 procenta úspěšnější než vídeňští Zelení. Haiderova BZÖ zmizela z politické scény a KPÖ mírně posílila – dosáhla 1,5 procenta. (Kurier, 25. 10. 2005, s. 2).

Širší dopad zemských voleb

Uvedené změny v zemích budou však mít své dozvuky i v zákonodárných sborech Rakouska. V jeho Národní radě (poslanecké sněmovně) potřebují lidovci s 79 mandáty do prosté většiny (92 mandátů) hlasy poslanců rozpadající se FPÖ (celkem 7), z nichž některé inklinující k původní FPÖ jsou značně nejisté. Ve Spolkové radě (s potřebnou většinou 32 mandátů) je ale po posledních zemských volbách rozložení následující: SPÖ 29 mandátů, ÖVP 26, bývalá FPÖ 3 a Zelení 4. V praxi to znamená, že případná „rudo-zelená“ opoziční většina může vláde způsobit obtíže. Kancléři Schüsselovi v čele dnes „černo-oranžové“ (tj. ÖVP a BZÖ) koalice proto není co závidět.

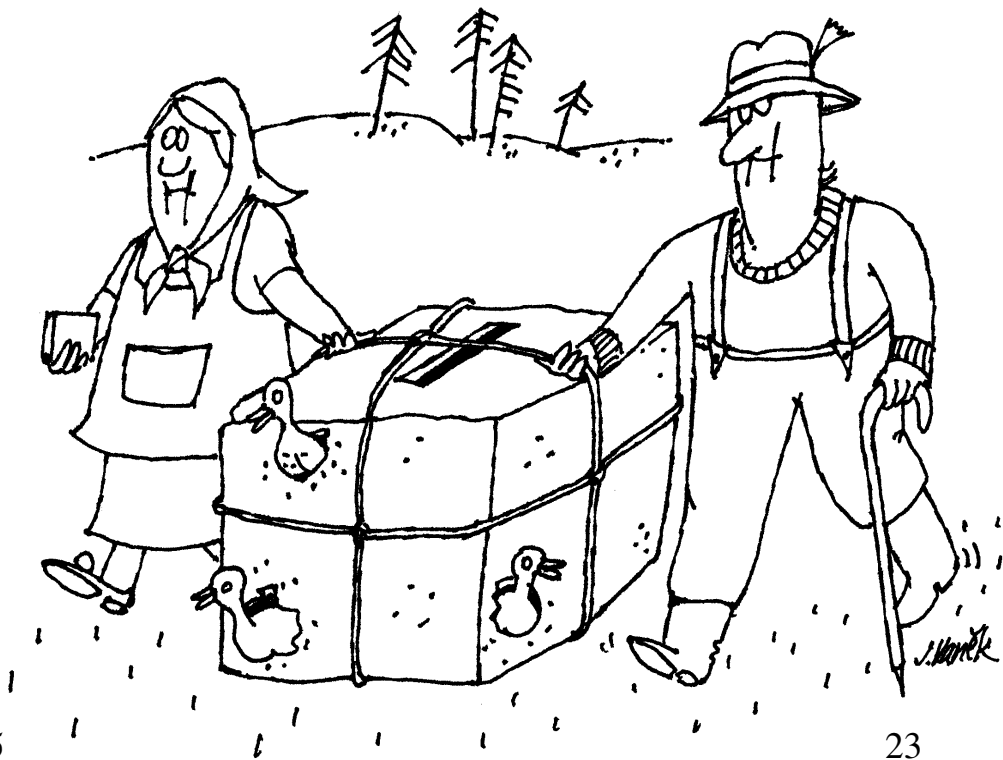
Po ztrátě dalších dvou spolkových zemí a při mizící síle koaličního partnera – BZÖ – je výchozí situace lidovců do volebního roku 2006 málo perspektivní. Někteří z jejich představitelů si kladou otázku, zda by nemohl spolkový předseda a kancléř dopadnout v celostátních volbách podobně jako až do říjnových zemských voleb oblíbená „matka Štýrsko“ Klasnicová. Wolfgang Schüssel si však věří. Již po štýrském neúspěchu prohlásil na uzavřeném zasedá-

ní lidoveckého poslaneckého klubu: „Do roka v parlamentních volbách opět získáme většinu ve Štýrsku a uhájíme ji i v Rakousku.“ (Profil, 10. 10. 2005, s. 31).

Mnoho bude ovšem záležet na dalším hospodářském vývoji země a i na stavu jejích financí. V říjnu kritizoval Nejvyšší kontrolní úřad (Rechnungshof) vládu za překročení plánovaného rozpočtového schodku v roce 2004 ve výši 3,4 miliardy eur o další 1,2 miliardy eur. Také nespokojenost s životní úrovní a obavy z možné nezaměstnanosti doléhaly stále více i na střední vrstvy – tedy na četné voliče ÖVP. Lidovci zajisté mohou v podzimních volbách těžit – jak doufají – z úspěšného předsednictví Rakouska v Evropské unii, v němž schopný kancléř Schüssel může sehrát pozitivní roli využitelnou v předvolební kampani. Nebude-li se však hospodářská situace vyvíjet příznivě, budou mít i sociální demokraté více příležitostí připisat případné nedostatky na konto vlády.

Jestliže však žádná z obou velkých rakouských stran nezíská – jak se očekává – v roce 2006 většinu mandátů ve spolkovém parlamentu, vznikne otázka, jak vytvořit akceschopnou vládu. Na Svobodné již nelze spoléhat a Zelení zatím nejeví ochotu s lidovci spolupracovat. Stane se pak i v Rakousku, podobně jako v sousedním Německu, velká koalice užitečným východiskem?

Jiří Štěpanovský (1925) je členem Redakční rady časopisu Mezinárodní politika.

Quo vadis, Sýrie?

TOMÁŠ RADĚJ

Autor této studie letos dvakrát pobýval v Sýrii a Libanonu, viděl část stahování syrských jednotek z Libanonu a vedl v obou státech diskusi o změnách, které oba režimy čekají. Zvláště plodné byly rozhovory se syrskými studenty a se sympatizanty Hizballáhu v údolí Bikáa.

Předložená studie je především bližším pohledem na syrský režim, který byl nyní formálně vyšetřovacím týmem OSN obviněn z podílu na vraždě vysokého libanonského politika Rafíka Harírího. Retrospektiva syrského angažmá v Libanonu a popis režimu prezidenta Bašára Asada bude v některých dalších číslech Mezinárodní politiky následována články, které se zaměří na další reflexi významné úlohy Sýrie (nejen) v regionální politice.

Jarní stažení syrských vojsk z Libanonu představuje nepochybně nejen pro Libanon, ale rovněž pro Sýrii významnou a obtížnou výzvu. Libanon se ocitl po třech desetiletích v situaci, kdy se rozhodující pákou vnitropolitických střetů nestává přítomnost tisíců syrských vojáků, ale naopak schopnost všech libanonských etno-náboženských skupin dospět k přijatelným kompromisům v zemi, která proslula svou konfesionální rozmanitostí. Libanon stojí před mnohými otázkami, které zůstaly zakonzervovány a nevyřešeny po dobu dislokace syrského kontingentu – k nim mimo jiné patří otázka dělbý moci a funkcí jednotlivých konfesionálních skupin, nová role Hizballáhu a jeho vojenského křídla apod. Zároveň však nejen v Libanonu trvá zájem o objasnění únorové vraždy bývalého premiéra Rafíka Harírího, která nastartovala počátek všech hlubokých přeměn, jejichž důsledek je dnes ještě těžko odhadnutelný.

Nedávno zveřejněná zpráva OSN,¹⁾ zaštitěná jménem německého prokurátora Mehliše, obviňuje zcela jednoznačně z Harírího smrti vysoké syrské kruhy. Vzhledem k provázanosti libanonských a syrských zpravodajských služeb panuje podezření ze spolupráce nejvyšších míst při přípravě komplotu. Je jasné, že smrt Harírího hrála v jistém smyslu do not pro-syrským aktérům v Libanonu, avšak především syrský režim se tak mohl zbavit

nejmocnějšího rivala, čelícího syrské vojenské přítomnosti. V návaznosti na vyšetřování spáchal v polovině října sebevraždu jeden z nejmocnějších mužů syrského režimu – ministr vnitra Ghází Kanaán. (Je zajímavé, ale nepřekvapivé, že v našem tisku zůstala událost téměř nepovšimnuta.) Sebevražda někdejšího syrského „vládce Libanonu“ vzbuzuje řadu otázek o syrském angažmá v Libanonu, o povaze syrského režimu a o skutečných příčinách a okolnostech jeho smrti.

O co vše přišla Sýrie ztratí Libanonu?

Ze strategického hlediska je ztráta Libanonu pro Sýrii nenahraditelná. V občanské válce v Libanonu se Sýrie výrazně angažovala po celá 70. a 80. léta. Libanon se stal pod bedlivou syrskou patronáží základnou mnoha radikálních teroristických skupin, které využívaly anonymitu válkou rozvráceného Libanonu. Centrem jejich činnosti se stalo údolí Bikáa, odkud se příslušníci jednotlivých skupin vydávali na své mise a kde mnohdy rovněž získali výcvik. Kromě palestinských levicových skupin se v Libanonu během občanské války, ale i po jejím ukončení, objevovali i příslušníci mezinárodních teroristických organizací, např. japonské Rudé armády,²⁾ arménské ASALY³⁾ nebo kurdské PKK.⁴⁾ Angažmá Sýrie v Libanonu a z něj plynoucí ovládnutí strategického údolí Bikáa značně rozšířilo manévrovací schopnosti Sýrie, pokud jde o utajenou podporu různorodých radikálních seskupení. Stejně jako se stal Afghánistán pod nadvládou Tálibánu v 90. letech anonymním útočištěm teroristických uskupení, představovalo údolí Bikáa v 70. a 80. letech logistickou a výcvikovou základnu radikálů a teroristů, jejichž služeb a vděčnosti mohli Syřané využívat jako více či méně účinnou páku v rozličných sporech se sousedy

a proarafatovským palestinským hnutím odporu.

Uvedené spojení rovněž poprvé vyneslo Sýrii obvinění z podpory mezinárodního terorismu ze strany různých států a vedlo k jejímu zanesení na seznam zemí podporujících terorismus,⁵⁾ jež každoročně vydává americká administrativa. Zatímco Turecko svá obvinění vůči Sýrii vždy rezolutně obhajovalo, postoj Západu k syrské podpoře terorismu byl a je i nadále většinou rozpolcený. Jak v roce 1996 poznamenal americký expert na terorismus Philip Wilcox, USA rozlišují mezi tzv. přímou a nepřímou podporou terorismu – jelikož je tedy Sýrie spojována s tzv. nepřímou podporou, neměla by být srovnávána se státy, které podporují terorismus přímo, jako např. Írán nebo dříve Libye (za svůj názor si nicméně vysloužil drtivou kritiku).⁶⁾ Celý problém tkví, jak už to bývá, ve zdánlivě jednoduchém nesouhlasu ohledně definice terorismu.

Významným vojensko-politickým hnutím, kterému Sýrie poskytuje diplomatickou a logistickou podporu, je libanonské šíitské hnutí Hizballáh.⁷⁾ Lze se celkem logicky domnívat, že ztráta Libanonu přinese větší nezávislost hnutí Hizballáh na Sýrii, a změněnou kvalitu vzájemných vztahů. Kromě značného vojensko-politického významu řídí Hizballáh rovněž rozsáhlou charitativní a propagační síť se značným sociálním dosahem, která přispívá k masové oblibě hnutí.⁸⁾ Sociální základna hnutí se nachází především na jižních předměstích Bejrútu a v jižním Libanonu. Hlavní operační základnou je údolí Bikáa v Libanonu, kde se nacházejí výcvikové tábory hnutí, v nichž operují příslušníci íránských zpravodajských služeb – toto fenomenální šíitské hnutí se totiž těší výrazné íránské podpoře, včetně finanční a vojenské pomoci. Hizballáh hrál před několika lety velkou roli v rozhodnutí Izraele stáhnout vojenské jednotky z jižního Libanonu, a to díky své dlouholeté vyčerpávající kampani proti izraelským vojákům v okupační zóně. V současnosti Hizballáh občasnými útoky nadále znepokojuje izraelské jednotky v okupované golanské zóně a hojně komentuje dění v islámském světě, především novou palestinskou intifádu. Hnutí sice podle zpravodajských služeb provedlo v minulosti mnohé útoky na základě íránských pokynů (např. útoky v Buenos Aires), ale hnutí má díky své značné oblibě v šíitských řadách potenciál být zcela samostatným, nezávislým aktérem i v Libanonu, zbaveném syrských jednotek.⁹⁾ V takovém případě by se zřejmě

Hizballáh ještě více zviditelněl jako parlamentní politické seskupení, ovládající navíc důležitou sociální a mediální síť, která do značné míry rozšiřuje manévrovací prostor a inspirační potenciál hnutí. Přestože šíitská profránská ideologie Hizballáhu a sekulárního syrského režimu je dosti odlišná, obě strany spojuje odpor proti Izraeli a mírovému procesu na Středním východě, nebo přinejmenším proti jeho méně či více významným milníkům.

Spojenectví Sýrie s Íránem, který má na Hizballáh největší vliv, je stejně jako spojenectví Sýrie s Hizballáhem pragmatickým svazkem, zaměřeným proti společnému nepříteli, tedy Izraeli. Lze tedy očekávat, že v případě významnější změny režimu v Sýrii nebo Íránu by potenciálně mohlo dojít, pokud jde o kooperaci s Hizballáhem, k vážnějším trhlínám v dosavadní hladké spolupráci. Operativnost Hizballáhu by však zřejmě byla i při změně režimu v Damašku nebo Teheránu vzhledem k schopnostem a sofistikovanosti hnutí ovlivněna jen krátkodobě. (Nehledě na skutečnost, že Hizballáh má v islámském světě mnoho vlivných a bohatých obdivovatelů a případných nových sponzorů). Bude tak zajímavé sledovat, jakým způsobem se mění interakce Sýrie a Hizballáhu v nových podmínkách.

Své obrovské důsledky bude mít ztráta Libanonu, a to možná především, v ekonomických ohledech. Pravděpodobně se začne drasticky zmenšovat počet syrských gatarbeiterů v Libanonu, jejichž příjmy a zaměstnanost do značné míry pomáhaly a dosud ještě pomáhají i syrskému hospodářství. Nerovné podmínky a ochota chudších Syřanů pracovat za velmi nízké mzdy mimochodem vždy velmi negativně ovlivňovala nejbídačejší části libanonské populace. Stejně tak například poklesne vývoz levné syrské zemědělské produkce do Libanonu. Je však třeba ještě vyčkat, než budeme moci dojít k přesnějším závěrům.

Nesmí chybět zmínka o výrobě, pašování a prodeji narkotik pocházejících z libanonského údolí Bikáa, neboť tyto aktivity údajně ještě dodnes slouží chudé Sýrii z velké části k financování programu na vývoj WMD, ale také k podpoře palestinských extremistů. Zatímco v 80. letech byla Sýrie zařazena na seznam velkých drogových producentů, kteří vyrábějí a distribuují drogy, pak po kontrole nad obchodem s libanonskými narkotiky v roce 1997 byla i s Libanonom ze seznamu vyškrtána.¹⁰⁾ Podle některých názorů neoprávněně, nicméně faktem je, že v 90. letech došlo k viditelné

mu pokroku v likvidaci makových a kokaiových polí, doprovázenému poklesem obchodu s narkotiky.¹¹⁾ Nelegální obchod však bují pochopitelně nadále, i když se sníženou intenzitou, neboť peníze z těchto kontraktů jsou potřebné pro financování rozmanitých aktivit v rámci středovýchodního konfliktu pro množství zainteresovaných aktérů. Nyní záleží především na utváření nových pravidel libanonské politiky a na nových aktérech, jak se bude nelegální produkce rozvíjet.

Sýrie po nástupu Bašára Asada

Poplašné komentáře, které se objevovaly již po celá 90. léta, varovaly před neshodným předáním moci v Sýrii po smrti Háfize Asada, zvláště kvůli ambicím Háfizova bratra Rifata Asada¹²⁾ a jeho stoupenců. Avšak ke klidnému přesunu moci došlo v Damašku nejen proto, že žádná frakce se neodvážila veřejně vystoupit proti novému vůdci nebo že nástupnictví Bašára bylo již po léta připravováno a předpokládáno, ale také díky podpoře klíčových figur starého režimu, na něž spoléhal již Háfiz Asad. Skutečnost, že v letech před svou smrtí prováděl Háfiz Asad personální změny na důležitých postech, byla dána obavami z možných neshod, jimž by musel Bašár Asad čelit. Některé změny proběhly také kvůli snahám zbavit se údajně zkorumpovaných činitelů. Například v únoru 2000 byl patrně na Bašárův nátlak nahrazen dosavadní šéf vojenské rozvědky generál Alí Duba,¹³⁾ vnímaný jako možné nebezpečí, generálem Hasanem Chalílem, aláwitským důstojníkem z Lattakie. Ten byl považován za nominální hlavu vojenské rozvědky, kterou však údajně ve skutečnosti již tehdy řídil jeho zástupce Ásif Šawkat, který stojí v jejím čele dnes.

Je známo, že i v nejužším mocenském kruhu kolem Háfize Asada panovaly během 90. let pochyby týkající se Bašárovy způsobilosti k vládnutí. Týkaly se mládí a nezkušenosti Bašára Asada, který postrádal přirozenou vůdcovskou autoritu a charisma svého zesnulého staršího bratra Básiila, jenž zahynul při dopravní nehodě v lednu 1994.

Zatímco první měsíce nového režimu se nesly ve znamení útržkovitých informací, které pomáhaly rozsévát pochyby o stabilitě režimu, personální otřesy na důležitých postech na přelomu let 2001–2002 nenechaly nikoho na pochybách, že nový prezident nadále konsoliduje svou moc. Na sklonku ledna 2002 státní média oznámila, že do důchodu od-

chází náčelník Generálního štábu syrské armády Alí Aslan,¹⁴⁾ jehož nahradí jeho zástupce Hasanem Turkmaním.¹⁵⁾ Odchod dlouholetého aláwitského spojence Háfize Asada, do jehož nejužšího kruhu patřil Aslan již od 60. let, vzbudil značnou pozornost. Přesto nebyla tato změna příliš překvapivá, neboť odchod sedmdesátiletého Aslana byl všeobecně očekáván. Za významný a pozitivní signál byl v nábožensky rozdělené syrské společnosti pokládán fakt, že aláwitského důstojníka vystřídal sunnitský generál Turkmaní.

Při mnohých změnách dal údajně prezident Bašár Asad na radu svého zetě, mocného bezpečnostního poradce, generála Ásifa Šawkata,¹⁶⁾ zástupce a později velitele vojenské rozvědky, který je považován za vlivnou „sedou eminenci“ nového syrského režimu.

Své pozice si tehdy udrželi i velmi mocní a vlivní generálové Ghází Kanaán¹⁷⁾ a ministr obrany Mustafá Tláss.¹⁸⁾ Zatímco Kanaán dohlížel na syrský zpravodajský aparát v Libanonu od roku 1982 (do roku 2002), Tláss byl od roku 1972 ministrem obrany. Ghází Kanaán byl považován za nejmocnějšího muže v Libanonu, jenž měl na politiku země zásadní vliv. V roce 1995 měl například Kanaán lví podíl na prodloužení funkčního termínu libanonského prezidenta Eliase Hrávího do roku 1998, podobně jako byl v září 2004 prodloužen termín pro současného prezidenta Emila Lahúda (ve funkci od roku 1998), což tehdy vyhovovalo syrským zájmům. Byl taktéž oslaben vliv premiéra Rafíka Harírího,¹⁹⁾ v čemž měl prsty nepochybně generál Kanaán. Následně se Harírí stal mluvčím protisyrského tábora.

Kanaánovi přímo podléhal libanonský zpravodajský aparát, který obcházel civilní vládu Libanonu. K rozsáhlému obchodu s narkotiky přirozeně docházelo s vědomím Kanaána, který se tak patrně značně obohatil. Jako klíčová figura v Libanonu zosobňující syrský režim stál pravděpodobně Kanaán za vraždami a kolaboracemi významných libanonských vojenských a politických osobností pocházejících z různorodých etnicko-konfesionálních skupin a ozbrojených milicí. Byl znám již od 90. let jako pevný zastánce Bašára Asada.

Závěr

Předpokládá se, že do smrti Harírího jsou zapleteni především Ásif Šawkat a Máhir Asad. Ministr vnitra (od roku 2004) Ghází Kanaán před svou sebevraž-

ZEMĚMI SVĚTA

dou popřel jakoukoli účast na vraždě Harírího, nicméně věrohodnost jeho tvrzení je i kvůli náhlé sebevraždě dosti zpochybněna. Sýrie se nyní ocitla ve velmi překerní situaci. Nátlak OSN, USA nebo Francie za situace, kdy se Sýrie vyrovnává se zvláštním stavem po stažení syrských vojsk, představuje dosud nejtěžší výzvu režimu Bašára Asada. Pokud se Sýrie neodhodlá spolupracovat s OSN při dalším vyšetřování a vydat osoby podezřelé z atentátu na Harírího, což je méně pravděpodobný scénář, čekají syrský režim sankce a ještě větší izolace, než tomu bylo doposud. Utužení izolace, doprovázené ekonomickými nesnáze po ztrátě Libanonu, může vést k dramatickému zhoršení vnitropolitické situace v Sýrii – a v krajním případě až k otevřené nespokojenosti sunnitské většiny s vládnoucí alawitskou klikou.

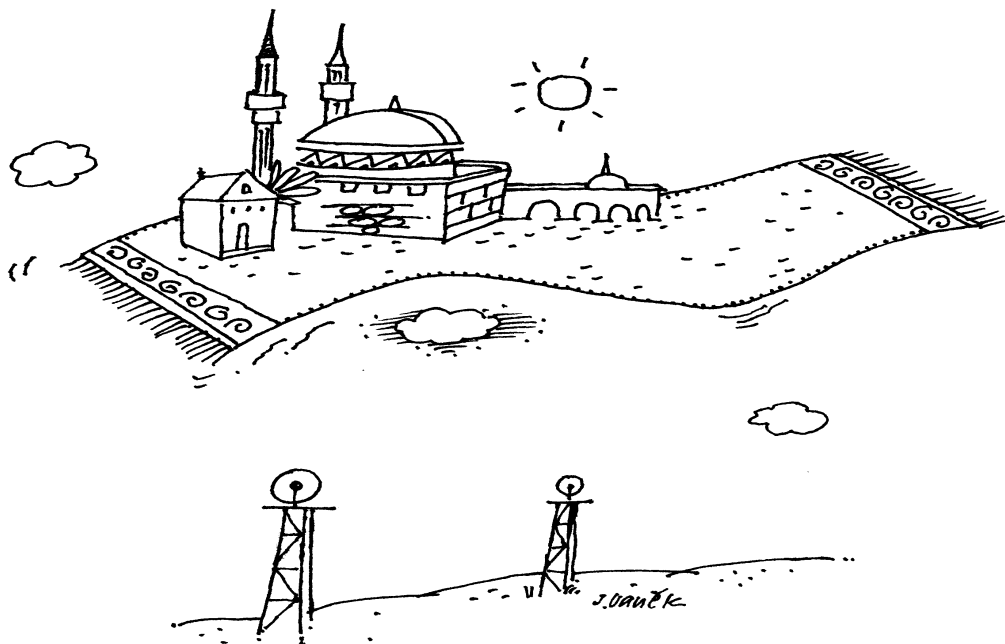
Pokud naopak Sýrie bude ochotna plně spolupracovat při objasnění atentátu, může se mnohým krizím vyhnout. Riziko vojenského převratu ze strany „staré gardy“, nespokojené s potenciálními ústupky, je podle mého názoru velmi nepravděpodobné. Spíše hrozí, že Sýrie by případnou bezpodmínečnou kooperací při vyšetřování ztratila tvář před některými svými spojenci a oslabila by svou pozici neústupného režimu, kterou se dosud holedbá. Ve hře je však obrovské množství státních i nestátních aktérů, kteří mohou pozici Sýrie ovlivnit – a pozice Sýrie je v současnosti poměrně dosti slabá.

Ať už se však Sýrie rozhodne k jakémukoli politickému kroku, jsme svědky skutečně velmi výrazných změn na Středním východě. Jejich výsledkem bude buď demonizace a izolace Sýrie, prohloubení její oddalované ekonomické krize a pravděpodobně stoupající (násilná?) opozice vůči režimu. V lepším případě může být výsledkem krize kladná a nekonfliktní syrská reakce na současný nátlak, paradoxně snad i osvětlení a zlepšení vztahů s libanonským režimem, a konstruktivní spolupráce v rámci mezinárodní diplomacie. Tím by se Sýrie mohla vyvarovat vážné vnitropolitické krize, která může ohrozit nejen současný autokratický režim, ale také mír v zemi.²⁰⁾

○ **Tomáš Raděj** (1980) je studentem interního doktorandského studia a přednáší na Katedře politikologie FSS MU především o islámském radikalismu.

dzochar@post.cz

¹⁾ Viz znění zprávy na www.washingtonpost.com/wp-srv/world/syria/mehlis.report.doc.

²⁾ Viz např. Schweitzer, Y.: „A Blow to State-Sponsored Terrorism“ na www.ict.org.il/spotlight/comment.cfm?id=521.

³⁾ Viz např. www.ict.org.il/articles/asala.htm nebo též www.geocities.com/t_volunteer/armenian/asala.htm případně www.ermenisorunu.gen.tr/english/terrorism/organisation.html.

⁴⁾ Viz např. podrobné informace v Pipes, D.: „Hafiz al-Asad Should Be Careful“ na www.danielpipes.org/article/262, nebo „Syria: The Cuba of the Middle East?“ na www.danielpipes.org/article/170.

⁵⁾ Viz zpráva 2002 na www.state.gov/documents/organization/20117.pdf.

⁶⁾ Viz článek Akinci, U.: „Congressmen Ridicule Clinton's Position on Syrian Terrorism“ na www.turkishdailynews.com/old_editions/07_27_96/for.htm#t2. Viz též svědectví P. Wilcoxe z června 1996 před výborem kongresu pro mezinárodní vztahy na freelebanon.org/testimonies/t5.htm.

⁷⁾ Šiitské radikální proiránské hnutí, založené po izraelské invazi do Libanonu v roce 1982. Již v první polovině 80. let podniklo hnutí několik spektakulárních atentátů s pomocí výbušnin proti izraelským silám a mezinárodním jednotkám v Bejrútu (Hizballáh se podle některých údajů podílel i na sebevražedném útoku proti kasárnám námořní pěchoty USA v Bejrútu r. 1983, při kterém zahynulo 241 amerických vojáků, což byl největší počet amerických vojáků zabitých během jednoho dne od severovietnamské ofenzivy Tet v r. 1968 – nicméně jiné zdroje se domnívají, že za útokem stáli Palestinci naverbovaní Íránem), zatímco v druhé polovině 80. let proslul Hizballáh četnými únosy západních občanů. Generálním tajemníkem hnutí, které od r. 1992 funguje také jako parlamentní strana, je šajch Hasan Nasralláh. Od běžného *modu operandi* se Hizballáh odchýlil v letech 1992 a 1994, když provedl úspěšné sebevražedné bombové útoky proti izraelským cílům v argentinském Buenos Aires. Podrobné informace o hnutí a jeho operacích, včetně mnoha spjatých článků o ideologii hnutí apod. viz www.ict.org.il/organizations/org_frame.cfm?orgid=15. Viz též oficiální stránky Hizballáhu na www.hizbollah.org/.

⁸⁾ Viz např. almashriq.hiof.no/lebanon/300/320/324/324.2/hizballah/ dokumentující komplexní charakter hnutí Hizballáh.

⁹⁾ O směřování Hizballáhu a současných trendech v hnutí viz Blanford, N.: „Hizballah in the Firing Line“ na www.merip.org/mero/mero042803.html.

¹⁰⁾ Viz Erlich, R.: „Terror and Crime in Lebanon: The Removal of Syria and Lebanon from the U. S. Department List of Countries Selling Drugs“ na www.ict.org.il/articles/articlelet.cfm?articleid=7.

¹¹⁾ Viz oficiální americké informace, dokumentující syrské snahy, na www.state.gov/www/global/narcotics_law/1997_narc_report/afrme97_part2.html.

¹²⁾ O Rifatových ambicích viz www.meib.org/articles/0006_sd.htm.

¹³⁾ Generál Alí Duba se údajně znelbil Bašárovi především pro své finanční skandály, a kriminální aktivity jeho syna Muhammada. Nastoupivší generál Chalíf, do té doby zástupce generála Duby (od r. 1993), byl v té době znám jako pevný zastánce Bašára Asada. Viz např. „Syria Replaces Veteran Military Intelligence Chief“ na www.meib.org/articles/0002_me5.htm.

¹⁴⁾ Generál Alí Aslan proslul během jomkipurské války v roce 1973 jako velitel 5. mechanizované divize, která dosáhla v prvních dnech bojů významných územních zisků na Golanových výšinách. Jako náčelník generálního štábu v letech 1998–2002 byl znám nekompromisním prosazováním vojenské služby pro všechny mladé Syřany a snahou o modernizaci a posílení syrské armády. Jeho úspěchy byly v těchto ohledech vysoce uznávány. Viz např. článek egyptského týdeníku al-Ahrám – Moubayed, S.: „Reform Gathers Momentum“. Viz též vysoce informativní článek Gambill, G. C.: „The Military-Intelligence Shake-up in Syria“ na www.meib.org/articles/0202_s1.htm.

¹⁵⁾ Tento sunnitský důstojník, narozený roku 1935 v Aleppu (Halab), vystudoval v 50. letech jako důstojník dělostřelectva vojenskou akademii v Homsu. V roce 1973 velel během války mechanizované divizi. Napsal několik knih o vojenských tématech a v odborných kruzích je uznáván jako kvalitní profesionál.

¹⁶⁾ Ásif Šawkat se oženil s dcerou Háfize Asada jménem Bušra. Na rozdíl od přátelství s Bašárem Asadem se údajně dostal do konfliktu jak se zasnulým Báselem, tak s Bašárovým bratrem Máhi-rem. „Palácové klepy“ v Damašku s vysokou důvěryhodností uvádějí, že při jedné roztržce Máhir Ásifa postřelil a až pod taktovkou Háfize Asada se prý oba muži usmířili. O zmíněných sporech a budování mocenského vlivu viz životopis Šawkata od libanonského experta na www.meib.org/articles/0007_sd1.htm.

¹⁷⁾ Životopis generála Kanaána viz www.meib.org/articles/0001_15.htm.

¹⁸⁾ Životopis Mustafá Tláse viz www.meib.org/articles/0007_sd2.htm.

¹⁹⁾ Viz současné napětí na politické scéně Libanonu v Gambill, G. C.: „Hariri's Dilemma“ na www.meib.org/articles/0311_12.htm.

²⁰⁾ Viz obrovské množství komentářů na www.aawsat.com/english/search.asp.

Saúdská Arábie v oddechovém čase

Prvního srpna tohoto roku zemřel král Fahd bin Abdul Aziz al-Saúd, Ochránce dvou mešit a hlava největší ropné monarchie. Vedení státu převzal jeho nevlastní bratr, korunní princ Abdalláh ibn Abdul Aziz al-Saúd, na jehož bedrech bude nyní ležet další vývoj země.

FILIP ČERNOCH

Fahd, vládnoucí 24 let, se neformálně stáhl z řízení státu již v roce 1995 kvůli vážným zdravotním problémům a od té doby ho Abdulláh v čele monarchie zastupoval. Došlo tedy nyní pouze k formálnímu potvrzení dosavadní praxe, nebo je důvod očekávat nějakou změnu kurzu země, ať už ve vnitrostátní, či zahraniční politice?

V sázce je mnoho. Saúdská Arábie je nejlepším spojencem USA v oblasti, neboť obě země k sobě poutá existenční závislost na ropě. Její zásoby zde jsou odhadovány na 261 mld. barelů, což představuje čtvrtinu celosvětového objemu. Denní export kolísá kolem 9,5 milionu barelů¹⁾ a Spojené státy jsou největším odběratelem.²⁾ Nekompromisní aplikace islámských hodnot, spolu s kontrolou dvou nejsvatějších měst, Mekky a Mediny, získává Saúdské Arábii váhu v arabském světě.

Příjmy z ropy a náboženský význam zajišťuje zemi vedoucí postavení v oblasti a dominanci v Radě pro spolupráci arabských zemí Zálivu. Její budoucí směřování tak s nervozitou sledují politikové i obchodníci celého světa.³⁾

Konzervativci vs. reformátoři?

Nástup krále Abdalláha, který je ve směrsměnách vnímán jako opatrný reformátor, řada komentátorů⁴⁾ optimisticky označila za zlomovou událost, která odstartuje, nebo alespoň uspíší řadu nutných změn v zemi. Tento předpoklad však dostává trhliny při bližším zkoumání situace. Zatímco formálně je totiž nejvyšší silou v zemi nový král, ve skutečnosti se Abdalláh musí o moc dělit s takzvanou Sudairijskou sedmičkou, nejsilnější klikou v saúdské dynastii. Tu tvoří sedm synů Ibn Saúda a jeho favorizované ženy Hasa bint Ahmad al-Sudairi, kteří kontrolují nejdůležitější posty v zemi. Jde o ministra vnitra Najífa, současného korunního prince Sultána, prince Abdel-Rahmana

v pozici zástupce ministra obrany, prince Salmana, guvernéra Rijádu, prince Ahmeda, zástupce ministra vnitra, prince Turkiho a zemřelého krále Fahda. Tato poměrně homogenní skupina má zásadní vliv na politiku v zemi, a ne všichni její členové přijímají Abdalláhovo vedení.

I při prosazování tak omezených reformních kroků, jako jsou nedávno proběhlé municipální volby či přiznání alespoň základních práv ženám, tak Abdalláh čelí odporu některých členů, snažících se o zachování statu quo. Tento silně konzervativní tábor, reprezentovaný princem Najífem, třetím nejsilnějším mužem v zemi, si nedostatek formální moci nahrazuje faktickým vlivem. Konzervativci kontrolují soudní systém, bezpečnostní síly, silnou podporu nacházejí i v představitelích wahhábitského⁵⁾ duchovenstva. Sám Najíf předsedá i Nejvyšší radě pro informace, která kontroluje veškerá média v zemi.⁶⁾ Občasnou podporu nachází i u korunního prince Sultána.

Oslabenou pozici Abdalláha lze demonstrovat na příkladu z nedávné historie. V roce 2001 skupina asi 160 význačných osobností země předložila korunnímu princovi petici, ve které požaduje reformy vedoucí k ustavení konstituční monarchie, zahrnující i nezávislou justici. Abdalláh přijal jejich zástupce v roce 2003 velmi vstřícně. Nicméně Najíf nařídil v březnu 2004 uvěznění a odsouzení 13 z nich. Aby snížil negativní reakce domácí a hlavně světové veřejnosti, dovolil propustit 10 z nich výměnou za příslib, že se nadále vzdají jakýchkoliv požadavků na reformy. Zbylí tři,⁷⁾ kteří odmítli, byli 15. května odsouzeni v procesu za zavřenými dveřmi k trestům 6–9 let. To vše bez Abdalláhova zásahu. Hodnotit a analyzovat situaci ve velmi uzavřeném kruhu těchto princů je obtížné, soudí se ale, že Najíf nebude nevlastnímu bratru překážet v reformách v oblasti ekonomiky a vzdělá-

vání, bude však tvrdě bránit jakýmkoliv opatřením, která by mohla ohrozit postavení saúdské dynastie, nebo která by vedla ke snížení bezpečnosti země.

Krájení ropného koláče na příliš mnoho kousků

Celá řada problémů, se kterými se nový král bude potýkat, vyplývá z demografického vývoje v zemi. Přestože ekonomické ukazatele jsou velmi dobré,⁸⁾ rychlý nárůst populace v posledních pěti dekadách začíná způsobovat zásadní strukturální potíže. Zatímco v roce 1950 měla Saúdská Arábie 3,5 mil. obyvatel, dnes je to 24,6 mil. a odhad na rok 2050 hovoří o takřka 50 mil. obyvatelích. Vysoká natalita má za důsledek velmi nízký průměrný věk – 21,3 let, přičemž 37,3 procenta obyvatel nedosahuje ani 15 let. Každý rok tak musí země absorbovat 247 000 nových pracovníků, přičemž zaměstnání nalezne jen menší část.⁹⁾ Ke zhoršování situace svým dílem přispívá i struktura vzdělávání, kdy důraz je kladen na studium islámu a společenských věd na úkor přírodních či technických oborů. Výsledkem je zhoršování průměrné ekonomické situace obyvatel (příjem na hlavu klesl zhruba na polovinu oproti stavu před 20 lety) a vysoká nezaměstnanost, obzvláště u mladší části populace. Tím je podkopán hlavní pilíř, na kterém stojí moc saúdskoarabské vládnoucí rodiny. Ta dokázala udržet zemi pod svou absolutní kontrolou právě díky rozdělování ropných příjmů – relativně vysoký životní standard obyvatelstva otupoval ostří opozičních skupin, které žádaly politické reformy. Král Abdalláh si uvědomuje hrozbu vyplývající z narůstající masy nezaměstnaných a poměrně intenzivně pracuje na jejím řešení. Jsou investovány velké prostředky do podpory ekonomické diverzifikace, „saúdzace“ pracovní síly (velkou část pracovníků v zemi tvoří cizinci), podpory zahraničních investic, posilování soukromého sektoru a podobně.¹⁰⁾

Občanská práva snad přišťe

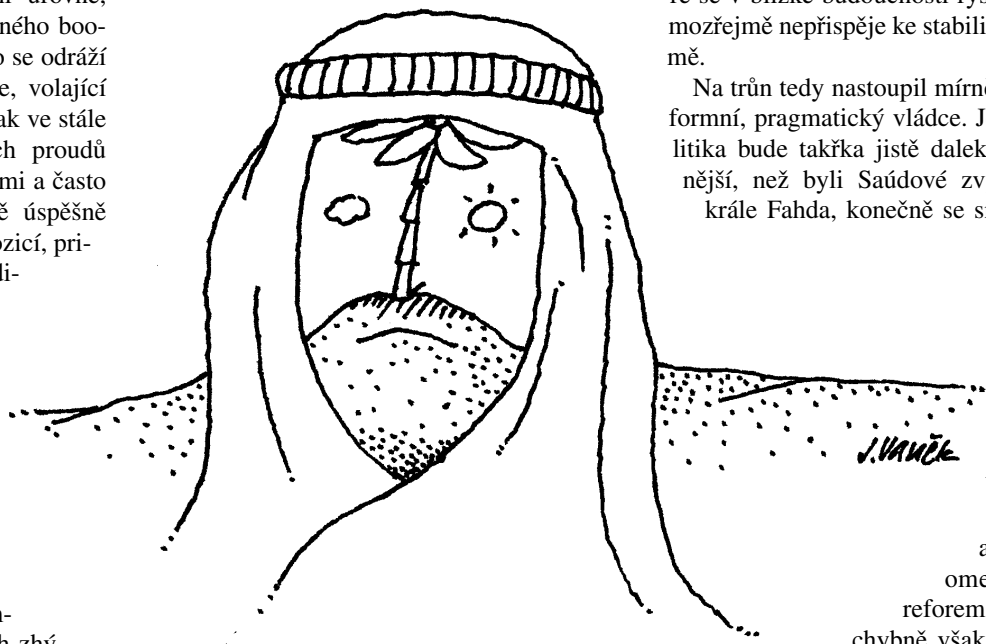
Přes obrovské investice v infrastrukturu, bydlení, průmyslu i zábavě je politická a občanská situace prakticky neměnná už desítky let. Vládnoucí rodina disponuje takřka neomezenou mocí, kontroluje média, existují zákony tvrdě postihující kritiku vlády, ženy nemají ani základní práva. Spolu s informacemi o nezřízeném utrácení vládnoucí rodiny,¹¹⁾ její časté korupci a prosazování vlastních zájmů to

přispívá k znechucení obyvatel, už tak rozhořčených snížením životní úrovně, na kterou si zvykli v době ropného boomu na přelomu 80. a 90. let. To se odráží jak v nárůstu liberální opozice, volající po demokratických změnách, tak ve stále silnějším postavení extrémních proudů islámu v zemi. Vláda radikálními a často striktními opatřeními poměrně úspěšně bojuje s násilnou religiozní opozicí, primárně tedy s Usámou bin Ládinem a skupinami s ním spojenými. Daleko větším problémem však mohou být učenci a klerici, jako Safar al-Hawali či Salman ibn Fahd, kteří působí nenásilně a nyní už ze zahraničí, zdůrazňující zkorumpovanost dynastie Saúdů, jejich zhyralost odporující islámu a jejich závislost a podřízenost Spojeným státům.

Na rozdíl od zemelého bratra se zdá, že Abdalláh pochopil vážnou situaci a pružně na ni reaguje. Omezil výdaje dvora a slibuje snížit výdaje na renty pro nespočet saúdských princů. Povolil konání prvních místních voleb v zemi, byť šlo spíše o symbolický krok.¹²⁾ Opatrně mluví i o právech žen a omezené demokratizaci obecně. Získal si tak veřejnou oblibu a pověst čestného a poctivého vládce, bojujícího proti korupci.

Určité, i když velmi omezené změny lze očekávat v zahraniční politice země, obzvláště ve vztahu ke Spojeným státům. Pokud byl totiž Fahd ke svému největšímu zákazníkovi velmi vstřícný, nový král je daleko odměřenější. Už jako korunní princ se občas rozcházel s oficiálním postojem saúdskoarabské vlády. Například v roce 1984 za války v Libanonu požadoval odchod amerických jednotek z oblasti, podobně kritizuje i podporu USA Izraeli. Nicméně nelze si představit nějaký zásadní obrat ve vztazích těchto dvou zemí, neboť jejich vzájemná závislost je příliš silná.¹³⁾

Abdalláh také daleko více klade důraz na posílení postavení monarchie v arabském světě, kde bude muset řešit celou řadu problémů. Jde o zhoršující se vztahy s Íránem, jehož vládu nedávno obvinil ministr zahraničí Fajsál z nepřijatelného zasahování do vnitřních záležitostí v Irá-

ku, navíc i vztahy mezi touto zemí a Saúdskou Arábií začínají jiskřit. Abdalláh by se mohl také znovu pokusit přispět k řešení izraelsko-palestinského konfliktu a napravit tak neúspěch svého mírového plánu z roku 2002.

Nejisté nástupnictví

Optimismus, který nástup Abdalláha vyvolal, však uvadá při pohledu na věk nového krále. Tento osmdesátník bude jen stěží vládnout více než jen několik let, podobně je to i s jeho nástupcem, korunním princem Sultánem, který je o pouhé čtyři roky mladší. Saúdskou Arábii tak brzy čeká pátrání po dalším vládci, navíc s nepředvídatelným výsledkem. Díky velikosti saúdské rodiny je zde mnoho potenciálních nástupců. V úvahu připadá nejoblíbenější Abdalláhův syn, nyní zástupce velitele Národní gardy a ministr pro lokální vlády a zemědělské záležitosti Mitab Abdel Aziz al-Saúd. Zmiňován je i Khalid, Sultánův syn, který mluví dokonale anglicky¹⁴⁾ a vlastní vlivné noviny Al-hayat. Nástupce může vzejít i ze synů bývalého krále Faisala, kteří obecně mají za sebou administrativní i diplomatickou kariéru, navíc jsou vzdělaní na západě. Jde hlavně o Saúda al-Faisala, který však trpí zdravotními problémy. Stejně vzdělaní mají i samotní Fahdovi synové, Mohammed a Abdel Aziz, i Najfův syn Mohammed a Salmanův syn Sultán. Časté

střídání saúdskoarabských vládců, které se v blízké budoucnosti rýsuje, samozřejmě nepřispěje ke stabilizaci země.

Na trůn tedy nastoupil mírně reformní, pragmatický vládce. Jeho politika bude takřka jistě daleko pružnější, než byli Saúdové zvyklí od krále Fahda, konečně se snad občané

dočkají alespoň omezených reforem. Nepochybně však Abdalláh bude dodržovat pravidlo, které je vlastní všem příslušníkům vládnoucí dynastie. Totiž, že změny ve státě nesmějí dojít tak daleko, aby ohrozily výsostné postavení vládnoucí rodiny a její kontrolu nad zemí.

Filip Černoč (1981) studuje Fakultu sociálních studií Masarykovy university v Brně, magisterský obor „Mezinárodní vztahy a evropská studia“.
cernochjes@seznam.cz

¹⁾ Saúdská Arábie má také jako jedna z mála zemí potenciál v případě potřeby razantně a pohotově zvýšit těžbu a produkci.

²⁾ Údaje převzaty z Hospodářských novin.

³⁾ Oznámení o Fahdově smrti zvedlo cenu americké lehké ropy na vůbec nejvyšší cenu v historii: 62,3 dolaru za barel.

⁴⁾ Například Mark Hollingsworth v komentáři pro The Guardian: www.guardian.co.uk/comment/story/0,,1540654,00.html

⁵⁾ Wahhábismus je místní, velmi rigidní a přísná forma islámu.

⁶⁾ www.project-syndicate.org/commentary/yamani9

⁷⁾ Univerzitní profesori Abdalláh Hamíd, Matrúk Fálíh a básník Alí Dumajní.

⁸⁾ Příjmy 104,7 mld. dolarů, HDP 310 mld. dolarů, HDP na hlavu 12 000 dolarů, předpoklad růstu ekonomiky na letošní rok kolem 6,4 %.

⁹⁾ www.csis.org/burke/saudi21/050804_saudi-con.pdf

¹⁰⁾ Pro bližší studium viz: www.planning.gov.sa/PLANNING/INTROE.HTM

¹¹⁾ Přesná čísla jsou samozřejmě nedostupná, nicméně například majetek zesnulého panovníka se odhaduje na 48 miliard eur.

¹²⁾ Pouze polovina zástupců je volena, zbytek stále jmenuje král. Také účast žen nebyla povolena.

¹³⁾ Potvrzuje to i jeho letošní dubnová návštěva G. W. Bushe na jeho texaském ranči.

¹⁴⁾ Zdaleka nejde o samozřejmost, sám Abdalláh žádným cizím jazykem nemluví.

Hospodářství Nového Zélandu v novém století

Novozélandská ekonomika zaznamenává v posledním období působivý hospodářský vzestup. Během předešlých šesti let dosáhl průměrný růst HDP čtyř procent a nezaměstnanost se snížila na nejnižší hodnotu mezi zeměmi OECD. Kořeny tohoto vzestupu leží ve strukturálních reformách z 80. a 90. let minulého století, zdravé makroekonomické politice a vysoké imigraci (IMF Survey, 2005).

LIBOR ŽÍDEK

Strukturální reformy

Reformy v zemi začala s volebním vítězstvím Labour party v roce 1984. Nový Zéland v několika předchozích dekadách zaostával. Země s HDP na osobu, v 50. letech výrazně převyšujícím průměr zemí OECD, se dostala v 70. letech na podprůměrnou úroveň. Vedle toho klesala produktivita práce, inflace byla dvojciferná a vládní deficity trvale rostly. Hospodářství bylo navíc silně regulováno státními zásahy, velké podniky byly státní, praktkovala se vysoká ochrana domácího trhu, vláda zasahovala do tvorby cen a trhy práce byly rigidní. Celý systém tak byl značně neefektivní a v některých aspektech připomínal centrálně plánovanou ekonomiku.¹⁾ V důsledku špatných hospodářských výsledků ze země odcházel obyvatel.²⁾

Ve světle této ekonomické situace není překvapující, že byla zvolena vláda s reformním programem. Klíčovým představitelem reform se stal ministr financí Roger Douglas. Reforma měla mít charakter velkého třesku, nicméně tento náhled není úplný, protože řada reformních kroků byla v podstatě dokončena až na počátku následujícího desetiletí. Základem reform bylo uvolnění regulace hospodářství. Vláda zrušila ochranu domácího trhu a subvence, privatizovala, snížila cla, deregulovala přesuny kapitálu a fixní kurz byl změněn na čistý floating. Nicméně reformy, které Labour party provedla, zasáhly jen některé sektory hospodářství a například se téměř nedotkly trhu práce. Druhá vlna reform přišla s vítězstvím National party ve volbách v roce 1990. Nová vláda v čele s Ruth Richardsonovou reformovala řadu oblastí, které zůstávaly v předchozí dekádě nedotčeny:

liberalizovala trh práce, reformovala sociální systém, provedla reformu veřejných financí. Ve stejné době byl v monetární politice (jako v první zemi) zaveden systém cílování inflace, který v současnosti uplatňuje například i Česká národní banka. Hospodářské výsledky v reformním období nebyly rozhodně mimořádné. Tempo hospodářského růstu pokleslo a zvýšila se nezaměstnanost. Není proto překvapivé, že se vynořila celá řada kritiků postupu vlády. Nicméně současné pozitivní výsledky novozélandské ekonomiky mají kořeny právě v bolestném liberalizačním úsilí vlád v 80. a 90. letech minulého století.

Hospodářská a politická situace v současnosti

Hospodářské indikátory ostrovní ekonomiky za posledních pět let jsou shrnu-

ty v tabulce. Připomeňme, že Nový Zéland se rozkládá na dvou ostrovech³⁾ a jeho populaci tvoří 4 miliony obyvatel. Základními trendy posledních let jsou mimořádná tvorba pracovních míst (v důsledku liberalizace trhu práce), pokles vládního dluhu, udržování inflace v rámci inflačního cíle centrální banky a celkově silný hospodářský růst. Ten od recese na počátku 90. let v průměru dosahoval 3,75 procenta. Ještě významnější je, že růst HDP na osobu od roku 2000 převyšuje průměr zemí OECD. Což je ve shodě s dlouhodobým záměrem vlády, která chce zvýšit pozici země dle tohoto ukazatele opět na nadprůměr mezi členskými zeměmi. Novozélandská ekonomika je také velmi otevřená a liberalizovaná. Jednou z organizací sledujících ekonomické svobody je Frazer institute. Podle poslední analýzy se Nový Zéland v roce 2003 umístil v indexu ekonomické svobody na třetím místě na světě (Gartzke, Gwartney, Lawson, 2005). Nový Zéland mimo jiné odstranil téměř veškeré zemědělské subvence, což je mezi vyspělými zeměmi zcela ojedinělé. V zemi je také velmi nízká míra korupce – například v Transparency International Corruption Perceptions Indexu byla země v roce 2004 na 2. místě, jen těsně za prvním Finskem. (Viz tab.)

Tyto institucionální charakteristiky jsou klíčové pro dlouhodobý ekonomický vzestup. Jaké však byly přímé příčiny ekonomického růstu v poslední době? Podle OECD (2005) vznikla značná část růstu výkonu v důsledku většího počtu odpracovaných hodin, způsobených růstem zaměstnanosti. Od poloviny 90. let se zvýšila i produktivita práce, ale přesto

Tab. 1 Hospodářské výsledky novozélandské ekonomiky v letech 2000–2004

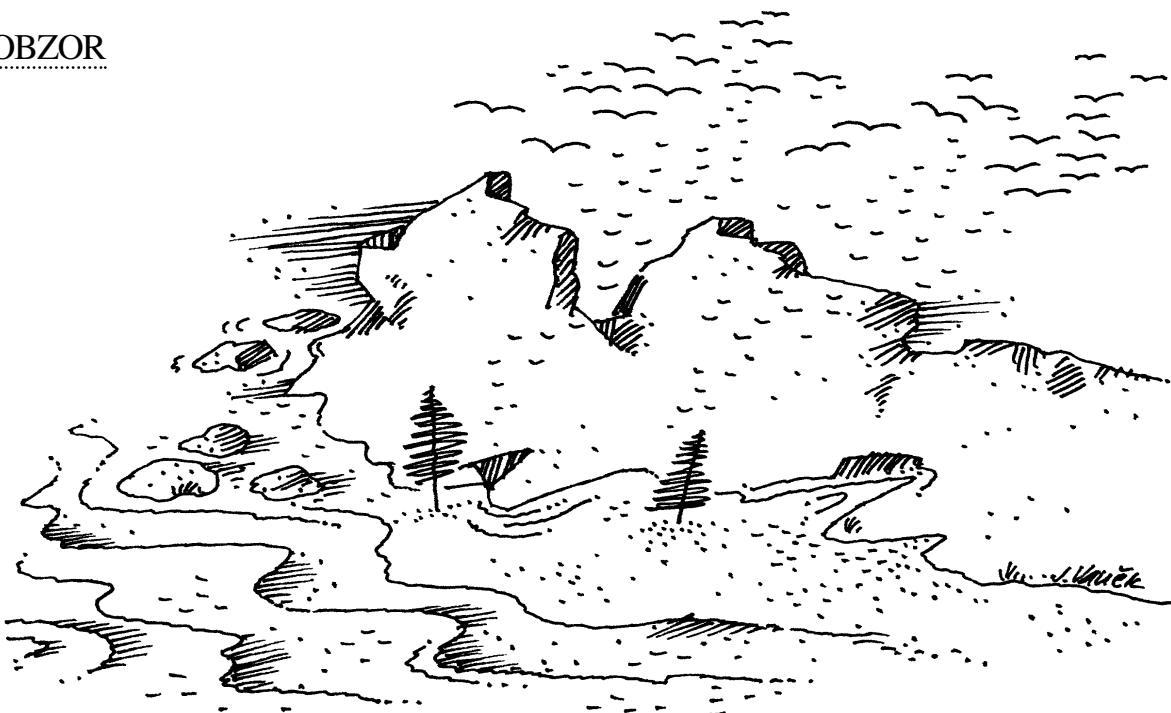
	2000	2001	2002	2003	2004
růst HDP	3,6	2,9	4,6	3,3	4,4
změna HDP na hlavu v (NZ\$)	4,6	1,7	2,6	2,9	1,9
inflace – index spotřebitelských cen (v %)	2,6	2,6	2,7	1,8	2,3
nezaměstnanost (v %)	6,0	5,3	5,2	4,6	4,0
populace	3,9	3,9	3,9	4,0	4,1
směnný kurz NZ\$:US\$	2,20	2,38	2,16	1,72	1,51

Zdroj: Zdroj: Economist Intelligence Unit, 2005

zůstává pod mediánem zemí OECD. Významná je i makroekonomická stabilita. V minulém roce vláda opět dosáhla přebytkového rozpočtu ve výši čtyř procent HDP, což byl jeden z nejvyšších přebytků mezi vyspělými zeměmi. Čistý vládní dluh poklesl z hodnoty vyšší než 50 procent v roce 1992 na 7,5 procenta v současnosti. A nezaměstnanost dnes dosahuje pouhých čtyř procenta pracovní síly (OECD, 2005).

Těchto hospodářských výsledků bylo dosaženo za vlády menšinové levo-středové koalice v čele s Labour party. Takto složený kabinet vládl po dvě funkční období (6 let). Premiérkou byla Helen Clarková. Volby, které se uskutečnily v září tohoto roku, skončily velmi těsným vítězstvím Labour party. Labouristé získali ve 121členném parlamentu 50 křesel (41 procento hlasů) a National party 48 křesel (40 procent hlasů). Zbytek mandátů si rozdělily menší strany. Účast voličů přesáhla 80 procent. Opozice pod vedením Dona Brashe získala oproti volbám v roce 2002 27 mandátů. Brash, bývalý guvernér novozélandské centrální banky, se v kampani zaměřil na snížení daní a zrušení bezjaderného statusu Nového Zélandu, aby bylo možno uzavřít dohodu o volném obchodu s USA. V době psaní toho příspěvku nebylo jisté, kdo sestaví novou vládu. Nicméně se všeobecně předpokládalo, že to bude opět Helen Clarková spolu s některými menšími politickými stranami, i když Brash usiloval o sestavení vlády také.

Jednou z hlavních předvolebních deviz předchozí vlády byly právě dobré hospodářské výsledky. A to přesto, že by růst HDP měl v letošním roce zpomalit na 2,6 procenta z 4,4 procenta v roce 2004. Jednou z příčin tohoto vývoje je stagnace exportu (meziroční pokles objemu v polovině roku o 0,2 procenta). Hlavními exportními partnery Nového Zélandu jsou Austrálie (21,6 procenta), USA (14,5 procenta) a Japonsko (11 procent). A právě exporty do USA a Japonska se v srpnu meziročně propadly o více než 15 procent, což nevyvážil ani souběžný vzestup exportu do Austrálie o 8 procent. Největší položkou mezi exporty jsou mlékařenská výrobky s 16,6 procenta, maso se 14,7 pro-

centa, produkty ze dřeva 7,3 procenta a ryby 3,8 procenta. Tato struktura vývozu odráží komparativní výhodu ostrovní ekonomiky, což se promítá i do struktury hospodářství – zemědělství, rybníctví, lesnictví a těžba surovin stále tvoří 7,4 procenta HDP. A právě export zemědělských komodit se v některých položkách (maso a ovoce) v posledním roce podstatně propadl. Vzhledem k výraznému růstu importu (o 12 procent) došlo i k prohloubení schodku běžného účtu platební bilance. Ten by měl dle Economist Intelligence Unit letos dosáhnout 6,7 procenta HDP.

Vedle poklesu exportu došlo také ke snížení tempa růstu spotřeby domácností – tempo by podle prognóz mělo poklesnout z 6,1 procenta v roce 2004 na 2,5 procenta v roce letošním. Očekává se také výrazný pokles růstu dalšího faktoru agregátní poptávky – investic. Tempo jejich růstu by se mělo snížit ze 13,3 procenta v roce 2004 na jednociferné číslo v roce letošním. Na investice negativně působila měnová politika, protože došlo ke zvýšení úrokových sazeb. V roce 2004 základní úrokové sazby poskočily z pěti procent až na 6,5 procenta. Ke zpřísnění měnové politiky vedly centrální banku inflační tendence, mimo jiné způsobené vysokým využitím výrobních kapacit a hrozcím přehříváním hospodářství. Tyto skutečnosti se projevují mimo jiné na trhu práce, kde i přes silnou migraci vzniká rostoucí nedostatek kvalifikované i nekvalifikované pracovní síly. Dalším negativním růstovým faktorem jsou v současnosti i vysoké ceny ropy.

Inflace by se měla v letošním roce opět udržet v cílovém koridoru Reserve Bank of New Zealand – to je mezi 1–3 procenty. Nicméně se pravděpodobně přiblíží spíše horní hranici pásma. Dojde tak ke zvýšení tempa růstu cen z 2,3 procenta v roce 2004. K tomuto vzestupu dojde i přesto, že restriktivní trend stále rází vedle centrální banky i vláda, která udržuje trvalé přebytky státního rozpočtu ve snaze vytvořit nový penzijní fond. Ve fiskálním roce 2004/2005 (červenec – červen) dosáhl přebytek rekordní výše 7,4 miliardy novozélandských dolarů (5,2 miliardy dolarů), což odpovídá 4,9 procenta HDP.

Podivuhodným vývojem v letošním roce prošel novozélandský dolar. Dobré hospodářské výsledky, vyšší než světové úrokové sazby, se projeví posilováním novozélandského dolaru proti americkému dolaru, až na březnové 22leté maximum (za jeden americký dolar se platilo 1,34 novozélandského dolaru). Následně ovšem ostrovní měna oslabila na jednorocí minimum 1,49, aby opět posílila na 1,43 na konci srpna. Příčinou oslabení jsou právě slabší vyhlídky novozélandské ekonomiky a také rekordní deficit běžného účtu. Oslabený novozélandský dolar by měl ve střednědobém horizontu posílit exportní pozici novozélandských výrobců.

Výhled

I krátkodobé vyhlídky novozélandské ekonomiky jsou poměrně pozitivní. Růst HDP by měl v příštím roce dosáhnout 2,5 procenta, a to i přes pokračující trend omezené spotřeby domácností i vlády. Rozpočty by měly zůstat zdravé a přeby-

Realistický pohled na českou zahraniční politiku

JAN ZAHRADIL

tek by měl (ve fiskálním roce 2005/2006) dosáhnout přibližně 4,3 procenta HDP. Dále se očekává podobný růst cen jako v roce letošním – přibližně o 2,8 procenta. Vláda také pokračuje v liberální obchodní politice a připravuje obchodní dohody s celou řadou asijských zemí. Od počátku následujícího roku by například měla vstoupit v platnost dohoda o volném obchodu mezi Novým Zélandem, Chile, Brunejí a Singapurem.

Současná konjunkturální situace však skýtá i určitá nebezpečí. Jedním z nich je vysoký objem zadluženosti domácností. Od roku 1993 jsou úspory domácností trvale negativní. Celkové národní úspory však zůstávají kladné díky úsporám podniků a vládním rozpočtovým přebytkům.

Ze střednědobého hlediska je potom otázkou, jak se zemi podaří vypořádat se svými přirozenými handicap, kterými jsou geografická izolovanost a malý vnitřní trh. Tyto skutečnosti tvoří potenciální překážky novozélandského rozvoje. V poslední době se je však daří v rostoucí míře vyvažovat zvýšenou atraktivitou země a trvalým vzestupem turistického ruchu. Země by také měla těžit z pokračující liberalizace zahraničního obchodu. Současná jednání se týkají liberalizace trhu se zemědělskými komoditami, ve kterých má země komparativní výhodu. Economist (24. 9. 2005) se domnívá, že nový kabinet pod vedením Clarkové bude pokračovat v uvážlivé fiskální politice; bude dále jednat o volném obchodu s Čínou a jeho tvrdošijně nezávislá zahraniční politika povede k příležitostným rozepřím s USA a Austrálií. OECD (2005) pak předpokládá, že po zbytek dekády by ekonomika měla v průměru růst mezi 3,25 a 3,5 procenta. Pokud tomu tak skutečně bude, pak bude Nový Zéland na dobré cestě ke splnění výše zmíněného vládního cíle a země se posune výše mezi vyspělými ekonomikami. Nový Zéland se tak stává důkazem, že strukturální reformy v delším časovém období přinášejí své ovoce.

○

Libor Židek (1972) vyučuje na ESF – Masarykovy univerzity
zidek@seznam.cz

¹⁾ The Economist (2. 12. 2000) například uvádí, že se prodávaly jen dva typy ledniček (od jednoho výrobce), na auta byl dlouhý pořadník a k objednání the Economist bylo potřeba povolení.

²⁾ V současnosti žije 600 000 Novozélandců v zahraničí.

³⁾ Rozloha ostrovů je 270 534 km², což je přibližně stejná velikost, jakou má Velká Británie.

1. Úvod

Tato stať si neklade za cíl být kompletní a komplexní oponenturou vůči vládní koncepci zahraniční politiky. Sepisovat takový dokument totiž není ani nutné. V české zahraniční politice je dnes již celá řada trvale přítomných aspektů, o nichž lze oprávněně soudit, že zůstanou nezměněny bez ohledu na to, jakou demokratickou vládu přisoudí České republice příští parlamentní volby. Na druhé straně je zřejmé, že existuje několik oblastí, ve kterých by české zahraniční politice prospěly korekce současného kursu – jak co do obsahu politiky, tak co do jejího organizačního zajištění na úrovni ústředních orgánů státní správy. Jedná se o politiku České republiky uvnitř a vůči Evropské unii (včetně zmínky o někdy opomíjené politice sousedství) a o českou ekonomickou diplomacii (v nejširším smyslu slova, tj. včetně marketingu, ale i rozvojové pomoci).

2. Evropská integrace

Vstupem do Evropské unie jsme získali příležitost stát se aktivním spoluvůdčím evropské integrace a toho je třeba využít. V našem vztahu k evropské integraci a při našem chování v Evropské unii musíme umět brát zřetel na své negativní i pozitivní historické zkušenosti, zaujmout pozici úměrnou našemu geografickému a geopolitickému postavení a svým vlastním zájmům. Především je zapotřebí dobře analyzovat vývojové trendy uvnitř EU.

Základním paradigmatem evropské integrace bylo doposud jednosměrné „prohlubování“ integrace. Není pochyb o tom, že jak vzájemná spolupráce, tak vzájemná závislost členských států Evropské unie doposud garantovala stabilitu a prosperitu na kontinentě. Takto koncipovaná organizační provázanost nabízela svým členům jistou „přidanou hodnotu“ celku, který zejména v případě států malé a střední velikosti (jako je ČR) sloužil jako jeden z prostředků pro realizaci jejich národních zájmů v mezinárodním prostředí.

Klíčovou otázkou však je nalezení správné a prospěšné úrovně zmíněné spolupráce, provázanosti a závislosti – vypůjčeným termínem „trvale udržitelné úrovně“ evropské integrace. Mimo ni se dostáváme tehdy, když

- se do integračních procesů začínají ve zvýšené míře promítat politické, ideologické a mocenské vlivy a tlaky;
- se jak rozšiřování, tak prohlubování Evropské unie stává postupně brzdou efektivity celé této organizace v její stávající podobě.

Právě toho jsme dnes svědky. Zmíněná zdravá spolupráce, provázanost a závislost je postupně nahrazována nezdravě ambiciózními tendencemi k budování uzavřeného mocenského kontinentálního bloku. Rostoucí geografická, demografická, sociální a ekonomická heterogenita

Evropské unie postupně paralyzuje jak její soudržnost, tak akceschopnost. Snaha obnovit tuto akceschopnost změnou rozhodovacích procedur nakonec ústí ve změnu mocenské rovnováhy ve prospěch tradičních kontinentálních mocností. V důsledku toho již mnohé členské země začaly používat evropskou rétoriku pouze jako pláštík pro své vlastní národní zájmy. Integrační linii sledují pouze tam, kde je to pro ně výhodné (například pokusy velkých zemí o vytvoření společné zahraniční politiky), zatímco tam, kde to výhodné není, jsou ochotny stavět se tvrdě proti (odpor týchž zemí proti snahám o fiskální disciplínu, určenou tzv. Paktem stability Evropské unie). Realistická zahraniční politika by měla počítat s tím, že těžiště politického rozhodování se bude postupně přesouvat z centrální evropské úrovně spíše na úroveň bilaterálních vztahů mezi jednotlivými členy Unie, kde bude docházet k vytváření zájmových koalic. Role národních států jako základních stavebních kamenů evropské integrace se proto nejen nebude umenšovat, ale v budoucnu ještě vzroste.

Česká politika vůči Evropské unii tyto změny bohužel nedostatečně reflektuje a zatím se stále ještě pohybuje v zajetí integrační mytologie z nedávné minulosti. Prvním z takových mýtů je údajná výhodnost „komunitárního“ principu pro menší evropské země typu ČR jako jisté „ochrany“ před tlakem evropských mocností. Se změnou mocenské rovnováhy (anticipované například v tzv. evropské ústavě) to přestává platit. „Komunitarizace“ neboli přesun dalších pravomocí na evropskou úroveň a odbourávání práva národního veta naopak začala znamenat podstatnou ztrátu našeho vlivu na některé oblasti evropské politiky.

Jiným mýtem je tvrzení, že Česká republika musí být co nejužší propojena s tzv. „tvrdým jádrem“ EU zejména pro případ vzniku tzv. „vícerychlostní“ Evropské unie. Přitom je to právě tvrdé integrační jádro EU, které je nejvíce rezistentní vůči nezbytným ekonomickým reformám a naopak se pokouší přenášet své problémy do blízkého zahraničí (snaha o harmonizaci daní, uzavření pracovního trhu, argumentace sociálním či ekologickým dumpingem vůči novým členskými státy atd.). Naše spojení s tímto tvrdým jádrem proto může znamenat ztrátu hos-

podářské dynamiky, a tedy nebezpečí, že tak „zamrzeme“ v pozici nepříliš rozvinutého periferního členu EU.

Dalším mýtem, který bychom s určitou nadsázkou mohli nazvat „rakousko-uherským“, je představa „středoevropského“ politického prostoru jako více či méně homogenního celku, který je schopen své zájmy prosazovat společně. Mnohokrát v minulosti jsme se přesvědčili, že tomu tak není, nikoliv naposled u pokusů vytvářet společné pozice při našem vyjednávání o vstupu do Evropské unie. Ani zde neexistují permanentní jednotné zájmy, ale pouze ad hoc spojení, proměnlivá v závislosti na konkrétním tématu.

Další mýtus by se dal ve zkratce vyjádřit výrokem „naše cesta do Evropy vede přes Německo“. Jeho zastánci do české politiky mechanicky přenášejí německé federalistické představy o evropském uspořádání. Ano, náš největší soused a zároveň náš největší obchodní partner bude vždy hrát významnou roli v české zahraniční politice (naopak to neplatí). Právě proto je vůči Německu třeba najít vyvážený „modus vivendi“, který nebude ani podbíživý, ani přezíravý. Ekonomický vliv Německa v České republice je a zůstane nesporný – nemůže se však transformovat do takové podoby politického vlivu, který by nás dovedl k akceptování pro nás nevýhodných politických postojů, právě pokud jde například o evropskou integraci.

Všechna zmíněná, již neplatná klišé je zapotřebí argumentačně vyvrátit, přehodnotit a z české evropské politiky postupně odstranit. Do budoucna je třeba zásadně změnit dosavadní jednorozměrné unifikační paradigma evropské integrace směrem k modelu „flexibilní“ integrace, v němž koexistují různé skupiny států v různém stupni integrace podle svých vlastních zájmů a priorit. Česká politika by měla být aktivním spolutvůrcem tohoto pohybu.

Sluší se poznamenat, že i pokud jde o organizaci samotného MZV, je nutno reflektovat změnu, která nastala po našem vstupu do Evropské unie. Mnohé záležitosti, které doposud spadaly do sféry vnějších vztahů, se dostaly do sféry vnitropolitické. Není nadále důvodu, aby ministerstvo zahraničních věcí sloužilo jako koordinační pracoviště pro jednotlivé resortní politiky ve vztahu k EU, tak jak tomu bylo v průběhu přístupového

procesu k Unii. Zodpovědnost za formulaci těchto resortních politik je třeba postupně vrátit zpět na příslušné resorty, jejich koordinaci je účelné vyvést mimo úřad MZV na nejvyšší možnou úroveň – úroveň předsedy vlády. V souvislosti s touto změnou je třeba znovu promyslet strukturu, řízení a financování stále mise ČR při Evropské komisi – právě vzhledem k tomu, že monitoruje a pokrývá širokou škálu jednotlivých resortních politik, a spotřebuje mj. téměř osm procent veškerých pracovníků MZV vyslaných do zahraničí. Jde o to, aby zmíněná mise nenabobtnala do podoby jakéhosi zahraničního meziresortního „superúřadu“, který vůči EU provádí vlastní autonomní politiku.

Politika sousedství

Vstupem do Evropské unie jsme také získali nové sousedy. Česká republika jako člen Evropské unie musí přijmout spoluodpovědnost za blízké okolí EU, přispět k rozvoji sousedských vztahů k tomuto blízkému okolí i k jeho stabilitě a bezpečnosti. To se týká zemí Maghrebu, Mashreku, Blízkého a Středního východu, východní Evropy. Je nezbytné, aby Evropská unie věnovala pozornost zejména koordinaci postojů vůči těmto oblastem, aby napomáhala rozvoji stability a prosperity v těchto oblastech, a přispívala tím i ke stabilitě a bezpečnosti EU. Evropská unie musí zůstat otevřenou strukturou, která bude v rámci své budoucí pružné podoby schopna nabídnout různé formy partnerství včetně plného členství těm ze svých sousedů, kteří o to projeví zájem a splní pro takové partnerství či členství nezbytné podmínky. Typickým modelovým příkladem je budoucí členství Turecka v Evropské unii. Česká zahraniční politika by měla tyto zásady prosazovat jak bilaterálně, tak uvnitř společné zahraniční politiky Unie.

3. Ekonomická diplomacie

Česká republika je středně velkým evropským státem s malou otevřenou ekonomikou, závislou především na zapojení do celosvětové obchodní výměny. Probíhající „ekonomizace“ systému mezinárodních vztahů přináší státu velikosti ČR určité výhody. Česká republika by se proto měla soustředit na vybudování efektivního modelu ekonomické diplomacie jako základního nástroje své zahraniční politiky.

Navzdory takzvané globalizaci je drtivá většina (přes 75 procent) objemu světového obchodu realizována mezi průmyslově vyspělými zeměmi USA, Evropy a jihovýchodní Asie. Podíl zbytku světa na tomto objemu se v dohledné době velmi pravděpodobně nezvýší. Pokud jde o ČR, již dnes jsou více než dvě třetiny našeho zahraničního obchodu realizovány s jednotným trhem Evropské unie. Do budoucna to znamená, že hlavním operačním prostorem pro naši ekonomickou diplomacii nadále bude jednotný evropský trh. Pozice České republiky v dnešní Evropě je navíc relativně výhodná. Rozšíření Evropské unie (ve spojitosti s dalším rozšiřováním v budoucnosti) posouvá těžiště EU směrem na východ, a tedy naším směrem. Zároveň má Česká republika, ve srovnání se svými potenciálními konkurenty, některé komparativní výhody (kvalifikovaná pracovní síla, průmyslová tradice, kulturní a národnostní homogenita atd.). Může aspirovat na jednu z klíčových pozic v centrálním regionu evropského kontinentu, pokud dobře využije svou příležitost.

Neznamená to samozřejmě přehlížení tzv. záložních trhů a odbytišť pro naši produkci v mimoevropské dimenzi soustavy mezinárodních vztahů. Státy Asie, Afriky a Latinské Ameriky dnes sdružují drtivou většinu obyvatel celé planety, ačkoliv participují na světové obchodní výměně menšinovým podílem, řada z nich disponuje velkým ekonomickým i politickým potenciálem. Patří sem nejlidnatější státy světa (Čína, Indie), země s velkou ekonomickou dynamikou (část jihovýchodní Asie), země patřící k důležitým ekonomickým uskupením (Mercosur) a další. Je však zapotřebí vždy mít na mysli skutečné obchodní možnosti, v reálném čase a s reálnými výnosy, a tudíž odpovědně analyzovat, které z těchto trhů jsou pro nás skutečně zajímavé a perspektivní.

Ekonomická diplomacie se musí umět soustředit na dosažitelný počet cílů, nepůsobit roztržštěně, nepřeceňovat ani nepodceňovat možnosti České republiky. Musí být schopna rychlých a koordinovaných akcí. Nesmí se zaplétat ve složitých rozhodovacích procesech, v bezpočtu zúčastněných institucí, v nejasně vymezených kompetencích. To vyžaduje jednoznačnou zodpovědnost pouze jednoho ministerstva. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR má svou nezastupitelnou úlohu ve vnitřní hospodářské politice a formo-

vání ekonomického prostředí, Ministerstvo zahraničních věcí ČR má zas nezastupitelnou úlohu ve vnější reprezentaci a zastupování zájmů země navenek. Vzhledem k tomu, že obchodní politika je nástrojem zahraniční politiky, patří zahraniční obchod svou podstatou do zodpovědnosti MZV. To je možno řešit pouze změnou kompetenčního zákona a organizačním i personálním převedením té části MPO, zaměřené na zahraniční obchod, do struktury MZV. Taková změna kompetenčního zákona by ovšem na druhé straně musela být doprovázena také změnou celkové struktury ministerstev, především transformací současného MPO na ekonomické ministerstvo se zodpovědností za další oblasti národního hospodářství, v současné době rozptýlené mezi resorty (doprava, místní rozvoj).

Marketing České republiky

Malá země nemá automaticky zaručenu pozornost okolního světa, jako mají velmoci či vlivné státy – je vidět pouze tehdy, provádí-li vlastní, ofenzivní a vysoce profesionální *public relations*. Proto musí mít ČR zformulovanou vhodnou koncepci komunikační kampaně, která vytvoří její co nejpříznivější a nejpřitažlivější obrázek ve světě, a vyrovná tak handicap velikosti či ekonomické síly. I to je úkol, na kterém se česká zahraniční politika musí podílet a musí za něj nést spoluodpovědnost.

Příspěvkové organizace zabývající se oblastí ekonomické, kulturní a turistické prezentace České republiky v zahraničí jsou dnes řízeny několika různými ministerstvy. Takový stav je neudržitelný. Tuto síť je nutno racionálně zredukovat a zjednodušit: například do podoby jediné organizace s třemi silnými pilíři pro všechny aktivity, propagující ČR v zahraničí (podpora exportu a investic, podpora cestovního ruchu a podpora kultury). Takto lze ušetřit zbytečně a paralelně vynakládané prostředky, a navíc vytvořit větší, viditelnější, a tedy efektivnější organizaci. Taková organizace musí být vedena také k dalšímu rozvoji placených služeb, čímž budou získávány další zdroje k jejímu financování. Ministerstvo zahraničních věcí by pak mělo být jejím zastřešujícím orgánem.

Rozvojová pomoc

Celá řada států třetího světa se potýká s naléhavými sociálními, ekonomickými,

ekologickými a dalšími problémy, nebo s existencí režimů, které – při veškerém respektu ke kulturním a filosofickým odlišnostem – jsou podle našich měřítek problematické, či dokonce nedemokratické. Tyto skutečnosti mohou být potenciálními zdroji nestability, konfliktů, migrace a dalších rizikových jevů. Je zapotřebí reálné pomoci rozvinutého světového společenství těmto zemím, tak aby v nich došlo k trvalé stabilizaci poměrů a k hospodářskému vzestupu. Česká republika se na této pomoci bude nadále v rámci svých možností i závazků podílet, význam i objem naší takto poskytované rozvojové pomoci se v budoucnu ještě nepochybně zvýší. Rozvojová pomoc se stává jedním z důležitých nástrojů zahraniční politiky. Kromě politických či bezpečnostních kritérií musí umět zohlednit i kritéria ekonomická a potenciální přínos národnímu hospodářství z takto udržovaných vazeb.

I zde je patrná administrativní roztržštěnost mezi více resortů – proto je nezbytné jasné institucionální vymezení organizace české zahraniční rozvojové pomoci. Koncentrace této agendy pod jedno resortní ministerstvo (MZV) je nejen nezbytná, ale také logická. Jednou z možností je plné zařazení do organizační struktury MZV. Jinou možností je vytvoření společné organizace s účastí státu (MZV), ale i nevládních organizací, která by zajišťovala koncentrovanou administrativu rozvojové pomoci. Případný vznik takové instituce ale nesmí znamenat navýšení počtu úředníků, ani růst administrativních nákladů.

4. Závěr

Žádná podoba soustavy mezinárodních vztahů v kterékoliv části světa není stabilní trvale, ale jen dočasně. Od tvůrců i nositelů české zahraniční politiky to vyžaduje schopnost nefixovat se na jednu provzdušňovací definitivní a konečná řešení, ale v závislosti na vývoji situace umět vždy oddělit zahraničněpolitické „konstanty“ od „proměnných“. Česká zahraniční politika musí umět tento „proměnný“ prostor ofenzivně a tvořivě vyplnit. Tento text nabízí představu dnes nejsilnější opoziční strany o tom, kde a jakým způsobem to učinit.

Jan Zahradil (1963) poslanec Evropského parlamentu.

Nereprezentativní elity a informační chudoba

JIRÍ BYSTRICKÝ

I. Jevišťe a zákulisí

„...ve všem, co je podstatné, se jedinečnost a opakování navzájem složitě podmiňují“.

Walter Benjamin

Soudobá politická praxe poněkud trpí neschopností většiny lídrů přesvědčivě definovat, obhájit a rozlišit prostor, v němž je zastupována veřejnost od oblastí, v nichž až příliš často vládne skryté rozhodování: jinými slovy, politické elity zaostávají za schopností rozeznávat i jiný rozdíl, než je banální odlišení soukromého a veřejného.

Lze říci, že podmínkou pro věrohodnou podobu politické scény obvykle bývá zřetelná dělicí linie mezi jevištěm a jeho pozadím, řekněme zákulisím. Velmi dobře si to uvědomoval například Anthony Giddens, když korigoval rozsah distinkce mezi soukromým a veřejným, které tolik zaměstnávalo Blairovy labouristy. *Kontrola rozhraní mezi jevištěm a zákulisím je součástí podstaty professionalismismu.* (Giddens, A.: 1998:80)

Důsledky, které plynou z jisté neschopnosti kontrolovat *rozhraní scény*, nesou ale některé nechtěné plody. Jedním z nich je i smazávání rozdílu mezi nereprezentativními elitami a volenými zástupci. Sekundárním efektem takového nerozlišování je matení veřejnosti, která se sice může odvolávat k rozdaným kartám podle volebního výsledku, ale nemůže žádným vhodným způsobem nahradit elity, které si ne zvolila, ale které vstupují do prostoru politického jednání a rozhodování v okamžiku, kdy profesionální schopnost volených elit *rozlišovat a ošetřovat* teritorium veřejného dohledu selhává.

Veřejnost je takto rovnou postavena do pozice nezúčastněného pozorovatele, který sice cosi jako pohyb na jevišti ještě rozeznává, ale nedokáže vidět, kdo jej vlastně vykonává. Navíc ani nemá žádné nástroje na to, aby bylo možné upravit vliv všech těch, kdož vládou zákulisí.

Vzniká tak situace, kdy nereprezentativní elity nejsou pod kontrolou onoho oddělujícího rozhraní, které etabloje politickou scénu jako instituci, jež garantuje rámec teritoria politického rozhodování. Jinou věcí je, že právě tento rámec je nejčastějším cílem zájmů elit, vznikajících mimo systémy reprezentace.

Lze říci, že pokud nereprezentativní elity, např. ekonomické, vojenské, komunikační či zpravodajské, této situace využijí a přenesou těžiště *oddělujícího rozhraní* na území, které nelze *kontrolovat* veřejností, získávají minimálně dvě strategické výhody. Předně, nedochází k problémům z hlediska reprezentace: nelze je podrobit režimu legitimity. A za druhé, oddělující rozhraní politické scény je v případě například exportu mocenského zájmu do jiné země, na jiné teritorium, zcela mimo oblast veřejného dohledávání oprávnění k tomuto aktu, pokud samo zůstává skryto v ilegalitě zákulisí, řekněme mimo dosah legitimitou kontrolovaného území.

Toto je ovšem přesně současný scénář vývoje a nárůstu moci nereprezentativních elit, který *počítá* s postupným vytlačováním veřejnosti do marginality. Vzniká tak území, které můžeme popsat jako prostor *deteritorializace*, neboť vyvazuje rozhodování politických elit z omezení daných jejich původní odpovědností: zastoupením veřejnosti příslušného územního celku. Vyvazuje je přesně z toho důvodu, díky němuž je i zakládá. Činí tak ovšem ze zcela opačného hlediska. Znovu a jinak člení území, které zastupuje či na něm vykonává správu věcí veřejných, a mění formát místa především tím, že jej činí v různém stupni irrelevantním. (Sice atypickým, přesto příkladem, by mohla být vícerychlostní Evropa.)

Deteritorializace takto umožňuje nereprezentativním elitám vystoupit ze stínu zákulisí a uskutečňovat své zájmy bez ohledu na to, zda k němu mají nějaké

oprávnění. Pohybují se totiž na území mimo dosah přímé legitimity, na exkluzivním teritoriu téměř *čistě neveřejnosti*. (Zde popisovaná problematika zakládá některé problémy, které jen v hrubých rysech můžeme zmínit, neboť každý z nich by sám o sobě zasluhoval mnohem hlubší analýzu.)

II. Politická reprezentace a nevolené elity

„Neviditelné nemůže závodit s viditelným...“

Ulrich Beck

V zásadě každá politická reprezentace má jeden zásadní problém, který nastává v okamžiku, kdy se musí deklarovat jako rozlišení v identitě: to znamená, kdy odlišuje sebe sama od cílů či zájmů, které má zastupovat. Každá politická strana, jako zástupce určitých veřejných zájmů a cílů, se dostává do dilematu, pokud se jedná o oprávnění k reprezentaci, neboť každá sleduje zastupovaný veřejný zájem či cíl výhradně ze své vlastní perspektivy.

Měli bychom se proto ptát, co je totožného na perspektivě, z níž politické strany nahlížejí na otázky veřejného zájmu a tímto zájmem na veřejnost samotnou. Jinými slovy: jaké pojetí rozdílu je *umí* spojit? Nebo jinak, v duchu teorie autoreferenčních systémů: *Zde všude již nejde o to určovat objekty, nýbrž odlišovat diference.* (Luhmann: 2002:200)

Logicky tudíž přichází na řadu otázka, jakou diferencí v identitě s vybranými a reprezentovanými veřejnými zájmy vůči jiným nabízí ona vybraná perspektiva, kterou jednotlivá strana zastupuje? A dále, je samotná perspektiva stranického hlediska alespoň přibližně analogická podobě, verzi či formě veřejného zájmu, který zdánlivě zastupuje, tím, že jej prostě deklaruje, byť v rámci volebního programu?

Obě uvedené otázky se stále, byť z jiného úhlu pohledu, dotýkají problematiky, která byla v úvodu naznačena. Totiž: o jakou formu reprezentace se vlastně jedná? Především můžeme uvést, že demokratický politický systém poněkud kostrbatě lpí na jisté *přenositelnosti* veřejného zájmu na volenou reprezentaci, aniž by bylo jasné, s pomocí jaké diference, či řekněme odlišení se od jiných forem *přenositelnosti*, jsou ostatní řešení vlastně méně hodnotná či méně úspěšná.

Jinými slovy: *Přenositelnost zastupování* je nejen problém samotné reprezentace, ale je rovněž problémem legitimity

jako takové, neboť v okamžiku, kdy lze přenos chápat jako médium, je jasné, že otázka platnosti je odkládána jako sekundární: „...nároky na platnost, jež jsou konstitutivní pro kulturní reprodukci života, jako jsou pravda a správnost, přestávají být diskursivně řešitelné tehdy, když jsou pojaty jako média řízení a když jsou postaveny na roveň s jinými médii, jako jsou moc, peníze, důvěra, vliv atd.“ (Habermas, J.: 2000: 15)

Ještě upřesnění: Vycházíme zde z předpokladu, že k možnosti rozlišení mezi jevištěm a zákulisím politické scény lze dojít jenom tím, že nejprve dojdeme ke shodě o tom, co odmítáme, a co naopak chceme. A dále, pokud tuto scénu nahlížíme jako pozorovatelé, musíme být schopni nahlížet, s pomocí jakých rozlišení pozorovatel pozoruje a co díky tomu není schopen vidět.

Naznačený problém politických stran v zásadě spočívá v principiální nemožnosti dosáhnout legitimacy této reprezentace, neboť oprávněnost není z podstaty řešitelná jako něco přenosného. Byť se domníváme, že je tak činěno podle poměrně jasného, transparentního kritéria zadání, které platí pro jeviště a bývá jen občas suplováno principy či pravidly platnými pro zákulisí.

Nicméně opak je pravdou. Veřejnost totiž není nikdy totožná se zákulisím. Což znamená, že samo rozhraní scény je postaveno na nevyhovující podmínce. Totiž na tom, že hra má jenom jedno pře-

dem známé hřiště. Přičemž ovšem jenom jedna jeho část, a to podoba jeviště, se odvolává na jistý model oprávnění, vzešlý z výsledků voleb.

Takovýto systém oprávnění je pouze a jenom deklarovaný v souladu s volebním systémem, neboť není schopen rozlišit, kdy je ta která část ve hře a co ji odlišuje od jiného prostoru, např. prostoru ekonomických či vojenských zájmů, pro které není ve hře stejný model reprezentace. A co více, pozorovaný není nikdy totožný s pozorovatelem, volení zástupci nikdy nejsou, v pravém smyslu slova, přenositeli zájmů svých voličů.

Vzniká tak prostředí, v němž dochází k postupnému oddělování veřejnosti a politické reprezentace, ke stále hlubšímu rozdílu mezi výkonem politické moci a oprávněností k zastupování veřejného zájmu, který má být reprezentován. Potom je ovšem nasnadě, že výsledky voleb či průzkumy veřejného mínění jenom suplují neexistenci legitimacy reprezentace pro obě polohy, jeviště i zákulisí, a tím se každá strana uvnitř politického systému stává nesmírně zranitelná. Především pak z toho důvodu, že si neumí jiným způsobem zabezpečit svou vlastní oprávněnost k reprezentaci než tím, že zavádí dvojí režim pro scénu: veřejný a neveřejný.

Uvedený postup pak poměrně snadno umožňuje přístup k zákulisí i těm, kteří sice nejsou zakrytí pláštěm reprezentace, ale mají nástroje

na ovlivňování hry zákulisí. Nereprezentativní elity mohou vstoupit do hry. A to dokonce bez toho, aby byly nucené něčím nahrazovat neexistenci oprávnění. Jaksi z definice je jasné, že ji potřebovat nebudou a její deficit jim rozhodně překážet nebude.

III. Nereprezentativní elity

„Míra naší svobody by se neměla přeceňovat, ale nerovná se nule. To znamená, že začít rozumět morálním zdrojům naší civilizace je významné v té míře, v jaké může přispět k novému společnému porozumění.“

Charles Taylor

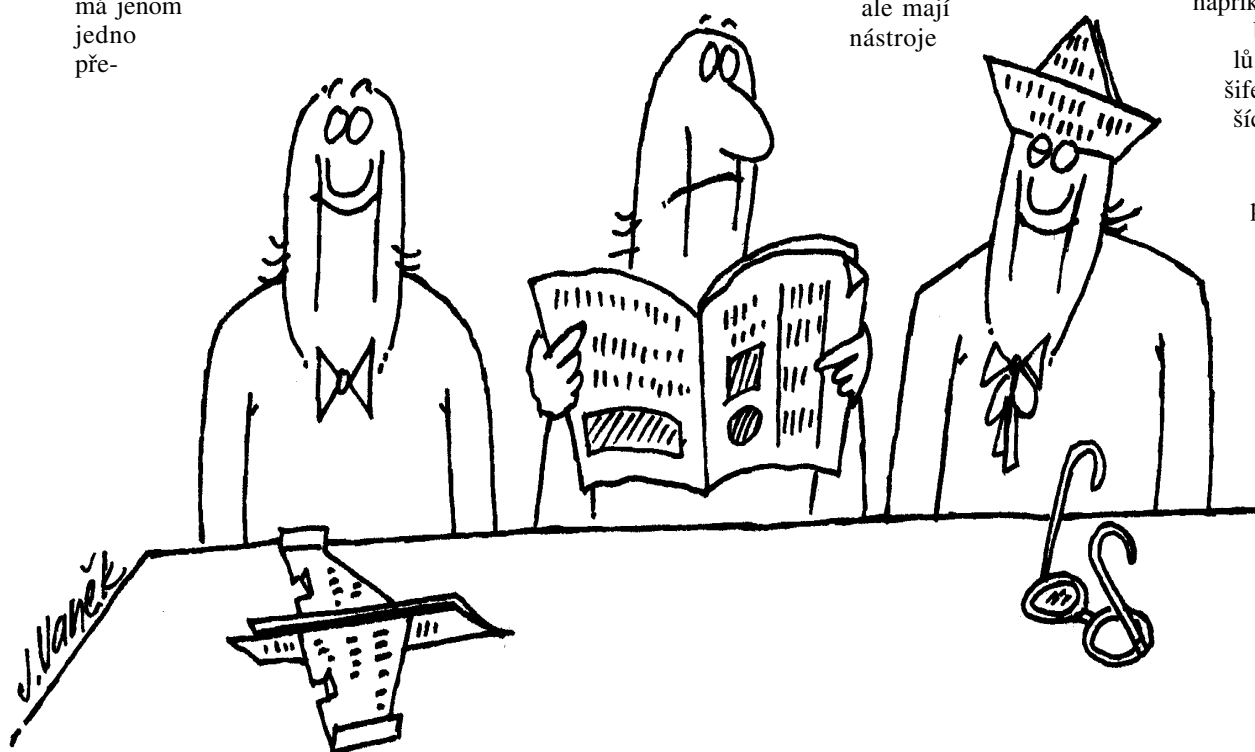
V přítomní zákulisí, či jinak řečeno, na území *nikoho*, v prostředí nejasné legitimizace pro výkon zastupování veřejného zájmu mezitím panuje čilý pohyb těch, kteří rychle pochopili nové možnosti.

V zákulisí se děje velmi zajímavý protipohyb vůči nárokům veřejnosti, především všude tam, kde společné porozumění problémům a zájmům poměrně široké veřejnosti může být vhodně nahrazeno a předem programováno elitami, které nejsou zatíženy statutem reprezentace.

Nereprezentativní elity mohou zaměnit své vlastní zájmy za zájmy veřejné především tím, že využijí jejich *přenositelnost*. Elegančně tak upozadí problém politické reprezentace a zamění jej za problém vhodného média přenosu.

Technologické elity mohou například hovořit o problematice protokolů, kódování a přenosu šifer pro zajištění vyšších nároků na bezpečnost zpravodajských systémů, případně většího dosahu satelitové komunikace, aniž musí nutně zmínit problém průniku do soukromí lidí, a tím i do správy dohledu nad veřejností, který by jinak musel být řešen předem na úrovni jiné přenositelnosti – totiž na rovině politické reprezentace.

Správnost zadání politických či ekonomických idejí se nyní řídí ni-

koli podle toho, zda mohou být uváděny do souladu s výkonem mocenské praxe a naplňováním veřejného zájmu, ale převážně podle toho, nakolik učiní možným přenositelnost jakékoli legitimizace jako média řízení. Potom správnost či pravdivost toho, co politická moc činí, už není v řádu diskursivním, ale ve formátu mediality.

Zájmové skupiny, korporace, nadnárodní koncerny či prostě nereprezentativní elity tento přesmyk velmi rychle pochopily a uvedly do praxe. Nenulová míra naší svobody začala rychle měnit svůj obsah: Morální zdroje naší civilizace jsou nyní spíše obcházeny než vytěsňeny, převážně proto, aby nakonec podporovaly společně sdílené formáty přenosů jako médií řízení než hledání společného porozumění.

Ačkoli doposud jsou za ty, kteří mají poněkud problematické oprávnění vesměs považovány politické strany, skutečnost už je trochu jiná: do popředí se vysunuly elity, jejichž charakteristickým znakem je to, že nespílejí potřebu porozumění v reprezentacích, ale shovívavost vůči využívání přenositelnosti oprávnění, tedy i jistou indiferenci v míněních.

Převod původních znaků politické reprezentace na zájmové skupiny, vojenská a technologická uskupení ap., jsou nyní spíše pravidlem než výjimkou v systému, který je sice nastaven na vcelku jasném rozdělení pravidel politické hry, nicméně nereprezentované elity tento systém nejen obcházejí, ale hlavně využívají jeho zřetelné slabiny.

Neujasněné pole reprezentace veřejnosti, dnes zcela v zasetí přenositelnosti politických zájmů na zájmy ekonomické, technologické atp., se stává novým kolbištěm skrytých či skrývaných sil *civilizační nerovnováhy*. Podstatným faktorem této hry je ústup politických elit do ústraní, neboť nedokázaly artikulovat takový formát veřejného zájmu, který by nebyl přenositelný na jiné elity, v mnohém ohledu mocnější, avšak nereprezentující veřejnost.

A co je hlavní: Většinově tyto elity mají jiné postoje k otázkám, které v rozhodující míře hýbají veřejností. Ať už je to problematika sociální koheze, vnitřní bezpečnosti, udržování tradice jazykových a kulturních vzorců společenství, včetně podmíněné podpory pokroku, jistěže v mezích zákona, pro veřejnost jsou to nicméně otázky zásadní.

Nereprezentativní elity ovšem mají poněkud odlišné zájmy: mezinárodní obchod, volný pohyb pracovních sil, trans-

migrační scénáře, uplatňování globálních měřítek na etnické kulturní vzorce ap. A připojme k nim, zdaleka ne na posledním místě, *boj proti globální chudobě*.

Jestliže se ovšem jedná o elity nevole, nereprezentativní ve významu oprávněného zastupování veřejnosti, vznikají dilemata, pro která je jen obtížné hledat vhodná konsenzuální řešení.

Čím více rozhodnutí učiní takzvané reprezentativní elita politické moci, která se blíží stanoviskům nevolených zájmových skupin, tím více se snižuje možnost aktivní spoluúčasti veřejnosti. Dost možná, že její odpojení od systému reprezentace je jedním z budoucích cílů takto za pochodu se měnící politiké hry.

V každém případě tak ale vzniká nová situace, pro jejíž popis si můžeme trochu vypomoci tím, že ji předběžně nazveme *informační chudobou nezúčastněných*. Tedy *vynucenou pozici pasivních diváků* pro ty z nás, kteří se nemohou aktivně podílet na chodu globálních ekonomických toků, exportu válek mimo vlastní území atp.

Přinejmenším ovšem stále ještě máme k dispozici sociální kritiku, která může pozvolna aktivovat i takové scénáře porozumění skutečnosti, jež předpokládají legitimitu i tam, kde jde v prvé řadě o reprezentaci. Tedy o zamezení přenositelnosti média řízení na ty, které veřejnost v pravém slova smyslu prostě *nezná*.

Jistě, není to zrovna maximum možného, ale není to také program nějaké redistribuce nedostatku v oprávnění. *Sociální kritika není ani tak praktickým potomkem vědeckého vědění, jako spíše vzdělaným příbuzným společných stížností*. (Walzer, M.: 2000 : 0).

Kritika bezdůvodného nárůstu nulové reprezentace je kritikou vůči silně převládajícímu přesvědčení, že vše se dělá pro lidi, ale nic skrze lidi.

Jiří Bystřický (1955) je vedoucím Katedry elektronické kultury a sémiotiky na FSV UK. bystrick@fsv.cuni.cz

Literatura:

- Agamben, G.: *State of Exception*. University of Chicago Press 2005.
 Badiou, A.: *Metapolitics*. Verso. 2005.
 Bystřický, J.: *Virtuální a reálné*. Sofis. Praha 2002.
 Habermas, J.: *Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu*. Filosofia. Praha 2000.
 Jameson, F.: *Archaeologies of the Future*. Verso. 2005.
 Tylor, Ch.: *Etika autenticity*. Filosofia. Praha 2001.
 Walzer, M.: *Interpretace a sociální kritika*. Filosofia. Praha 2000.

Strategic Survey 2004/5. An evaluation and forecast of world affairs. Routledge for IISS London, 2005, 384 stran.

V květnu 2005 vydal londýnský Mezinárodní institut pro strategická studia (International Institute for Strategic Studies, IISS) svou ročenku *Strategic Survey 2004/5*, která jako každý rok přináší téměř třicet obsáhlých příspěvků analyzujících hlavní strategické otázky současnosti. Ročenka je rozdělena na sekci zabývající se klíčovými strategicko-politickými otázkami a na pět regionálních či kontinentálních sekcí věnovaných Americe, Evropě a Rusku, Blízkému východu a Perskému zálivu, Africe a Asii.

Nejnovější vydání ročenky IISS řadí mezi hlavní strategicko-politické otázky probíhající transformaci amerických ozbrojených sil, budoucnost režimu nešíření jaderných zbraní, mezinárodní terorismus a rozvoj mezinárodního práva nebo reformu amerických zpravodajských služeb. Kapitola o pokračující transformaci amerických ozbrojených sil a vlivu „revoluce ve vojenství“ (revolution in military affairs, RMA) přináší neobvyklý pohled. Její autor kritizuje slabiny přílišného zaměření oficiálního vojenského establishmentu USA na fenomén transformace, jeho intelektuální vymezení a možné dopady na strukturu amerických sil. Mezi hlavní výtky patří odtrženost od skutečných potřeb operačního použití amerických sil v příštích deseti až patnácti letech a nepravděpodobnějších hrozeb, jimž budou muset čelit a vůči nimž neposkytuje RMA dostatečnou odpověď. Mezi takové hrozby pak řadí balistické rakety, potenciálně doplněné o jednoduché jaderné hlavice nebo boj s gerilovými jednotkami či terorysty.

Tyto dvě hrozby se v širších souvislostech objevují také v následujících kapitolách. Proliferace zbraní hromadného ničení (především jaderných) je prezentována jako nejvážnější hrozba současnosti, především s ohledem na krizi současného kontrolního režimu nešíření založeného na Smlouvě NPT. Ta je způsobena průlomem omezení této smlouvy ze strany KLRD a možným opakováním v případě Íránu, proliferací jaderných technologií pro výrobu obohaceného uranu či plutonia a absence vůdčí role pěti oficiálních jaderných států. Možným řešením je podle autora obnovení transatlantické jednoty, kdy bude doplněna hrozba vojenskou silou preferovanou Spojenými státy také o programy zabezpečující jaderné zbraně

Strategické otázky současnosti

a materiál, přímé diplomatické jednání s problémovými státy a obnovené úsilí ke kontrole zbrojení (s. 50). Mezinárodnímu terorismu se věnuje další kapitola, která se ovšem zaměřuje především na politicky citlivé otázky vývoje pravidel pro použití síly v mezinárodních vztazích či zacházení s osobami zadržnými americkými jednotkami během „války proti terorismu“. Jádrem prvního sporu je otázka reinterpretační principů sebeobrany a možného použití síly k odvrácení bezprostřední nebo jenom potenciální hrozby, založená především na politice USA, formulovaná v Národní bezpečnostní strategii USA ze září 2002 a později použité pro částečně ospravedlnění vojenské intervence v Iráku v roce 2003. Druhý spor se týká závazků plynoucích z ženevských konvencí a dalších mezinárodněprávních omezení na USA při zadržování osob zajatých v průběhu protiteroristických operací v Afghánistánu či Iráku. Zvláštní kapitola věnovaná reformě amerických zpravodajských služeb je pro českého čtenáře zajímavá neobvyklostí tématu. Radikální proměna měla následovat po významném selhání z 11. září 2001, k jehož vyšetření byla ustavena zvláštní nadstranícká komise Kongresu. Autor analyzuje její závěrečnou zprávu a konkrétní doporučení organizačních i funkčních změn zaměřených mimo jiné na lepší sdílení a integraci protiteroristických informací. Hodnocena je poté konečná verze příslušného zákona, kterou předložil prezident, i nominace Johna Negroponteho na nově vytvořené místo ředitele pro zpravodajskou činnost (National Intelligence Director).

Sekce věnované kontinentům či důležitým regionům nabízí vždy několik zajímavých kapitol. Evropská kapitola se kromě analýzy evropské ústavní smlouvy a rozšíření Evropské unie zabývá také důsledky teroristických atentátů v Madridu z března 2004. Podle autora měly katalyzující vliv na již probíhající projekty, jako byl vznik Evropské obranné agentury, a vedly k vytvoření evropské doložky solidarity a prohloubení evropské spolupráce v boji s terorismem. Zároveň se ale v Evropě projevil také sličný trend veřejného mínění, který negativně chápe mul-

tikulturalismus a má rostoucí výhrady také ke směřování evropské integrace. Také ruská kapitola je rámována teroristickou hrozbou a pokračujícím konfliktem v Česku. Teroristický útok v Beslanu se stal ruským 11. zářím a ukázal spolu s dalšími teroristickými akcemi meze současné ruské strategie ke stabilizaci severního Kavkazu i k zajištění bezpečnosti uvnitř Ruska. Obdobně se prezident Putin musí vyrovnat s dramatickými geopolitickými změnami, které přinesly nekrvavé revoluce v Gruzii, na Ukrajině a v Kyrgyzstánu. IISS analyzuje dopad nové situace také na vztahy mezi Ruskem a Evropskou unií, včetně hledání možného řešení „zamrzlých“ konfliktů, jakým je např. Podněstří.

Záběr ročenky *Strategic Survey* je ovšem velmi široký a poskytuje analýzy situace ve více než dvaceti klíčových státech. Čtenář se tak může seznámit s hodnocením možného pokroku blízkovýchodního mírového procesu po smrti Jásira Arafata a návrhu Ariela Šarona na opuštění pásma Gazy, pozvolnými změnami v Saúdské Arábii a její bezpečnostní politice, nebo s analýzou pokračujících gerilových bojů v Iráku a různorodé americké strategie ke stabilizaci této země. Obsáhlý oddíl je věnován také Asii a jejím neuralgickým bodům. Mezi ně nepochybně patří stále výbušná situace na Korejském poloostrově, do jejíhož řešení jsou v rámci šestistranných rozhovorů zapojeny kromě Korejské republiky a KLRD také Spojené státy, Čína, Japonsko a Rusko. Korejská kapitola se podrobně věnuje analýze těchto rozhovorů i pozicím jednotlivých aktérů, jakož i proměnám korejsko-americké aliance.

Čínská kapitola detailně představuje hlavní rysy politického a ekonomického vývoje Číny, zajímavá je ovšem především analýza čínsko-amerických vztahů, čínské vojenské modernizace a dopadů zbrojního embarga Evropské unie. Japonská kapitola analyzuje oživení japonské politiky v několika směrech – od vyslání vojenského kontingentu do Iráku, přes diplomatickou iniciativu v OSN zaměřenou na podporu získání stálého místa v Radě bezpečnosti, až po proměnu americko-japonské aliance. Z africké sekce stojí za pozornost kapitola věnovaná Súdánu, kde se při řešení konfliktu v Dárfúru angažují různé mezinárodní instituce – od Rady bezpečnosti OSN, přes Mezinárodní trestní soud až po Africkou unii a v podpůrných rolích také NATO a EU. Další kapitoly se zabývají situací například v Turecku, Kongu, Zimbabwe, Brazílii, západní Africe nebo Latinské Americe.

Ročenka přináší nejenom čtivé analýzy, ale je také doplněna velmi informativními přílohami detailních politických map ilustrujících hlavní konflikty, mírové operace či důležité světové problémy a globální trendy (s úctyhodným rozsahem 32 stran). Vzhledem k těmto dvěma přednostem ji rozhodně můžeme doporučit odborníkům, stejně jako studentům mezinárodních vztahů a bezpečnosti.

Radek Khol

Radek Khol (1972) je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.
khol@iir.cz

Oprava

V recenzi na knihu Joe Studwella "The China Dream" (*Mýtus čínského ekonomického zázraku a jeho dekonstrukce*, Mezinárodní politika 10/2005, s. 33–34) je nedopatřením uveden odborný časopis China Economic Review. Správný název Studwellem založeného časopisu je China Economic Quarterly (www.theceq.com). Za chybu se omlouvá Rudolf Fürst, autor recenze.

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

- 94 52 114
CZECH
Czech and Czechoslovak History 1918-2004: A Bibliography of Select Monographs, Volumes of Essays, and Articles Published from 2000 to 2004 / Compiled and Edited by Věra Břeňová, Slavěna Rohlíková. – 1st ed. – Prague: Institute of Contemporary History, 2005. – 7, 45 s. – Rej.
ISBN 80-7285-060-1
- 3552 131 DÉFENSE
La défense en Europe: Avancées et limites / Sous la direction de Patrice Bufott; Avec la participation de Fabrice Ars, Michèle Bacot-Déciaud, Jan Eichler et al. – 1. éd. – Paris: Documentation française, 2005. – 245 s.: tab. – Pozn.
ISSN 1763-6191
- 32 De 52 119
DRULÁKOVÁ, Radka
Vnitřní bezpečnost Evropské unie: Prostor svobody, bezpečnosti a práva / Radka Druláková. – 1. vyd. – Praha: Vysoká škola ekonomická, 2005. – 164 s. – Bibl.-Pozn.-Příl.
ISBN 80-245-0877-X
- 32 52 068
ETNICKÉ
Etnické menšiny a česká politika: Analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989 / Miroslav Mareš, Lubomír Kopeček, Pavel Pečínka, Věra Stýskalíková. – 1. vyd. – Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. – 139 s. – (Politologická řada; Sv. č. 20). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7325-050-0
- 32 52 142
EUROPEAN
European Union after 1 May 2004: Is there a Shock from Enlargement: Implications for South Eastern Europe and for the Enlarged Union: Conference Papers Sofia, June – December 2004 / Edited by Krassimir Y. Nikolov. – 1st ed. – Sofia: Bulgarian European Community Studies Association, 2004. – 314 s.: fot. – Pozn.
ISBN 954-9543-04-08
- 32 52 071
GELLNER, Ernest André
Nacionalismus / Ernest Gellner. – 1. vyd. – Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. – 133 s. – Pozn.
ISBN 80-7325-023-3
- 32 52 077/1-2 PK
GONĚC, Vladimír
Od malé Evropy k velké Evropě: Dějiny rozšiřování Evropských společenství/Evropské unie 1950–2002 / Vladimír Goněc; 2 díly – 1. vyd. – Brno: Brněnské centrum evropských studií, 2002. – 258 s.; 235 s. – Chron.-Pozn.-Rej.
ISBN 80-210-3016-X;
ISBN 80-210-3255-3
- 32 52 074
HLADKÝ, Ladislav
Bosenská otázka v 19. a 20. století / Ladislav Hladký. – 1. vyd. – Brno: Masarykova univerzita, 2005. – 388 s.: mp. – (Monografie; Sv. č. 12). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-210-3674-5
- 32 52 075
KAPLAN, Karel
Těžká cesta: Spor Československa s Vatikánem 1963–1973 / Karel Kaplan. – 1. vyd. – Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. – 177 s. – (Historia ecclesiastica; Sv. č. 9). – Pozn.-Příl.-Rej.
ISBN 80-85959-83-6
- 32 52 102
LORD, Christopher
A Democratic Audit of the European Union / Christopher Lord. – 1st ed. – London: Palgrave, 2005. – 10, 256 s.: tab. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 0-333-99282-2
- 32 52 069/1 PK
MALÍŘ, Jiří
Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–1938; 1. díl / Jiří Malíř, Pavel Marek a kol. – 1. vyd. – Brno: Doplněk, 2005. – 1021 s. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 80-7239-178-X
- 32 52 069/2 PK
MALÍŘ, Jiří
Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1938–2004; 2. díl / Jiří Malíř, Pavel Marek a kol. – 1. vyd. – Brno: Doplněk, 2005. – 1030–1826 s. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7239-179-8
- 32 52 110
MIGRACE
Migrace do České republiky, sociální integrace a lokální společnosti v zemích původu: Prostor bývalého SSSR a slovenští Romové: Výzkumná zpráva. – 1. vyd. – Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2004. – 203 s.: gr. – Bibl.-Pozn.
- 32 De 52 134
PRVÝ
Prvý rok členstva v euroatlantickom spo-
- ločenstve / Autori: Vladimír Bilčík, Zora Bútorová, Barbora Gábelová-Jančíková, Ol'ga Gyárfášová, Marek Šťastný, Marián Velšic. – 1. vyd. – Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2005. – 83 s.: tab. – (Pracovné zošity). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-88935-81-4
- 32 52 113
ROMA
Roma Migration in Europe: Case Studies / Edited by Will Guy, Zdenek Uherek, Renata Weinerová. – 1st ed. – Münster: LIT, 2004. – 210 s.: tab. – Pozn.
ISBN 3-8258-6995-4
- 32 52 076
RYBÁČKOVÁ, Jiřina
Svět zvaný Amerika: O volbách a nejen o nich / Jiřina Rybáčková. – 1. vyd. – Praha: Epocha, 2004. – 446 s.: fot. – Pozn.-Rej.
ISBN 80-86328-62-7
- 32 De 52 073
SARTORI, Giovanni
Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci: Esej o multietnické společnosti / Giovanni Sartori. – 1. vyd. – Praha: Dokořán, 2005. – 134 s. – Bibl.
ISBN 80-7363-022-2
- 32 52 072 PK
VESELÝ, Zdeněk
Dějiny české politiky v dokumentech / Zdeněk Veselý. – 1. vyd. – Praha: Professional Publishing, 2005. – 764 s.: fot. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 80-86419-89-4
- 35 52 121/1-6
WAR
War / Edited by Paul F. Diehl; 6 Vol. – 1st ed. – London: Sage, 2005. – 28, 425 s.; 6, 388 s.; 6, 432 s.; 6, 432 s.; 6, 388 s.; 6, 408 s.: tab. – Pozn.
ISBN 1-4129-0373-4
- 32 52 132
ZWISCHEN
Zwischen Zwang und Beistand: Deutsche Politik gegenüber den Sorben vom Wiener Kongress bis zur Gegenwart / Hrg. Edmund Pech, Dietrich Scholze. – 1. Aufl. – Bautzen: Domowina, 2003. – 350 s.: mp. – Pozn.-Příl.
ISBN 3-7420-1962-7
- 32 52 109
ŽDANOV, Nikolaj Vasil'jevič
Islamskaja koncepcija miroporjadka / Nikolaj Vasil'jevič Ždanov. – 1. vyp. – Moskva: Meždunarodnyje otnošenija, 2003. – 563 s. – Pozn.-Příl.
ISBN 5-7133-1168-6

OBSAH MP 2005 – ročník XXIX

Světozor	č./str. 1–12/2	Lisabonská strategie nově Drbalová, V.: Revidovaná Lisabonská strategie z pohledu podnikatelů a zaměstnavatelů v České republice 8/9 Pešek, V.: Lisabonská strategie a její význam pro hospodářskou politiku EU 8/4 Ševčíková, M., Ševčík, M.: Lisabonská strategie: úspěch, či blamáž eurokratů? 8/11 Zahradník, P.: Nová Lisabonská strategie, ekonomické výzvy a zdravotní finančních toků 8/7
Úvodník		OSN v roce výročí a jubileí Bílková, V.: Komu zvoní hrana aneb co dál s Poručenskou radou OSN? 9/16 Jelínek, P.: Rozvojové cíle tisíciletí po první třetině 9/7 Kortusová, P.: Světová organizace na rozhraní: rozvoj – bezpečnost – lidská práva 9/4 Pavka, M.: Rapsodie v modrém: role OSN při udržení míru 9/10 Šulc, F.: Mír s OSN, nebo bez ní? 9/13
Šedesáté výročí OSN/-zz- Metafora, tropos a mezinárodní politika/-zz- Evropa a Amerika po prezidentských volbách/-zz- Problémy atlantické bezpečnosti/-zz- Přímé zahraniční investice a globalizace/-zz- Evropská ústavní smlouva – pro a proti/-zz- Velká Británie a malá Evropa/-zz- Čelem k výzvě z Lisabonu!/-zz- OSN v roce výročí a jubileí/-zz- Německo po volbách 2005/-zz- Bosna a Hercegovina deset let po válce/-zz- Boj s globální chudobou/-zz-	1/3 2/3 3/3 4/3 5/3 6/3 7/3 8/3 9/3 10/3 11/3 12/3	Německo po volbách 2005 Handl, V.: Normalizace a evropeizace jako mantinely případné povolební změny v česko-německých vztazích 10/9 Hesová, Z.: Turecké otázky v německých volbách 10/12 Müller, U.: Volby poražených vítězů? 10/4 Schmidt, P.: Německo a Amerika – Quo vadis? Perspektivy německo-amerických vztahů 10/6 Sládek, J.: Němci rozhodovali o tempu ekonomických reforem 10/14
Šedesáté výročí OSN		Deset let od Daytonu Ehl, M.: Mezi Brusel, Teheránem a Washingtonem 11/10 Kasum, D.: Politický systém podaytonské Bosny a Hercegoviny 11/12 Siegl, E.: Reforma armády a policie v Bosně a Hercegovině 11/8 Tesař, F.: Míč je na domácí polovině 11/4
Metafory v mezinárodní politice		Boj s globální chudobou Foltýn, J.: Hledání kompromisu v koncepci boje proti chudobě 12/7 Kocourek, A.: Vymýcení chudoby – cíl rozvojové pomoci 12/11 Lebeda, P.: Ohlednutí za rok 2005 v rozvojové problematice 12/13 Nováček, P.: Může nový Marshallův plán pomoci v boji s chudobou? 12/15 Stojanov, R.: Jak dál s plněním rozvojových cílů tisíciletí 12/4
Bílková, V.: Informační politika OSN a perspektivy její reformy Čejka, M.: OSN a Blízký východ Fürst, R.: Japonsko nabírá dech Kára, J.: Aktuální reformní dění v OSN Rechkemmer, A.: Německo a Spojené národy Suja, M.: Brazilská aspirace na stálé členství v Radě bezpečnosti OSN	1/13 1/11 1/8 1/4 1/7 1/6	Česká zahraniční politika Handl, V., Pick, O.: Česká zahraniční politika 1993–2005 – od „návratu do Evropy“ k evropeizaci (I.) 8/13 Handl, V., Pick, O.: Česká zahraniční politika 1993–2005 – od „návratu do Evropy“ k evropeizaci (II.) 9/20 Máša, P.: Nevyvinuté svaly české diplomacie 2/12 Máša, P.: Evropa se bavila českou operetou 5/17 Schneider, J.: Budoucnost transatlantických vztahů z pohledu České republiky 4/8 Souleimanov, E.: Perspektivy vstupu Turecka do Evropské unie: viděno z českého úhlu pohledu 1/16 Žižka, J.: Prezident vás vidí 6/17 Žižka, J.: Německo-české puzzle 11/15 Projev předsedy vlády ČR Jiřího Paroubka a ministra zahraničních věcí Cyrila Svobody na pravidelné schůzce velvyslanců 29. 8. v Praze 10/16
Politika USA a Evropy		Vztahy a problémy Beránek, O.: Saúdsko-iránské vztahy – trnitá cesta k regionální stabilitě 9/23 Bumbálek, C.: Íránský jaderný program II 5/28 Černý, F.: Cíle zahraniční politiky USA a Ruska v kaspickém regionu 3/13 Ditrich, O.: Ropovod Baku–Tbilisi–Ceyhan a kavkazská geopolitika 10/22 Fürst, R.: Čína a krize euroatlantické jednoty 5/31 Fürst, R.: České trápení v bilaterálních vztazích s Čínou 6/18 Hubáček, D.: De Gaullova politická koncepce evropského sjednocení a Fouchetův plán 7/17
Budoucnost transatlantických vztahů		Mezinárodní politika 12/2005
Dančák, B.: Polská percepce významu USA pro Evropu Urban, J.: Získá zahraniční politika EU bezpečnostní dimenzi?	4/6 4/4	
Přímé zahraniční investice		
Fárek, J.: Ekonomická globalizace a přímé zahraniční investování Fürst, R.: Čína: zahraničních investorů ráj Svoboda, K.: Rusko: země investicím zaslíbená? Zamrazilová, E.: Přímé zahraniční investice: faktor mimořádného významu pro českou ekonomiku	5/4 5/10 5/12 5/15	
Evropská ústava: pro a proti		
Král, D.: Ministr zahraničí EU a evropský útvar pro vnější činnost Pejchal, A.: Život v Evropě na počátku 21. století Pitrová, M.: Institucionální změny EU po přijetí Smlouvy Šlosarčík, I.: Charta základních práv Evropské unie Tomášek, M.: Smlouva o Ústavě pro Evropu má zmírnit demokratický deficit evropského práva Zemánek, J.: Ústavodárný proces v Evropské unii	6/8 6/15 6/6 6/11 6/4 6/15	
Velká Británie a Evropa		
Honzák, R.: Zajímavější, než jsme čekali: volební kampaň ve Velké Británii Kaiser, D.: Volá Londýn Raus, D.: Britsko-americká osa spolupráce Říchová, B.: Devoluce na britský způsob aneb Skotsko na cestě k nezávislosti	7/6 7/4 7/8 7/9	

OBSAH ROČNÍKU

Jungbauer, R.: Aktuální otázky mexicko-amerických vztahů	6/21	Bystřický, J.: Nereprezentativní elity a informační chudoba	12/34
Khol, R.: Transatlantické vztahy po znovuzvolení prezidenta Bushe	5/34	Carbol, P.: Diplomatické aktivity Jana Masaryka	10/31
Kučerová, I.: Česká republika a realizace Lisabonské strategie	3/16	Drulák, P.: Česká debata o euroústavě: nemístnost racionality a impotence politiky	6/28
Novotný, D.: Indonésie: USA a Čína a rovnováha moci	4/20	Eichler, J.: Co přinesla operace Irácká svoboda?	2/28
Nožina, M.: Thajské království – ČR. Předivo jemných vztahů	1/21	Eichler, J.: Válka proti terorismu je kritizována i v USA	7/31
Prášil, V., Jelínek, P.: Volební rok na jihu Afriky	4/22	Eichler, J.: Francie po referendu	8/28
Sitek, P.: Francouzské referendum o euroústavě	7/15	Eichler, J.: Evropská fronta globálního terorismu	10/29
Šimov, J.: Rusko a východoevropské státy SNS: Co dál po vítězství Juščenka	4/18	Emmert, F.: Dvojitý občanství: důsledky průniku německého občanství	10/26
Šimov, J.: „Barevná revoluce“ v zemích SNS: To be continued?	5/24	Kavan, J.: Evropa jako globální aktér a respektovaný partner	8/26
Štěpanovský, J.: Rakousko v čele Evropské unie: přípravy	11/17	Klímeš, D.: Jaká bude Evropa 21. století?	9/31
Štěrba, V.: Evropská unie a západní Balkán	11/19	Loužek, M.: Evropská ústava: konec státní svrchovanosti	9/29
Urban, L.: Lisabonská strategie: Jak si stojí v poločase	1/19	Nožina, M.: Bosna a Hercegovina: symbióza zločinu, podnikání a politiky	11/28
Závěšický, J.: Boj proti terorismu v současném Tunisku a Maroku	3/21	Orálek, P.: Slovensko-ruské vztahy v dobách třetí Mečiarovy vlády	2/31
Závěšický, J.: Od Aliance na jih: středomořská dimenze NATO	6/22	Pehr, M.: Churchillova řeč ve Fultonu a její ohlas u naší společnosti	5/40
Ekonomický obzor		Petrásek, L.: Euro a dolar na společné pastvině	4/31
Foltýn, J.: Katarské kolo WTO znovu v otáčkách?	2/24	Prtina, S.: Jaké dopady pro balkánský region by mohla přinést nezávislost Kosova?	9/29
Hřích, J.: Nominální ekonomická konvergence v nových členských zemích Evropské unie	4/26	Rosůlek, P.: Chorvatsko – na cestě k postnacionalismu?	11/25
Pachmann, A.: Vliv korupce na přímé zahraniční investice	8/16	Sitek, P.: Kolonizace myslí a kulturní imperialismus?	9/27
Studničná, Z.: Turecké hospodářství aktuálně. Jak Turecko plní ekonomická kritéria	1/30	Sitek, P.: Imigrace, otázka složitá	2/26
Svoboda, K.: Ruský stabilizační fond: záchrana, nebo hrozba?	4/29	Souleimanov, E.: O fenoménu kavkazofobie a čečenofobie v ruské společnosti	5/36
Zahradník, P.: Aktuální vývoj britské ekonomiky	7/12	Šnaidauf, J.: „Deset příkázání“ aneb deset omylů?	7/29
Žídek, L.: Ekonomická situace v Hongkongu	1/28	Volner, Š.: Ukrajina z pohledu geopolitiky	1/33
Žídek, L.: Hospodářství Nového Zélandu v novém století	12/29	Závěšický, J.: Novodobí žoldáci ve službách míru	8/31
Zeměmi světa		Recenze	
Beránek, J.: Ve stínu světových výročí: 50 let Rakouské státní smlouvy	6/26	Balabán, M.: Politické strany Ruska? Hledání identity	5/43
Břeská, J.: Muslimské přistěhovalectví v současné Itálii	7/25	Bílková, V.: Ve jménu božím! Náboženské války dnes a zítra	2/33
Bumbálek, C.: Íránské prezidentské volby 2005	8/20	Cabada, L.: Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů	3/31
Černoch, F.: Saúdská Arábie: oprávnění vládnout	1/23	Druláková, R.: Lidská dimenze mezinárodní politiky	3/30
Černoch, F.: Saúdská Arábie v oddechovém čase	12/27	Ecker, B.: Globální terorismus	8/33
Ehl, M.: Chudí Jihoameričané chtějí podíl na moci a bohatství	10/24	Eichler, J.: Slovník mezinárodních vztahů	1/38
Gombos, L.: První měsíce oranžové vlády	7/22	Eichler, J.: Skrytá tvář globalizace	9/35
Gombos, L.: Parlamentní volby v Moldavsku vyhráli opět komunisté	4/16	Fürst, R.: Soudobý čínský nacionalismus	2/23
Horák, S.: Středoasijský volební maratón	2/16	Fürst, R.: Mýtus čínského ekonomického zázraku a dekonstrukce	10/33
Horská, B.: Kořeny basckického nacionalismu	4/13	Handl, V.: Německo a Polsko v procesu evropeizace	11/30
Hesová, Z.: Moc fatwy aneb role islámu a Ajatolláha Sistárfho v okupovaném Iráku	9/24	Khol, R.: Strategické otázky současnosti	12/36
Hudema, M.: Prezidentské volby v Afghánistánu	3/24	Königová, L.: Řekněme si to na rovinu	6/34
Kasum, D.: Izetbegovičovi dědicové: IV. kongres Strany demokratické akce	8/24	Novotný, L.: O kultuře vzpomínání v bývalých zemích s nacistickou diktaturou	10/34
Kratochvíl, P.: Jak rozumět ukrajinským volbám: tři (znovu) objevené pravdy	2/13	Raděj, T.: Fotbalový chuligáni	2/34
Klípa, O.: Politika židovských obcí v postsovětském prostoru	3/26	Rybáčková, J.: Mellonova nadace a budování demokracie ve střední Evropě	8/34
Kříž, Z.: Nový směr reformy německé armády	1/25	Řezanková, I.: Rakousko a Evropská unie	1/37
Kubát, M.: „Supervolební“ podzim 2005 v Polsku: parlamentní a prezidentské volby	12/18	Řezanková, I.: K teoriím mezinárodních vztahů	7/34
Kubeček, M.: Střídání na palestinském trůnu	3/28	Řezanková, I.: Švýcarská diplomacie ve vztahu k třetí říši a k Československu v letech 1938–1945	9/33
Kuramian, A.: Gruzie druhý rok po „revoluci růží“	5/18	Tesař, F.: Vztahy České republiky se Srbskem a Černou Horou	4/34
Pošvářová, J.: Finsko v Evropské unii: konstruktivní člen, který jde s proudem	2/22	Tesař, F.: Bosenské odpovědi	11/31
Pošvářová, J.: Islám v nizozemské společnosti: střet dvou kultur	6/17	Vykoupilová, H.: Demokratické v Evropě	5/42
Pošvářová, J.: Volby v Norsku: Rozzlobení voliči a rudo-zelená budoucnost	11/23	Informace	
Raděj, T.: Quo vadis, Sýrie?	12/24	Leška, V.: Trialog o politice vůči sousedům EU	6/32
Rosůlek, P.: Makedonie po implementaci rámcových dohod	5/22	Ort, A.: Z historie „Mezinárodní politiky“	7/33
Šabacká, Y.: Postavení Sýrie na Blízkém východě a její politika vůči Libanonu	8/22	Diskuse: Místo Česka ve světě	
Štěpanovský, J.: Rakouská výročí	4/10	Pithart, P.: Budování státu pokračuje	11/21
Štěpanovský, J.: Rakouské zemské volby – výsledky a důsledky	12/22	Zahradil, J.: Realistický pohled na českou zahraniční politiku	12/31
Veselý, J.: Léto 2005 bude v Německu dvojnásob horké	7/20	Výběr z novinek knihovny ÚMV	
Weiss, P.: Potvrzení návratu mezinárodního prestiže	7/24		2/34
Zbořil, Z.: Zvláštní případ zvláštní provincie Aceh	2/19		4/35
			6/36
			8/35
			10/35
			12/38
Volná tribuna			12/39
Bumbálek, C.: Šiitský islám v íránské politice	1/31		
Bystřický, J.: Rizika postdemokracie	6/30	Obsah 2005 – ročník XXIX	